

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

(Yüksek Lisans Tezi)

Şükrü ÇADIRCIBAŞI

Danışman: Prof. Dr. Fazıl TEKİN

✓

ESKİŞEHİR-1991

ESKİŞEHİR

oluşmaktadır. Söz konusu teşviklerin uygulaması anlatılırken, kimlerin bu teşviklerden yararlanacağı, teşviklerden yararlanmak için gerekli koşullar ve yararlanma prosedürü, teşviklerin hangi amaca yönelik olduğu gibi konular açıklanmıştır.

Üçüncü bölüm de, 1988 yılında uygulamadan kalkmış olan, fakat 1980 sonrası ihracatın teşvikinde önemli bir paya sahip olan vergi iadesine ayrılmıştır. Burada, vergi iadesinin amacı, kapsamı ve uygulaması anlatılmıştır. Ayrıca, vergi iadesi uygulaması yoluyla yapılan teşviklerin sonuçları ve ihracat üzerindeki etkilerine de değinilmiştir.

Dördüncü bölümde ise, ihracatı geliştirmeye yönelik vergi teşvik politikasının ihracat üzerindeki etkisi incelenmiştir. İncelemeden, vergi teşviklerinin ihracatın miktar olarak artması ve yapısal değişimin gerçekleşmesi üzerinde önemli katkıları olduğu anlaşılmış, tarımsal ürün ihracatının artması ve döviz kazandırıcı faaliyetlere etkisinin az olduğu sonucuna varılmıştır.

SUMMARY

This thesis has been studied on the subject: "The implementation and evaluation of tax incentive policy in the export after the charter January 24".

Today, most of the developed-developing nations have been encouraging their exports in various ways. Before 1980 exchange bottleneck in Turkey, contrasted with the previously followed import substitution policy has given preference the policy of export promotion.

Some parts of the charter January 24 that went into effect in 1980, involve export incentives. Gaining export goods competitive force in foreign countries requires these goods to be sold tax-free in the international markets.

In the study, the charter January 24, related to the export promotion and the implementation of tax incentive policy with its impact on export have been treated in detail.

In the first chapter of the thesis consisting of four, export concept, the importance and necessity of export promotion have been discussed. Having been classified the elements³ of export promotion, the category of tax incentives within this has been determined.

In the second chapter, the implementation of tax incentives in effect has been explained. These incentives include corporation tax exemption, value added tax (VAT) exemption, tax-duty and service layout, and duty-free import to export. As telling about application of the incentives whom will benefit from these, requiriements for profit procedure, and such topics like what these incentives aim have been mentioned.

The third chapter was assigned to the tax refund that was removed from practice but has played a significant part in the export promotion after 1980. In this chapter, the objective of tax refund, the implementation and the scope have been explained. The results of the incetives by the application of tax refund and their impacts on the export have also been touched.

In the fourth last chapter, the effect of tax incentive policy that was aimed for increasing export have been analyzed. From the study, I have drawn a conclusion that tax incentives have greatly caused the amount of export to rise, and the structural variation to be realized. In addition to this , we have come to the conclusion that there is less impact of the incentives on the export of agricultural products as well as the foreign exchange expanding factors.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

TABLOLAR

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

İHRACATA YÖNELMENİN SANAYİLEŞME VE KALKINMAYLA İLİŞKİSİ VE
İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASI

I - İHRACAT KAVRAMI, SANAYİLEŞME VE KALKINMAYLA İLİŞKİSİ	4
A-İHRACAT KAVRAMI	4
B-İHRACATA YÖNELİK DIŞ TİCARET POLİTİKASI	5
C-İHRACATA DÖNÜK SANAYİLEŞME	8
D-İHRACATA DÖNÜK SANAYİLEŞMENİN İKTİSADI KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	12
II - GENEL OLARAK İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASI	17
A-İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASININ ANLAMI	17
B-İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASININ ÖNEMİ VE GEREKLİLİĞİ	19
C-İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASININ KAPSAMI	23
D-İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASININ YÖNTEM VE ARAÇLARI	24
1-İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASI YÖNTEMLERİ	24
2-İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASI ARAÇLARININ TASNİFİ	25
a-Mali Teşvik Araçları	26
a.1-Kamu Harcamaları Yoluyla İhracatın Teşviki	26
a.2-Vergi Politikası Yoluyla İhracatın Teşviki	26
a.2.1-İhracatta Vergi İadesi	27
a.2.2-İhracatta Vergi Muafiyet ve İstisnası	27

b-Ekonomik Teşvik Araçları	28
b.1-İhracatta Prim Sistemi	28
b.2-İhracatta Girdi Teşvikleri	28
c-İdari ve Teknik Teşvik Araçları	29

İKİNCİ BÖLÜM

24 OCAK KARARLARI SONRASINDAKİ İHRACATTA VERGİ TEŞVİK POLİTİKASI VE UYGULAMASI

I - İHRACATLA İLGİLİ VERGİ TEŞVİK POLİTİKASI	30
II - İHRACATTA VERGİ İADESİ	32
III - İHRACATTA MUAFİYET VE İSTİSNALAR	32
A-KURUMLAR VERGİSİ İSTİSNASI	33
1-DAR MÜKELLEF KURUMLARIN YURT DIŞI FAALİYETLERİNDEN ELDE ETTİKLERİ KAZANÇLARA AİT İSTİSNA	35
2-YURT DIŞINDA YAPILAN İNŞAAT VE ONARIM İŞLERİ VE TEKNİK HİZMETLERDEN SAĞLANAN KAZANÇLAR İSTİSNASI	35
3-DIŞ NAVLUN HASILATINA İLİŞKİN İSTİSNA	38
4-TURİZM MÜESSESELERİ VE SEYAHAT ACENTALARININ HASILATINA İLİŞKİN İSTİSNA	40
5-SANAYİ ÜRÜNÜ İHRACAT İSTİSNASI	42
a-İstisnadan Yararlanacak Kurumlar	45
a.1-İhracatçı Kurumlar	46
a.2-İmalatçı-İhracatçı Kurumlar	46
a.3-İhracatçılara Satış Yapan İmalatçı Kurumlar	47
a.4-İthalatçı-İhracatçı Kurumlar	47
b-İstisnadan Yararlanma Koşulları	48
b.1-İhraç Olunan Malın Sanayi Ürünü Olması	48
b.2-İhracat Tutarının Belirlenen Miktarı Aşması	49
b.3-İhracatın Döviz Karşılığı Yapılması	49

b.4-İstisnanın Türkiye'de Olması	50
b.5-İhracatın Belgelendirilmesi	51
b.6-İhracatın Fiilen Yapıldığı Yıl Kurum Kazancına Uygulaması	51
c-İstisna Uygulaması ile İlgili Diğer Özellikler	51
6-YAŞ MEYVE, SEBZE VE SU ÜRÜNLERİ İHRACAT İSTİSNASI	52
a-İhracattan Yararlanacak Olanlar	53
b-İstisnadan Yaralanma Koşulları	54
b.1-İmalatçının veya İhracatçının Kurum Olması	54
b.2-İhraç Edilen Ürünün Yaş Meyve, Sebze ve Su Ürünü Olması	54
b.3-İhracat ve İhracat Sayılan İşlemlerle İlgili Koşullar	55
b.4-Üretici Kurum Bakımından İhracatın Belgelenmesi Koşulu	56
c-Yararlanılacak İstisna Miktarı	57
d-İstisna Uygulaması ile İlgili Diğer Hususlar	57
B-KATMA DEĞER VERGİSİ İSTİSNASI	58
1-İHRACAT TESLİMİ İLE YURT DIŞINA YAPILAN HİZMETLER İÇİN UYGULANAN İSTİSNA	60
2-TÜRKİYE'DE İKAMET ETMEYEN YOLCULARIN SATIN ALDIKLARI MALLARA UYGULANAN İSTİSNA	62
3-İMALATÇILAR TARAFINDAN İHRAÇ EDİLMEK KOŞULUYLA İHRACATÇILARA TESLİM EDİLEN MALLARA İLİŞKİN İSTİSNA	66
C-VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASI	71
1-VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASINDAN YARARLANACAK İHRACAT SAYILAN SATIŞ VE TESLİMLER İLE DÖVİZ KAZANDIRICI FAALİYETLER	73
2-İHRACAT KREDİLERİNDE VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASININ KAPSAMI	74
3-VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASINDAN	

IV

YARARLANACAK İHRACAT KREDİLERİNDE SÜRE	75
4-VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASINDAN YARARLANDIRILAN KREDİ İLE İLGİLİ İHRACAT TAAHHÜDÜNÜN KAPATILMASI	75
D-İHRACAT KARŞILIĞI GÜMRÜK MUAFİYETLİ İTHALATI	76
1-İHRACAT KARŞILIĞI GÜMRÜK MUAFİYETLİ İTHALAT KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLEN İHRACAT SAYILAN SATIŞ VE TESLİMLER	79
a-%50 Gümrük Muafiyeti İle Vergi, Resim ve Harç İstisnasından Yaralanacak Teslimler	79
b-%25 Gümrük Muafiyeti İle Vergi, Resim ve Harç İstisnasından Yaralanacak Teslimler	80
2-GEÇİCİ KABUL REJİMİ İLE MAL İTHALİ	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İHRACATTA VERGİ İADESİ

I - VERGİ İADESİNİN AMACI	84
II - VERGİ İADESİNİN KAPSAMI	87
III-261 SAYILI KANUNA GÖRE VERGİ İADESİ	92
IV -933 SAYILI KANUNA GÖRE VERGİ İADESİ	94
V - VERGİ İADESİ UYGULAMASINDAKİ ESASLAR	97
VI-VERGİ İADESİ UYGULAMASI YOLUYLA YAPILAN TEŞVİKLERİN SONUÇLARI VE İHRACATTA GÖRÜLEN GELİŞME	102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

24 OCAK KARARLARI SONRASINDAKİ İHRACATTA VERGİ TEŞVİK POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

I - VERGİ TEŞVİKLERİNİN İHRACATIN ARTMASINA ETKİSİ VE ARTIŞIN DEĞERLENDİRİLMESİ	117
--	-----

A-İHRACATIN ARTMASINA ETKİSİ	117
B-ARTIŞIN DEĞERLENDİRİLMESİ	127
1-İHRACATIN GSYİH'YA ORANI İLE İHRACATIN VE DIŞ TİCARETİN GSMH'YA ORANI AÇISINDAN DEĞERLENDİRME	127
a-İhracatın GSYİH'ya Oranı	128
b-İhracatın ve Dış Ticaretin GSMH'ya Oranı	128
2-TÜRKİYE'NİN İHRACATININ DÜNYA İHRACATINA ORANI AÇISINDAN DEĞERLENDİRME	132
II-VERGİ TEŞVİK POLİTİKASININ İHRACATIN YAPISAL DEĞİŞİMİNE ETKİSİ	133
III-VERGİ TEŞVİK POLİTİKASININ DÖVİZ KAZANDIRICI FAALİYETLERE ETKİSİ	151
SONUÇ	157
KAYNAKÇA	160

KISALTMALAR

CİB:	Cari işlemler Bilançosu
YY:	Yüzyıl
TPKKK:	Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu
KV:	Kurumlar Vergisi
KDV:	Katma Değer Vergisi
TL:	Türk Lirası
IVİK	Ihracatta Vergi İadesi Komisyonu
YİGTB:	Yatırımları ve İhracatı Geliştirme Teşvik Bürosu
TUD:	Teşvik ve Uygulama Dairesi
DFİF:	Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
KKDF:	Kaynak Kullanımı ve Destekleme Fonu
GSYİH:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
GOÜ:	Gelişmekte Olan Ülkeler
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
DiE:	Devlet İstatistik Enstitüsü
HDT:	Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı

TABLOLAR

TABLO-1:	TÜRKİYE'DE İHRACATTA VERGİ İADESİ UYGULAMASI..	107
TABLO-2:	1964-1988 YILLARI ARASINDA İHRACATTA VERGİ İADESİ TUTARI	108
TABLO-3	İHRACATTA VERGİ İADESİ UYGULAMASINDA SANAYİ ÜRÜNLERİ PAY ORANI (1964-1988)	109
TABLO-4	1985 YILINDA İHRACATTA VERGİ İADESİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI	110
TABLO-5	1986 YILINDA İHRACATTA VERGİ İADESİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI	111
TABLO-6	1987 YILINDA İHRACATTA VERGİ İADESENİN SEKTÖREL DAĞILIMI	112
TABLO-7	1988 YILINDA İHRACATTA VERGİ İADESİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI	113
TABLO-8	İHRACATTA VERGİ İADESİNİN GENEL BÜTÇE AÇIĞINA ORANI (MİLYON TL VE % OLARAK :1979-1988)	114
TABLO-9	VERGİ İADESİNE KONU OLAN İHRACATIN TOPLAM İHRACAT İÇİNDEKİ PAYI (BİN TL VE % OLARAK :1980-1988)	119
TABLO-10	TOPLAM İHRACAT, VERGİ İADESİNE TABİ İHRACAT VE YAPILAN VERGİ İADELERİ	121
TABLO-11	İHRACATTA KATMA DEĞER VERGİSİNE İADESİ (1985-1990)	122
TABLO-12	TOPLAM PARASAL İHRACAT TEŞVİKLERİ (1982-1989)	124
TABLO-13	1980 SONRASI İHRACATTAKİ DEĞİŞMELER (MİLYON \$)	126

TABLO-14 İHRACAT GSYİH ARTIŞ HIZLARI VE İHRACATIN GSYİH'YA ORANI (MİLYON TL VE%) 1979-1990	129
TABLO-15 İHRACAT, GSMH ARTIŞ HIZLARI VE İHRACATIN GSMH'YA ORANI İLE DIŞ TİCARETİN GSMH'YA ORANI (MİLYON TL VE % 1979-1990)	131
TABLO-16 DÜNYA TİCARETİ VE TÜRKİYE İHRACATI	134
TABLO-17 İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI	135
TABLO-18 İHRACATTA UYGULANAN VERGİ İADELERİ (MİLYON TL VE % OLARAK :1979-1988)	137
TABLO-19 1985-1989 YILLARINDA TÜRKİYE'NİN SANAYİ ÜRÜN SANAYİ ÜRÜN İHRACATI İSTİSNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA (BİN DOLAR)	139
TABLO-20 ALT GRUPLARI İTİBARIYLA SANAYİ ÜRÜNLERİ İHRACATININ 1980-1990 DÖNEMİNDE GELİŞİMİ (MİLYON \$)	141
TABLO-21 SANAYİ ÜRÜNLERİ ALT SEKTÖRLERİ İHRACATININ TOPLAM İHRACATA ORANI % (1980-1990 DÖNEMİ)	142
TABLO-22 1980-1990 DÖNEMİNDE ALT SEKTÖRLERİN İHRACATININ SANAYİ ÜRÜNLERİ İHRACATINA ORANI %	144
TABLO-23 ALT GRUPLAR İTİBARIYLA TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATININ TOPLAM İHRACATA ORANI %(1980-1990)	146
TABLO-24 ALT GRUPLAR İTİBARIYLA TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATININ 1979-1990 DÖNEMİNDE GELİŞMESİ (MİLYON \$)	148
TABLO-25 ALT SEKTÖRLERİN TOPLAM TARIM VE HAYVANCILIK ÜRÜNLERİ İHRACATINA ORANI %(1980-1990 DÖNEMİ)	149
TABLO-26 1985 1989 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'NİN TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATI VE KURUMLAR VERGİSİNDEKİ TARIM ÜRÜNLERİ İHRACAT İSTİSNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA (BİN DOLAR)	150

TABLO-27	1980-1989 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE"İN TURİZM GELİRLERİ İLE 1985-1989 YILLARI İÇİN KURUMLAR VERGİSİ'NDEKİ TURİZM KAZANÇLARI İSTİSNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA (BİN DOLAR)	152
TABLO-28	1980-1989 YILLARI ARASINA TÜRKİYE'İN DIŞ NAVLUN GELİRLERİ İLE 1985-1989 YILLARI İÇİN KURUMLAR VERGİSİ'NDEKİ DIŞ NAVLUN KAZANÇLARI İSTİSNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA (BİN DOLANR)	153
TABLO-29	İHRACAT İTHALAT ,DIŞ TİCARET AÇIĞI, İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMASI ORANI VE DIŞ TİCARET AÇIĞININ İHRACATA ORANI İLE YILLIK YÜZDE DEĞİŞMESİ (MİLYON \$ VE %) 1980-1990 DÖNEMİ	155

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz 20. yy. da dünya ülkeleri kalkınabilmeleri açısından dışa açık bir ekonomik yapıya sahip olmanın, dış ticaretin ve özellikle ihracatın etkin bir biçimde arttırılmasına olanak sağlayacak düzenlemeleri yapmanın önemini kavramış bulunmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirebilmek için makina, techizat, hammadde ithal etmek zorundadırlar. Bunun için de büyük ölçüde dövize ihtiyaç vardır. Bu döviz ihtiyacını karşılamamanın en sağlıklı yolu da ihracatın miktar ve değer olarak arttırılmasında bulunmaktadır. Çünkü ihracat, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmaları ile birlikte hızla artan sermaye ve ara malı ithalatlarını herhangi bir döviz darboğazına, diğer bir deyişle ödemeler dengesi açıklarına yol açmadan karşılanmasına yardımcı olur. Ayrıca uzun dönemde ülke kalkınmasının ve refahının artmasına da katkıda bulunur.

Bu ülkeler, yüksek maliyetle üretmiş oldukları ürünleri dışarıya satmakta çeşitli zoluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorlukları aşip uluslararası ticarete gerektiği ölçüde katılabilmenin başta gelen koşulu, ihracatlarını ekonomilerin gereklerine uygun düzeye çıkarabilmeleridir. Bu amacın gerçekleşmesi herşeyden önce ihraç ürünlerine dünya pazarlarında rekabet gücü sağlamasına bağlıdır. Bu ise, ihraç ürünlerinin uluslararası pazarlara vergi yükünden arındırılmış olarak çıkmasını gerektirir. Bu amaçla 24 Ocak 1980 yılında uygulamaya konan 24 Ocak Kararları ve takip eden kararlarla birlikte ihracatı geliştirici vergi teşvik politikasına ağırlık verilmiştir.

Dört bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, ihracat kavramı, ihacatın sanayileşme ve kalkınmayla ilişkisi ve ihracatın kalkınma üzerindeki etkisine değinilmiş ve genel olarak ihracatı teşvik politikası açıklanmıştır. Bu açıklamada, ihracatı teşvik politikasının anlamı, önemi ve gerekliliği, kapsamı, yöntem ve araçları üzerinde durularak genel anlamda bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, 24 Ocak Kararları ve takip eden kararlarla birlikte uygulamaya konan ve uygulanan ihracatı geliştirici vergi teşvik politikası anlatılmıştır. Burada, Kurumlar Vergisi İstisnası, Vergi, Resim ve Harç İstisnası ve İhracat Karşılığı Gümrük Muafiyetli İthalattan oluşan ihracattaki muafiyet ve istisnaların uygulaması, özellikle son değişiklikler ışığında açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde de, 1988 yılına kadar yürürlükte kalan ve 1980 sonrasında ihracatın teşvikinde önemli bir etkiye sahip olan vergi iadesi uygulaması ve ihracat üzerindeki etkileri anlatılmıştır.

Dördüncü bölüm ise, uygulamaya ayrılmıştır. Burada, 24 Ocak Kararları sonrasındaki ihracattaki vergi teşvik politikasının ihracat üzerindeki etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Değerlendirme yapılırken vergi teşvikleri ve diğer teşviklerin ihracatın artmasına etkisi ve artışın yeterli olup olmadığı araştırılmıştır. Ayrıca vergi teşvikleri ve diğer teşviklerin ihracatın miktar olarak artması yanında, ihracatın yapısal değişimi ve döviz kazandırıcı faaliyetler üzerindeki etkisi de incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İHRACATA YÖNELMENİN SANAYİLEŞME VE KALKINMAYLA İLİŞKİSİ VE İHRACATI TEŞVİK POLİTİKASI

I- İHRACAT KAVRAMI, SANAYİLEŞME VE KALKINMAYLA İLİŞKİSİ

A- İHRACAT KAVRAMI

İhracatın sözlük anlamı; kişi ve kuruluşlarca üretilen mal ve hizmetlerin yurt dışına satılmasıdır⁽¹⁾, şeklinde tanımlanabilir. Mali anlamda ise; bir malın, yürürlükteki "İhracat Rejimi Kararı" ve "Yönetmeliği" ile gümrük mevzuatına uygun şekilde, Türkiye Gümrük Hattı'ndan çıkışı ve bedellerinin, Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu çerçevesinde yurda getirilmesidir⁽²⁾.

¹ Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü, Dünya Yayınları: 42, İstanbul, 1987. s.132

² İstanbul Ticaret Odası "İhracatı Teşvik Kararı-Tebliği", İstanbul, Şubat-1991 s.9

Gelişen ülkelerin bir taraftan ekonomik kalkınmayı sürdürürken diğer taraftan dış ödemeler dengesini sağlayabilmeleri, önemli sorunların başında gelmektedir. İktisadi kalkınma çabaları, büyük ölçüde bu ülkelerin dış ödemeler dengesini olumsuz yönde etkilemiş, Cari İşlemler Bilançosu'ndaki (CİB) mal hareketleri kalemi bakımından ithalat devamlı olarak aktarken, ihracat beklenen gelişmeyi gösterememiştir. Bu nedenle görülmeyen işlemler veri kabul edilecek olursa, Cari İşlemler Bilançosu (CİB) dengesinin sağlanabilmesi için ihracatın arttırılması gerekir. Aksi halde giderek büyüyen dış ödeme açığı, kalkınmayı olumsuz yönde etkileyecektir.

Konuyu biraz daha açacak olursak, kalkınmakta olan ülkeler gerekli yatırımları yapabilmeleri ve mevcut üretimlerini sürdürebilmeleri için kendilerinin üretmedikleri (ya da yeterince sağlayamadıkları) yatırım mallarını tamamlanmış veya ara malı olarak ithal etmek zorunda kalmışlardır. Kuşkusuz bu zorunluluk ithal kapasiteleri ile sınırlı olacaktır. Söz konusu sınırı ise, içinde ihracat gelirlerinin de yer aldığı dış finansman olanakları belirleyecektir (3). Bu nedenle devletin, ihracat gelirlerini arttırmak, dış finansman olanaklarını geliştirmek için ihracata yönelik dış ticaret politikası uygulanması gerekecektir.

B- İHRACATA YÖNELİK DIŞ TİCARET POLİTİKASI

Bu kısımda ihracata yönelik sanayileşme stratejisinde uygulanan dış ticaret politikasının özellikleri incelenecektir.

³Türkan Öncel "Ekonomik Politikada Dış Ticaret Politikası Alternatifleri ve Türkiye'de İhracatı Teşvik Önlemleri" Maliye Enstitüsü Konferansları 28 Seri, 1981-1982, İstanbul, 1982 s.15-16

Dış ticaret politikasının tanımını yapmadan önce, literatürde oldukça değişik şekillerde ifade edilen ve bazen dış ekonomi politikası olarak sunulan bu politikanın ne şekilde tanımlandıklarına değinmekte yarar görüyoruz. Onur Kumbaracıbaşı, dış ticaret politikasını, dış ticareti toplum yararına uygun olarak düzenlemek için devletin aldığı tüm tedbirler olarak tanımlanmaktadır⁽⁴⁾. Erdoğan Alkin, ödemeler dengesi açığını kapatmak ve ödeme güçlüklerini gidermek için alınan önlemlerin ve yapılan müdahalelerin bütününe dış ticaret politikası adı verilir, şeklinde bir tanımlama yapmaktadır⁽⁵⁾. Erol İyibozkurt ise, dış ticaret politikası, ülkenin dış ticaret yapısına ve miktarına yön vermek için alınan tüm tedbirleri kapsar, demektedir⁽⁶⁾. Hasan Olalı'da dış ticaret politikası; mili sınırları aşan, yalnız mal üzerinde değil hizmet, sermaye, turizm ve görülmeyenler gibi diğer ekonomik hareketler üzerinde de alınan tedbirleri ve yapılan müdahaleleri kapsar demektedir⁽⁷⁾. Görüldüğü üzere söz konusu iktisatçılar dış ticaret politikasını oldukça geniş kapsamlı olarak tanımlamışlardır.

Biz dış ticaret politikasını daha dar bir kapsamda uluslararası ticaret kalemlerini doğrudan düzenlemeye yönelik önlemler şeklinde tanımlıyoruz ve bu kapsamda dış ticaret politikası araçlarını; gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve ithalat yasakları kısaca ithalat politikası, döviz kuru politikası ve ihracatı teşvik tedbirleri olarak belirliyoruz.

⁴Onur Kumbaracıbaşı "Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi", Ankara, 1976, s.148

⁵Erdoğan Alkin "Uluslararası Ekonomik İlişkiler" İ.Ü.İ.F. Yayını, İstanbul, 1981 s.131

⁶Erol İyibozkurt "Dış Ticaret Teorisi ve Politikası" Bursa, 1987, s.131

⁷Hasan Olalı "Dış Ticaret Teorisi ve Politikaları" 2.B., Ege Üniversitesi İ.T.İ.A.'nın yayını 1972, s.9

Dış ticaret politikası genel sanayileşme stratejisinin bütünüleyici bir parçası olduğundan seçilen sanayileşme stratejisine göre biçimlenmesi doğaldır. Bu nedenle dış ticaret politikası kavramı az gelişmiş ülkelerde uygulanan başlıca iki tip sanayileşme stratejisinden yani, ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ile ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinden ayrı düşünülemez.

Eğer, ithal ikamesi sanayileşme stratejisi seçilmiş ise, yüksek oranlı gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve ithalat yasakları ile aşırı değerlenmiş bir döviz kuru politikası yoğun olarak kullanılan dış ticaret politikası araçları olmaktadır. Çünkü söz konusu modelde dış ticaret politikası araçlarından yüksek oranlı gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve ithalat yasaklarının işlevi yerli (bebek) sanayiye dış ticaretten korumak ve dış dengeyi sağlamak, aşırı değerlenmiş döviz kuru politikasının işlevi de yerli sanayinin gereksinimi olan ithal girdileri ucuz bir şekilde sağlamaktır.

Ihracata yönelik sanayileşme stratejisinde ise, dış ticaret politikasının başlıca araçları; basit ve düşük oranlı gümrük vergileri, gerçekçi veya eksik değerlenmiş bir döviz kuru politikası ve ihracatı teşvik edici politikalardan oluşmaktadır. Bu stratejide ihracata yönelik dış ticaret politikasının temel işlevi yerli endüstriyi dış rekabete karşı hazırlamak ve ekonominin motoru olan ihracatı olabildiğince arttırmaktır. H. Myint'in tanımında bizi destekler niteliktedir. Buna göre, ihraç-yönlü (export-bias) dış ticaret politikası geliştirmekte olan ülkelerde dahili üretim için kullanabilecekleri kaynaklarını, ihtiyatlı bir politika ile etkili bir şekilde ihracat üretimine yönlendirilmesidir⁽⁸⁾. Bu işlev; bir yandan ihracatı teşvik politikaları ve gerçekçi ya da eksik değerlenmiş döviz

⁸S.Rıdvan Karluk "Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi", E.İ.T.İ.A., Yayın No:2371158, Eskişehir, 1981, s.101

kuru politikasıyla ihracatın karlılığını arttırarak,diğer yandan da liberal bir ithalat politikasıyla uluslararası fiyatların yerli fiyatları terbiye etmesi ve kaynak dağılımında etkinliği arttırması suretiyle yerine getirilir.

C-İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞME

Ihracata yönelik sanayileşme, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir sanayileşme modelini öngörür. Sanayileşmede ithal ikamesinin tersine seçici davranılır. Yani üretim, ülkenin faktör yoğunluğuna uygun alanlarda ve dünya pazarlarına yönelik olarak yapılır. Halbuki içe dönük bir strateji olan ithal ikamesinde, hem seçici olmayan bir biçimde tüm endüstrilerde gelişme öngörülmekte, hem de dünya pazarları hedeflenmektedir.

Bu tür kalkınma stratejisinde sanayileşmek amacıyla, ucuz işgücü ve/veya doğal kaynakların yoğun olarak kullanıldığı ve dünya pazarlarında ülkeye rekabet gücü kazandırabilecek endüstrilere özel bir önem verilir. Bunun nedeni rekabet gücü ve ihracat kapasitesi yüksek bir sınai yapı oluşturmak, hızlı büyümeyi ihracat ve özellikle de sanayi malları ihracatıyla gerçekleştirmektir.

Ihracata yönelik sanayileşmede, genel ekonomik modeli oluşturan serbest döviz kuru politikası, liberal ithalat rejimi, mal, hizmet ve faktör fiyatlarının piyasa mekanizmasına göre belirlenmesi gibi politik ve ekonomik uygulamalar ihracat üzerinde olumlu etkiler yaratırlar⁽⁹⁾. Ancak bunların yanında ülkelerin iktisadi yapısına

⁹Halih Seyidoğlu "Türkiye Ekonomisi ve İstikrar Politikaları: Türkiye'de İhracatı Teşvik Önlemleri ve Ekonomik Etkileri", M.Ü. Türker Yayını, İstanbul, 1986,.s.13

uygun bir ihracatı teşvik sisteminin geliştirilip uygulamaya konulması stretejinin başarısı için oldukça gereklidir.

Ihracata yönelik sanayileşmenin göstergesi, ihracatın GSMH içindeki payının yükseltilmesidir. Başka bir deyişle, bir yandan GSMH'nin hızla artması sağlanırken, diğer yandan da ihracatın bundan daha yüksek bir oranda artması sağlanmaya çalışılır. Ihracata dönük sanayileşmenin ikinci bir amacı da, sanayi mallarının genel ihracattaki payının yükseltilmesidir. Yani ihracat artışı ile birlikte ihracatın yapısı da sanayi mallarına doğru kaydırılmaya çalışılır⁽¹⁰⁾. Bu tür kalkınma stratejisinde, sanayileşme ve büyüme için gerekli dürtüler iç talepten ziyade dış talepten gelir. Bilindiği gibi, ithal ikamesi politikalarda dürtünün kaynağı iç taleptir.

Yukarıda da belirtildiği gibi ihracata yönelik sanayileşmede bir ülke, kendi faktör yapısına uygun alanlarda dünya pazarlarına yönelmektedir. Bu görüş, bilindiği gibi ünlü Heckscher-Ohlin kuramına dayanmaktadır. Dış ticaretin bileşimi, yani hangi malların ithal hangilerinin ise ihraç edileceği ülkeler arasındaki ticaret öncesi görelî mal fiyatlarına göre belirlenmektedir. Kurama göre, bir ülke görelî olarak daha çok sahip olduğu faktörü daha yoğun olarak kullanan malları ihraç etmeli (çünkü bunları daha ucuza üretebilir), görelî olarak daha kıt olan faktörü yoğun olarak kullanan malları ithal etmelidir. (Çünkü bunları pahalıya üretebilir.) Heckscher-Ohlin-Samuelson modelinin ulaştığı sonuç başka bir şekilde söylenirse, "görelî olarak sermaye bakımından daha fakir olan ülkeler, görelî olarak daha az sermaye-yoğun malların üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptirler"⁽¹¹⁾. Bu tür bir uzmanlaşmanın sonucunda

¹⁰Halil Seyidoğlu "Uluslararası İktisat (Teori-Politika-Uygulama)", 5.B., Turhan Kitabevi, Ankara,1986, s.426

¹¹Necati Mumcu "Dış Ticaret Kalkınma Stratejileri ve 5.Plan", İktisat Dergisi, Sayı:240, Kasım-1984, s.64

kaynak dağılımındaki etkenliğin aktacağı, dolayısıyla üretim de artarak milli gelirin yükseleceği ileri sürülmektedir. Ancak, yapılan bazı ampirik çalışmalarda Heckscher-Ohlin kuramına ters bazı sonuçlara ulaşılmıştır (Leontief Paradoksu)⁽¹²⁾.

Bazan ithal-ikamesi yerine dışa-kapalı büyüme, ihracata-dönük büyüme yerine de dışa-açık büyüme terimleri kullanılmaktadır. Bu terimler birbirine yakın olmakla birlikte, aralarında bazı teknik farklar vardır. Örneğin dışa açık büyüme kavramı, ihracata-dönük büyüme kavramından daha geniş kapsamlıdır. Çünkü bu kavram serbest piyasa ekonomisine dönülerek ulusal ekonominin dünya ekonomisi ile bütünleştirilmesi ve mal ve hizmetler kadar, sermaye ve işgücü akımları gibi faktör hareketlerinin de serbestleştirilmesini öngörür. Dışa-açık büyüme modelinde ülkenin döviz ihtiyacı ihracat dışında örneğin dış borçlanma, turizm veya işçi dövizini gibi kaynaklardan sağlanmış olabilir. Ayrıca dışa açık büyüme devlet müdahallelerini de en aza indirirken, ihracata dönük büyüme yoğun bir devlet müdahalesine konu alabilir. Ekonomiyi ihracata dönüştürmekte çoğu kez bu tür müdahaleler gerekli olmaktadır⁽¹³⁾.

Dışa açıklık, ülkenin dış dünya ile mal ve para akımlarını düzenleyen politikalarda da tanımlanabilir. Bu politikalar koruma politikası, döviz politikası, bütçe ve para politikasıdır⁽¹⁴⁾. Dışa açık ekonomilerde koruma politikası tedbirleriyle ihracatın çeşitli şekillerde engellenmesine izin verilmez. Ekonominin ihracat yoluyla uluslararası piyasalara entegrasyonu hedeflenir. Döviz kuru politikası aracılığı ile para akımlarına pek çok sınır konur, konvertibiliteye geçiş kolaylaştırılır. Bütçe ve para politikaları ise ekonominin dış dünyayla olan ilişkilerine yardımcı olur.

¹²Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. H.Seyidoğlu "Uluslararası İktisat", s.74-77

¹³Halil Seyidoğlu, "Uluslararası...", a.g.e. s.426

¹⁴A. Savaş Akad "Alternatif Büyüme Stretejisi: Türkiye'nin Dışa Açılması. Bir Not", İletişim Yayınları, İstanbul, 1984, s.90

Bir ekonominin dışa açıklığı, bir takım kriterlerin değerlendirilmesiyle ortaya konulabilir. Dış ticaret hacminin ve özellikle ihracatın GSMH'ye oranı, ülke parasının konvertibilitesi, yabancı sermaye yatırımlarının yoğunluğu, teknoloji ithal ve ihracı, yabancıların ve ülke vatandaşlarının yurda giriş çıkışları gibi ölçüler dışa açıklık kriterleri olarak ele alınabilir¹⁵. Bu temel ölçüleri destekler biçimde bankacılık hizmetleri, müteahhitlik hizmetleri, serbest bölge uygulamaları, yatırımların ihracatın uyarmasına bağlı olarak artıp-artmadığı gibi konularda dışa açıklık kriterleri arasında yer aldığı söylenebilir.

Ihracata dönük büyüme ise bir kalkınma stratejisidir. Bu strateji, ekonominin dışa açıklığı ile doğrudan bağıntılı olmadığı gibi serbest bir piyasa ekonomisinin varlığını da gerektirmez. Örneğin devlet, üretici firmaları ihracata yönlendirmek için piyasaya uygun bir şekilde müdahale edebilir. Bu strateji, imalat sanayinin ihracat yoluyla geliştirilmesi temeline dayanır. İç ekonomik politikalar da bu hedefe hizmet edecek şekilde düzenlenir. Ancak dışa açık büyüyen bir ekonomi aynı zamanda ihracata dönük büyüyen bir ekonomi de olabilir. Örneğin, Hong Kong, Singapur gibi. Genellikle dışa açık büyüyen ekonomiler aynı zamanda ihracata yönelik bir strateji izlemektedirler. Ancak, ihracata yönelerek sanayileşen her ülkenin dışa açık bir büyüme stratejisini benimsemeleri zorunlu değildir.

¹⁵Ahmet Incekaya "Dışa Açılma Süresince Türkiye Ekonomisi", Istanbul Sanayi Odası Dergisi, Sayı:254,Nisan 1987, S.21-22

D- İHRACATA DÖNÜK SANAYİLEŞMENİN İKTİSADİ KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

1- DÖVİZ DARBOĞAZININ AŞILMASI

İhracata yönelik sanayileşme stratejisinin dolaysız etkileri ödemeler bilançosu üzerinde görülecektir. Bu tür kalkınma stratejisini benimseyen ülkelerin ihracat hacmindeki genişleme sonuçta döviz rezervlerini arttırır. İthalatın ihracat yoluyla finansmanı böylece oldukça kolaylaşmış olur⁽¹⁶⁾. Bu da az gelişmiş ülkelerin büyümesi için gerekli olan fakat çeşitli nedenlerle ülke içinde üretilemeyen ara ve sermaye malları ithalatın herhangi bir tıkanıklığa uğramadan yapılabilmesini sağlar. Sanayileşmede seçici davranılarak emek ve doğal kaynakların yoğun olarak kullanıldığı endüstrilerdeki hızlı gelişime bağlı olarak ihracatın artması, bu ülkelerde büyüme sürecinin sık sık kesintiye uğramasına neden olan döviz darboğazı sorununu çözümlenmede büyük ölçüde yardımcı olur.

2- ÖLÇEK EKONOMİLERİNDEN YARARLANMA

İç piyasanın dar olduğu az gelişmiş ülkelerde, ihracata yönelik sanayileşme stratejisi benimsendikten sonra firmalar, geniş dış pazarlardan yararlanmak amacıyla üretim kapasitelerini dış taleplere de cevap verecek ölçüde belirlenmeye başlarlar.

Az gelişmiş ülkelerde iç piyasanın dar olması nedeniyle üretim kapasiteleri ve hacmi oldukça düşüktür. Kapasitelerin belirli standartların altında kalması, birim başına yatırım maliyetinden

¹⁶H. Seyidoğlu "Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası", Turhan Kitabevi, Ankara, 1982, s.39

marjinal malın maliyetine kadar pek çok fiyatı olumsuz şekilde etkilemektedir⁽¹⁷⁾. Sanayileşme stratejisinde ihracat ağırlıklı büyümeye geçildikten sonra büyük ölçüde dış pazarlar hedef alındığından iç piyasanın darlığı sorun olmaktan çıkmakta, üretim kapasiteleri optimum ölçeklerde tesis edilebilmektedir. Bu durum firmalara ölçek ekonomilerinden yararlanabilme olanağı sağlar. Sonuçta ise, ölçek ekonomilerine bağlı olarak verimlilik yükselmekte ve üretim maliyetleri düşmektedir. Maliyetlerin düşmesi dış pazarlarda rekabet şansını büyük ölçüde arttırmaktadır.

3- İSTİHDAMIN ARTTIRILMASI VE GELİR DAĞILIMI

Az gelişmiş ülkelerin genellikle en bol sahip olduğu kaynaklar ucuz işgücü ve doğal kaynaklardır. İhracata yönelik sanayileşme stratejisinde rekabet üstünlüğü sağlamak için üretim söz konusu alanlarda yoğunlaştırılır. Bu aynı zamanda üretim fonksiyonlarının emek-yoğun olması demektir ki, istihdamın arttırılmasında en önemli faktörlerden birisidir. Öte yandan ihracatın sağladığı büyümenin dinamizmiyle ekonomide daha çok emeğin massedilmesi mümkün olur. Gelir bölüşümünden pay almanın ön koşulu istihdam edilmek olduğu varsayımı kabul edilirse sanayide uzmanlaşma, stratejisinin düşük ücretlere rağmen, gelir bölüşümünde daha adil sonuçlar meydana getirdiği bir miktar açıklığa kavuşur⁽¹⁸⁾.

¹⁷Akın İkin "Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi" 3.B, İ.Ü. İktisat Fak. Yay., İstanbul, 1979, s.287

¹⁸Nihal Tuncer "Az gelişmiş Ülkelerin Topluma Geçişte İktisad Politikalarının Rolü: Türkiye (1945-1967)",(Yayınlanmamış Doktora Tezi), İ.Ü.F. 1986, s.118

4- SERMAYE HAREKETLERİ

Serbest dış ticaret, yabancı sermaye hareketlerine elverişli bir zemin hazırlar. Dış ticaret, gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasında geniş ödemeler yaratarak, birinci grup ülkelerden diğerlerine yatırım olanaklarının kaymasını sağlar⁽¹⁹⁾. Ülkeye gelen yabancı sermaye artar, ayrıca yabancı yatırımlar sonucunda ihracat kapasitesi de yükselir.

5- TEKNOLOJİK GELİŞME

Dışa açık bir ekonomi, rekabet firmalarını sürekli şekilde teknoloji üretmeye ve dış piyasalardaki teknolojik gelişmeyi yakından izlemeye zorlayacaktır.

Teknolojik gelişme; yani malların üretilmesine, üretim faktörlerinden tasarruf yapılmasına, daha önce ithal edilen malların daha düşük maliyetlerde ülke içinde üretilmesine, gelişme süreci içinde üretim dallarının birbirine dıştan yararlar sağlayarak tarım ve sanayide birim maliyetleri düşürecek etkinliklerin ortaya çıkarılmasına olanak sağlar⁽²⁰⁾.

6- DIŞ TİCARET HADLERİNİN İYİLEŞMESİ

Bilindiği gibi dış ticaret hadleri, bir ekonominin dış ticaretten doğan kazanç ve kayıplarını ölçmekte kullanılan en önemli araçlardan

¹⁹Cem Alper, "Azgelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Gelişme", 2.B, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982, s.75

²⁰Gülten Kazgan "Uluslararası Ekonomi: C.P. Kiddlebergerden Uyarılama", Yalkın Ofset Matbaası, İstanbul, 1972, s.225-226

biri olarak kabul edilmektedir. Azgelişmiş ülkelerin ihracatı çoğunlukla tarım ürünleri ve hammadde ile sınırlı kalmaktadır. Bu tür ürünlerin ihracat hadleri ise, sınai ürünlerin tersine ya gerilemekte ya da önemli bir artış göstermemektedir. Sonuçta ise dış ticaret hadleri sürekli aleyhte gelişim göstermektedir. İhracata yönelik sanayileşme stratejisine geçildikten sonra, ihracatın kopozisyonu bu tür mallardan sanayi ürünlerine doğru yapısal bir değişim gerçekleştirilerek dış ticaret hadlerinde iyileşme sağlanmaya çalışılır.

7- TASARRUF-YATIRIM ARTIŞI

İhracata yönelik (dışa açık) ekonomilerde tasarrufların buna bağlı olarak da yatırımların daha fazla artacağı ileri sürülmektedir. Şöyleki, bir yandan ihracatın yarattığı gelir artışı, diğer yandan da reel pozitif faiz politikası ülke içinde tasarrufların artmasına etkiye bulunacaktır. Tasarruf artışı yatırım artışını, o da üretimi arttıracaktır.

8- KAYNAK DAĞILIMINDA ETKİNLİK

Koruyucu politikalara son verilmesiyle birlikte, rekabetin ekonomiye hakim olması, monopolleşmeyi önleyerek haksız rantları ortadan kaldırdığı gibi, firmaları, uluslararası maliyet ve kalitede mal üretmeye zorlayarak hem kaynak dağılımında etkinliği sağlar hem de tüketici refahını artırır.

9- HIZLI BÜYÜME

Ihracata dönük sanayileşme stratejisinin savunucuları bu stratejinin büyümeyi hızlandıracağını ileri sürmektedirler. Bu iddialarını ispatlamak için de ihracata dönük sanayileşen ülkelerin büyüme hızları örnek olarak gösterilmektedir (G. Kore, Hong-Kong, Singapur gibi).

1987 yılında Dünya Bankası tarafından yapılan bir çalışmada dışa açık büyüyen ülkelerin büyüme hızlarının içe dönük büyüyen ülkelere göre oldukça yüksek bir düzeyde seyrettiği görülmektedir.

10- DIŞSAL EKONOMİLER

Ihracat dolayısıyla hem iç hem de dış piyasa için çalışan endüstri dallarının gelişme göstermesi sonucu, ekonomi içinde dışsal ekonomilerin ortaya çıkması sağlanacaktır. Özellikle dinamik bir yapı gösteren sınai dallarda bu durum çok daha büyük önem kazanmaktadır. Dışsal ekonomilerin dolaylı gelir yaratma etkisi yanında, istihdam etkisini de olumlu bir faktör olarak belirtmek gerekir⁽²¹⁾.

Buraya kadar anlatılanlarla, ihracata dönük sanayileşmenin iktisadi kalkınma üzerinde bir takım olumlu etkiler yaratacağı ve ihracata dönük sanayileşmenin gerekliliği ortaya konuldu. Bundan sonraki başlıkta, bunun sağlanması için uygulanması gerekli olan ihracatı teşvik politikası anlatılacaktır.

²¹Erol Manisalı "Gelişme Ekonomisi",2.B., İ.Ü.İ.F. Yayını, İstanbul, 1978, s.180

İKİNCİ BÖLÜM

24 OCAK KARARLARI SONRASINDAKİ İHRACATTA VERGİ TEŞVİK POLİTİKASI

İHRACATLA İLGİLİ VERGİ TEŞVİK POLİTİKASI

Türk ekonomisinin en önemli sorunlarından birisi de ihracatın ve bunun içinde sanayi ürün payının arttırılmasıdır. Sanayi, kalkınmanın ana unsurunu oluşturduğundan, bu sektör üzerindeki vergi yükü büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Türkiye, planlı dönemde ekonomik kalkınma yönünden sanayileşmeye büyük önem vermiştir. Sanayileşmenin ve dolayısıyla yatırımların hızlandırılmasının ön koşullarından birisi de yatırımların ve ihracatın vergi yoluyla teşvik edilmesidir. Türkiye gibi henüz kalkınmamış, gelişmekte olan ülkeler için sanayileşmenin önemi daha büyüktür. Sanayileşmeden, sadece tarıma dayalı dış ticaretle gerekli döviz ihtiyacını karşılamak mümkün değildir. Ödemeler dengesi sürekli açık veren ülkeler, önemli

ekonomik sorunlarla karşılaşmak durumundadırlar. Özellikle uluslararası borç bunalımına düşen ülkeler ihracatını arttırarak bunalımdan kurtulabilirler.

Kalkınmada, dışa bağımlılığı asgari seviyede tutabilmek için ihracat gelirlerinin ithalat gelirlerini karşılması gerekir. Döviz ihtiyacını karşılamak, ya turizm gibi görünmeyen kalemlerle veya ihracat gelirlerini arttırmakla mümkündür. Özellikle turizmde kalkınmamış ülkeler ihracatlarını geliştirmek zorundadırlar. Önemli turizm geliri elde eden ülkeler bile, sadece turizme bağlı kalmamak için ihracata yönelmektedirler.

Ihracat ile yatırım arasında sıkı bir ilişki vardır. İhracat bir taraftan yatırım yapmak için ithalata kaynak sağlarken, yatırımların sağlayacağı üretim fazlasıyla gelişir ve artmaya devam eder. Yatırımların, özellikle sanayi kesiminin tükettiği döviz kaynaklarını sonradan tekrar sağlayacak ve ihracat olanaklarının arttırılması yoluyla ödemeler dengesine olumlu bir şekilde etki edecektir⁽⁴³⁾.

Ihracat gelirlerini arttıramayan ve dış ticareti devamlı açık veren ülkeler, dış borçlanmaya gitmek zorundadırlar. Belli bir zaman içinde alınan borçların faizleri ile birlikte ödenmesi gerekir. Borçlarını ödeyebilmek için kendi kaynakları yeterli olmayan ülkeler, tekrar borçlanma ile açığı kapatmak isterler. Eğer üretimde verimliliği arttırıp dışa açılmaz ve döviz ihtiyacını karşılayıcı tedbirler alınmazsa, 1980 öncesi Türkiye'nin içinde bulunduğu durum gibi ekonomi tıkanır ve darboğaza girer.

⁴³Tezer Öcal "1988 Mali Yılı Politikaları ve 4 Şubat Tedbirleri Toplantısına Sunulan Tebliğ", T.O.B.B. Yayın No:71, Ankara, 1988, s.35

Türkiye, ekonomisinin içinde bulunduğu durumu dikkate alarak 24 Ocak 1980 sonrasında Türk Vergi Sistemi'nde önemli değişiklikler yapmış, yatırımları ve ihracatı teşvik edici yeni düzenlemelere gitmiştir. İhracatı teşvik edici bu düzenlemeleri genelde iki gruba ayırabiliriz.

- 1)İhracatta Vergi İadesi
- 2) İhracatta Muafiyet ve İstisnalar

II-İHRACATTA VERGİ İADESİ

İhracatta vergi iadesi 1988 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak 24 Ocak kararları sonrasında ihracatı geliştirmeye yönelik vergi teşvik politikasının içinde en önemlisidir. Böylesine önemli olan vergi iadesini daha kapsamlı inceyebilmek, veki iadesi yoluyla yapılan teşviklerin sonuçlarını değerlendirebilmek ve ihracatta görülen gelişmeyi analiz edebilmek için ayrı bir bölümde ele alınmıştır.

III-İHRACATTA MUAFİYET VE İSTİSNALAR

Burada ihraç ürünlerini dolaylı ve dolaysız vergilerden muaf tutma veya bu vergilerden önemli indirimler yapma sözkonusudur⁽⁴⁴⁾. İhracattan elde edilen kazançların Gelir veya Kurumlar Vergisi'nden muaf tutulmasıyla net ihracat geliri arttırılmak istenmektedir. Bu tür bir uygulama, aslında bütün döviz kazandırıcı girişimlere kadar yaygınlaştırılabilir. Bunun dışında ihracat vergisi uygulanan ülkelerde bazen bu vergide de indirimlere gidilerek, ihracattaki tıkanmalar giderilmeye çalışılmaktadır.

⁴⁴Esfender Korkmaz "Vergi Teşvik Tedbirleri", Maliye Enstitüsü Konferansları, 27.Seri, 1979/1980, Güryay Matbaası, İstanbul, 1980, s.35

İhracatta vergi muaflık ve indirimlerinin dayandığı temel nokta, bir ülkede ihracat ürünlerinin maliyetlerini düşürerek ihracatçıların net gelirlerinde artış sağlamak suretiyle ihracat mallarına rekabet ortamının hazırlanmasıdır. Bu ise, önlemin geçici olduğu, ihracat gücü kazanmış olan ürünlere uygulanmayacağını göstermektedir.

İhracatta Muaflık ve İstisnalar Şunlardır:

- A) Kurumlar Vergisi İstisnası
- B) KDV İstisnası
- C) Vergi, Besim ve Harç İstisnası
- D) İhracat Karşılığı Gümrük Muafiyetli İthalat

A- KURUMLAR VERGİSİ İSTİSNASI

1950 yılında yürürlüğe girmiş bulunan Kurumlar Vergisi ile ihracatı teşvik etmek amacıyla çeşitli istisnalar getirilmiştir. 1980 yılında yapılan değişikliklerle de söz konusu istisnalar genişletilmiştir. Vergilendirme yoluyla kurum kazancının bir bölümünün alınmaması, gelişmekte olan ülkeler bakımından gerekli olan sermaye birikiminin sağlanması sonucu doğurmaktadır. Yeterli sermayenin bulunması ise gerekli yatırımların yapılmamasına neden olur.

Gelişmekte olan ülkelerde yatırımlar için gerekli sermayenin oluşturulabilmesi ve kalkınmanın hızlandırılabilmesi için teşvik edici vergi politikasının uygulanması gerekir. Kurumların elde ettikleri kazançlara yüksek oranlı vergi uygulanmaktadır. Yüksek oranlı vergiler, özel sektörün yatırım olanaklarını önemli ölçüde etkiler. Özendirici vergi politikasıyla kurum kazançlarındaki vergi yükleri hafifletilmekte, bölgesel ve sektörel alanlarda özel sektör yatırımlarının arttırılması sağlanmaktadır.

Kurum kazançlarına tanınan ayrıcalıklarla, uzun süreli kalkınma planlarına ve yıllık programlara uygun yatırımlar özendirilmekte veya yönlendirilmekte, böylece hızlı kalkınmanın gerçekleştirilmesine çalışılmaktadır.

Kazançlardan indirim yoluyla kurum bünyesinde oluşan vergisiz karlar, yatırımların finansmanında kolaylık sağlamakta, rizikoyu azltmakta ve yeni yatırım fonlarının oluşmasına olanak sağlayarak ihracatçı kurumların rekabet edebilme güçlerini arttırmaktadır. Özellikle ihracatçı kurumlara tanınan ayrıcalıklar, yatırımları verimli kılmakta, yatırımların verimliliği ise döviz gelirlerini olumlu yönde etkilemektedir.

Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret açıkları giderek büyümektedir. Dış ticaret dengesini sağlayamayan ülkeler önemli bunalımlarla karşılaşmaktadır. Türkiye ekonomisinin son otuz yılda üç kez bunalıma girmesinde dış dengesizlik birinci planda rol oynamıştır. Bu nedenle ekonominin yeni bir bunalıma girmemesi için döviz sorununun öncelikle çözümü gereği, çoğunluk tarafından da gerçekçi biçimde algılanmaktadır⁽⁴⁵⁾.

Belirtilen nedenlerle Kurumlar Vergisi Sistemi'mizde sanayileşmenin verimli ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesi, tarım kesiminin gelişmesi, turizm gelirleri ve tarım ve sanayi ürünleri ihracatının artmasını sağlamak amacıyla önemli oranlarda vergi indirimlerine yer verilmiştir.

⁴⁵Erdoğan Alkin "Hükümet Programında Dış Ekonomik İlişkiler", İktisat Dergisi, Sayı:231, Şubat-1984, s.18

1-DAR MÜKELLEFLERİN YURT DIŞI FAALİYETLERİNDEN ELDE ETTİKLERİ KAZANÇLARA AIT İSTİSNA

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8/3. maddesine göre,"Türkiye'ye döviz olarak getirildiğinin tevsik edilmesi kaydıyla Türkiye'de işyeri veya daimi temsilci bulunduran dar mükellefiyete tabi kurumların yurt dışı faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları Kurumlar Vergisi'nden istisnadır."

Kurumlar Vergisi'ne tabi kurumların kanuni ve iş merkezlerinden her ikisi de Türkiye'de bulunmayanlar, dar mükellefiyet esasına göre vergilendirilir. Burada bahsedilen kanuni merkez, vergiye tabi kurumların esas nizamname veya sözleşmelerinde veya kuruluş kanunlarında gösterilen merkez, işyeri merkezi ise; iş bakımından işlemlerin bilfil toplandığı ve idare edildiği merkezdir.

Kanuni iş merkezleri yurt dışında olan dar mükellefler kurumların yurt dışı faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları Türkiye'ye döviz olarak getirilir ve bu durum belgelenirse vergilendirilmez. Bu kazançlar esas olarak getirildiği ülkede vergilendirilmektedir.

2-YURT DIŞINDA YAPILAN İNŞAAT VE ONARIM İŞLERİ İLE TEKNİK HİZMETLERDEN SAĞLANAN KAZANÇLAR İSTİSNASI

Ülkenin dışa açılması ve ihtiyaç duyulan dövizin sağlanması için özellikle ortadoğı ülkelerinde devam eden inşaat, onarım ve montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançlara istisna getirilmiştir. Böylece yerli müteşebbislerin uluslararası firmalarla rekabet edebilmelerine olanak sağlanmış ve daha olumlu koşullarda ihalelere katılabilmeleri ve böylece elde edilen dövizin yurda

getirilmesi teşvik edilmiştir. Yurt dışında inşaat ve onarım işleri yapan müteahhitler, yeni istihdam sahaları açarak işsizliğin önlenmesine katkıda bulunup, yurda önemli miktarlarda döviz girmesine sebep olmaktadır.

5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8/4'üncü maddesinde hüküm altına alınmıştır. İstisna şu şekildedir;

"Kambiyo mevzuatı gereğince Türkiye'ye getirildiğinin tevsik edilmesi kaydıyla, yurt dışında yapılan inşaat, onarma ve montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançlar"ın tümü Kurumlar Vergisi'nden istisna edilmiştir.

Bu istisna sadece yurt dışında yapılan inşaat, onarma ve montaj işleri ile teknik hizmetlerle ilgili bulunmaktadır. İstisna uygulamasında, sağlanan kazançlara karşılık gelen dövizin yurda getirildiğinin ve kesin satışının yapıldığının kambiyo mevzuatı gereğince belgelenmesi şarttır.

Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu (T.P.K.K.K.) Hakkında 30 sayılı karar uyarınca Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı'nın 84-30/1 sayılı tebliğine ilişkin olarak 13.7.1984 tarihinde yürürlüğe giren Merkez Bankası'nın 1/A sayılı genelgesine göre; "Türkiye'de yerleşik kişilerin dışarıda yerleşik kişiler için ya da bunların adına yurt içinde veya yurt dışında yapmış oldukları tüm hizmetler (mutemetlik hizmetleri dahil) karşılığı döviz ile dışarıda yerleşik kişiler nam ve hesabına yapılan gider karşılığı dövizin yurda getirilmesi esastır. Bu dövizlerin yurda getirilmesinde süre söz konusu değildir."

Yurt dışında yapılan inşaat, onarma ve montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançların Kurumlar Vergisi'nden istisna

kılınabilmesi için yurt dışında elde edilen kazancın kambiyo mevzuatı hükümlerine göre yurda getirilmesi gerekmektedir. Ancak kambiyo mevzuatına göre, hizmet kazançlarına ait dövizin yurda getirilmesi esas, fakat herhangi bir süre ile sınırlı değildir. Buna göre bu istisna hükmünden yararlanacak olan kurumlar, yurt dışında elde ettikleri kazançlarını kambiyo mevzuatı hükümlerine göre yurda getirdiğinde, kazancı için ait olduğu vergilendirme döneminde istisnadan yararlanabilecektir.

Bu duruma göre yurt dışı kazancın elde edildiği yıl ile bu kazançla ilişkin dövizin yurda getirildiği dönem arasında yıl farkı bulunması halinde kazanç, elde edildiği yıl normal hükümlere göre vergilendirilir. Dövizin yurda getirilmesi halinde ise, elde edildiği yıl için istisna hükmünden yararlanır ve o yıl vergilendirilen kazancın istisnaya karşılık gelen kısmı için düzeltme yapılarak ödenen vergi kuruma geri verilir.

Yurt dışında sağlanan bu tür kazançlarla ilgili giderler, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun ilgili madde hükümleri gereğince gider olarak kurum kazancından indirilemeyecektir. Ayrıca, bu kazançların elde edilmesi nedeniyle yurt dışında ödenmiş olan vergiler de mahsup edilmeyecektir

Bu bentle ilgili hususları özetleyecek olursak şöyle sıralayabiliriz;

-- Bu faaliyetler yurt dışında yapılan inşaat, onarma ve montaj ile teknik hizmetlerle ilgili bulunmaktadır.

-- Bu faaliyetlerden sağlanan kazancın döviz olarak Türkiye'ye getirilmesi ve getirildiğinin belgelendirilmesi gerekmektedir.

-- Yurt dışı müteahhitlik firmalarının Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca verilmiş "Teknik Yeterlilik Belgesine" sahip olması

gerekmektedir.

-- Bu kazançlardan %10 Gelir Vergisi kesintisi yapılır.

3-DIŞ NAVLUN HASILATINA İLİŞKİN İSTİSNA

Yurt dışı eşya taşımalarını teşvik etmek, uluslararası taşımacılık yapan kurumları desteklemek amacıyla dış navlun (taşımacılık) hasılatına ilişkin istisna sistemi getirilmiştir. Bu istisna, döviz kazandırıcı faaliyetleri arttırıcı bir özellik taşımaktadır.

5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8/8. maddesine göre şu şekildedir;

"Kambiyo mevzuatı gereğince Türkiye'ye döviz olarak getirildiğinin tevsik edilmesi kaydıyla dış navlun hasılatının %20'si kurum kazancından indirilir. Bakanlar Kurulu bu oranı %1 oranına kadar indirmeye veya kanunda yer alan orana kadar arttırmaya yetkilidir."

Bakanlar Kurulu'nun 28.4.1989 tarihli kararı ile, dış navlun hasılatı elde eden kurumların 1989 ve 1990 yılları kazançlarına uygulanmak üzere yeni istisna oranı ise %18 olarak belirlenmiş, yine Bakanlar Kurulu'nun 16.8.1991 tarihli (2096 nolu R.G.) kararı ile de 1991 yılı için %12 ve 1992 yılı için %8 istisna oranı saptamıştır.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8/8. maddesindeki dış navlun istisnasının koşulu, ihracatçının kurum ve ihracatın dış navlun hasılatı olması, bedelinin kambiyo mevzuatı gereğince Türkiye'ye getirilmiş olmasıdır. Bunun dışında başkaca bir koşul kanunda mevcut olmadığı gibi, bu istisnanın uygulanmasında, usül ve esasın saptanmasında Bakanlığa verilmiş bir yetki maddesi de söz konusu değildir.

Dış navlun (taşımacılık) istisnasından yararlanmak için, Kurumlar Vergisi mükellefinin sadece taşımacılık ile uğraşıyor olması veya ünvanında "Trans", "Uluslararası Taşımacılık" gibi ibarelerin bulunması veya bilançosunun aktifinde tır , gemi gibi nakliye araçlarının bulunuyor olması gibi bir koşul yoktur. Nitekim ortaya çıkan (bu konuyla ilgili) bir anlaşmazlık nedeniyle Adana 1. Vergi Mahkemesinin verdiği bir karar bunu doğrulamaktadır⁽⁴⁶⁾.

Dış navlun hasılatı istisnasında, taşımanın bir bölümünün Türkiye sınırları içinde gerçekleşmesi ve dış navlun hasılatının döviz olarak yurda getirilmesi durumunda istisna hükümleri uygulanır. İhraç edilen ürünlerin Türk Lirası karşılığı nakliyesi yapılması durumunda ise, bu navlun hasılatı için istisna hükümleri uygulanmaz.

Taşımanın fiilen yapılmayıp, başka bir firma veya kuruluşlar aracılığı ile yapılması durumunda, navlun hasılatı döviz olarak elde edilmiş olsa dahi navlun hasılatı ile ilgili istisnadan yararlanılamaz. Ancak, Kurumlar Vergisi mükellefi olan kurum ile adi ortaklık veya şahıs şirketleri veya gerçek kişilerle taşımayı gerçekleştirmek için oluşturulan iş ortaklığında istisna, iş ortaklığı kazancına uygulanır.

Kurum kazançlarına uygulanacak navlun hasılatı, kayıtlara tahakkuk ettirilen nakliye hizmeti karşılığı bedeldir. Navlun hasılatının fiilen yurda getirilmesi ve döviz alım bordrosu ile yetkili bankaya satılması durumunda, doğan kur farkı doğrudan sonuç hesaplarına geçirilmez, istisna hesabında bu farklar hasılat olarak dikkate alınmaz. Hesap dönemi kapandıktan sonra yurda getirilen kur farkı, dövizin satışının yapıldığı yıl sonuç hesaplarına geçirilir.

⁴⁶Bakınız Adana 1. Vergi Mahkemesi E:987/934, K:988/617 sayılı ve 5.5. 1988 Tarihli Kararı

Hesap dönemi kapanmakla birlikte Kurumlar Vergisi Beyannamesi verilmeden önce dövizin yurda getirilmesi durumunda navlun hasılatı istisnası o yıl verilecek olan Kurumlar Vergisi Beyannamesi'nde kurum kazancından indirilecektir. Navlun hasılatı ile ilgili dövizin beyannamesi verildikten sonra yurda getirilmesi durumunda ise istisna indirilmeksizin normal olarak Kurumlar Vergisi ödenecektir. Ancak sonradan Kurumlar Vergisi'nden istisna kazanca düşen vergi için iade istenecek ve o yıl düzeltme yapılması suretiyle istisnadan yararlanılabilecektir.

Özetlenecek olursa, istisnadan yararlanmak için gerekli koşullar şunlardır;

-Hasılat dış navlun hasılatı olmalıdır,

-Elde edilen dış navlun hasılatının döviz olarak Türkiye'ye getirilmesi ve bunun belgelenmesi gerekmektedir,

-Dış navlun istisnasından yararlanmak için sadece taşımacılıkla uğraşmak önemli değildir. Kurum olmak yeterlidir,

-İstisna oranı (1991 yılı için) %12'dir,

-Bu kazançlara %10 Gelir Vergisi kesinti uygulanır.

4-TURİZM MÜESSESELERİ VE SEYAHAT ACENTALARININ HASILATINA İLİŞKİN İSTİSNA

Bir ülkenin döviz kaynakları sadece mal ve hizmet ihracatına bağlı değildir. Turizmden elde edilen döviz gelirleri, ülke ekonomisi için önemli bir kaynaktır. Dış ödemeler dengesinin kurulmasında turizmin önemi büyüktür. Bu önemi anlayan ülkeler turizme gerekli önemi vermekteler. Ülkemiz turizm yönünden önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak bu potansiyelden gerektiği şekilde yararlanıldığı söylenemez.

Özellikle son yıllarda turizmin geliştirilmesi için altyapı yatırımlarının hızlandırılması ve turizmden elde edilen döviz girdilerinin artırılması amacıyla turizm müessesesi veya seyahat acentası işletme belgesi almış kurumların, döviz olarak elde ettikleri hasılatın belli bir kısmının, Kurumlar Vergisi'nden istisna edilmesi öngörülmüştür.

Kurumlar Vergi Kanunu'nun 8/10 maddesinde turizm kazançları şu şekilde belirtilmiştir.

"Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu hükümleri dairesinde" Turizm Müessesesi Belgesi" veya 1618 sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu gereğince "Seyahat Acentası İşletme Belgesi" almış olan kurumların döviz olarak elde ettikleri hasılatın %20'sinin (mezkur dövizlerin yetkili bankalarda bozdurulduğunun tevsiki şartıyla) kurum kazancından istisnası öngörülmüştür.

Elde edilen dövizleri bizzat bozdurmayan ve dövizini sağlayan müessese yada acentadan doğrudan doğruya pay alan turizm müesseleri, bu istisnadan aldıkları pay oranında faydalanırlar.

İstisna tutarının hesabında kurumun diğer gelirlerinin bulunması halinde, döviz olarak elde edilen hasılat dikkate alınacaktır. %20'lik istisna her yıl döviz hasılatına uygulanabilecektir. Ancak anılan kurumlar ile dövizini bozduran kurum arasına başka bir firma girmesi halinde, bunların istisnadan faydalanmaları mümkün olamayacaktır⁽⁴⁷⁾.

Turizm Müesseleri ,Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu ve buna bağlı Turizm Müesseleri ve Nitelikleri Yönetmeliği'nde sayılan kuruluşlardır. Belirtilen yönetmeliğe göre turizm müesseleri, Turizm

⁴⁷Mesut Çırak "Türkiyenin Geleceği" İHRACAT", Yeni Asır İhracat Özel Araştırma Sayısı , 30-Aralık, 1983,S.83

Bakanlığı'ndan, "Turizm Müessesesi Kuruluş ve Turizm Müessesesi İşletme Belgesi" almış bulunan yatırım ve işletmelerdir.

Seyahat acentası şeklinde faaliyet gösteren kurumlar ise 1618 sayılı kanun gereğince Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'ndan "Seyahat Acentesi İşletme Belgesi" almış olan kuruluşlardır.

Bu istisnadan yararlanacak olan kurumlar, bu durumlarını Turizm Müessesesi Belgesi veya Seyahat Acentası Belgesi ile belgelendirmeleri gerekir.

Sözkonusu istisnanın hesabında benzeri diğer istisnalara göre önemli bir fark, istisnanın hasılatın bir oranı olarak değil, döviz gelirlerine düşen kazancın bir oranı olarak hesaplanacağı hususudur.

Turizm istisnası ile ilgili koşulları kısaca şöyle sıralayabiliriz;

- İlgili kanunlarda belirtildiği şekilde "Seyahat Acentası İşletme belgesi " veya "Turizm İşletme Belgesi" almış olması gerekir,
- Dövizlerin yetkili bankalarda bozdurulduğunun belgelenmesi istisnanın uygulanması için zorunluluktur,
- Turizm istisnası, kurumun o yıl elde edilen kurum kazancından indirilir,
- Bu kazançlara %10 Gelir Vergisi kesintisi uygulanır.

5-SANAYİ ÜRÜNÜ İHRACAT İSTİSNASI

Sanayi ürünlerinin imali ve ihracatını teşvik etmek amacıyla bu ürünlerin ihracatından sağlanan hasılatın belli bir oranda kalan bölümü, yasada belirtilen koşullara bağlı olarak Kurumlar Vergisi'nden istisna edilmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerin sanayileri yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Finans kaynakları kısıtlı ve dış ticarete rekabet edebilme güçleri zayıf bulunan sanayi ürününün teşvik edilmesi zorunludur.

İhracatın ülkemizin en önemli sorunlarından biri olduğu doğrudur. Uzun yıllar uygulanan içe dönük sanyileşme modeli çerçevesinde, ihracat geri plana itilmiştir. Salt iç talebin sürüklediği bir ortamda üretilen sınıai ürünlerin dış pazarlara yönlendirilmesinde ciddi sorunlar olması kaçınılmazdır. Bu çerçevede Türkiye'nin ihracat sorununun çözümü için özel bir çaba sarfetmesi gerektiği de açıktır⁽⁴⁸⁾.

Sanayi ürünleri ihracat istisnasının bir başka amacı da, iç tüketimi kısmak, üretici firmaların dışa yönelmelerin sağlamak, artan döviz ihtiyacının sağlıklı bir yol olan ihracat gelirleri ile gidermektir.

İhracatın teşvik edilmesine ilişkin en önemli ve mutlak anlamda bir teşvik, Kurumlar Vergisi'nde düzenlenmiş bulunmaktadır⁽⁴⁹⁾. İhracatın ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin vergi teşvikleri ile arttırılması ve ülke ekonomisinin canlandırılması konusu 1962 yılında hazırlanan raporda gündeme gelmiştir⁽⁵⁰⁾. Ancak ilk defa Aralık 1980 tarihinde Kurumlar Vergisi'nde yapılan değişiklikler çerçevesinde, 2362 sayılı Kanun ile, sanayi ürünleri ve bir kısım tarım ürünlerinin ihracatı ile ilgili bir istisna hükmü getirilmiştir.

⁴⁸Taner Berksoy "İhracatta Çözüm Üretimdir", I.Ü.I.F. Yayınları, İktisat Dergisi, Sayı:231, Şubat-1984, s.28

⁴⁹Ramazan Uludağ "Sanayi Ürün İhracat İstisnasının Teşvik Niteliği", Sanayi Dünyası, Yıl:2, Sayı16, Nisan-1982, s.9

⁵⁰Mustafa Hayta "Sanayi Ürünü İhracat İstisnası", Petkim/Uygulamalı Mevzuat Dergisi, 12 Kasım, İzmir, 1990, s.22

Bu hüküm, Aralık 1981 tarihinde 2573 sayılı Kanun ile bazı konulara ilişkin olarak değişiklikler getirmiştir⁵¹). Son olarak, 3482 sayılı Kanun ile son şeklini almıştır.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun "İstisnalar" başlığı altında, Kurumlar Vergisi'nden müstesna kazançların sayıldığı 8. maddenin 6 numaralı bendinde sanayi ürünü ihracat istisnasından bahsedilmektedir. Anılan madde şöyledir;

"Sanayi ürünü ihraç eden ve yıllık ihracat tutarı 1.000.000 A.B.D. Doları veya muadili yabancı para karşılığı Türk Lirası'nı aşan imalatçı kurumların, bu ihracattan sağladıkları hasılatın %20'si kurum kazancından indirilir. İhraç edildiğinin tevsiki şartıyla ihracatçılara yapılan satışlar da sanayi ürünlerinin imalatçısı yönünden yıllık ihracat tutarının hesabında ihracat sayılır. İhraç ettiği malı imal etmeyen ihracatçı kurumlara da , bu istisna 1/4 oranında uygulanır."

"Bakanlar Kurulu yukarıda yer alan 1.000.000 A.B.D. Doları tutarını on katına kadar artırmaya veya kanunda yer alan tutarın 1/4'üne kadar indirmeye, %20 oranını sifıra kadar indirmeye veya kanunda yer alan orana kadar arttırmaya yetkilidir. Bu yetkiler, mal grupları veya sektörler itibariyle farklı miktar ve oranlar tesbit edilmek suretiyle de kullanılabilir."

Görüleceği üzere, madde hükmü ihracatı teşvik etmekte ve bu yolla döviz girdilerini arttırmayı amaçlamaktadır. Maddedeki 1.000.000 Dolar'lık haddin, 1989 ve 1990 yılları için 250.000 Dolar olarak uygulanacağı 89/14073 sayılı kararla belirtilmiştir. 1991 yılı için de 250.000 Dolar olarak uygulanmaktadır. %20'lik ihracat istisnası oranı Bakanlar Kurulu'nun 28.4.1989 tarih ve 14073 sayılı

⁵¹Türkan Öncal "Ekonomik Kalkınmada Dış Ticaret Politikası Alternatifleri ve Türkiye'de ihracatı Teşvik Önlemleri", Maliye Enstitüsü Koferansları, 28.Seri, 1981/1982, İstanbul, 1982, s.40

Kararı ile 1990 yılı için %18 oranında uygulanmıştır. 26.8.1991 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile (20962 nolu R.G.) uygulanacak istisna oranı 1991 yılı için %12 ve 1992 yılı için ise %8 olarak belirlenmiştir.

Görüldüğü gibi sanayi ürünü ihracat istisnasının asgari tutarı kanunda 1.000.000 Dolar veya dengi yabancı para karşılığı olarak belirtilmiş ve Bakanlar Kurulu'na da bu tutarı 1/4'üne kadar indirmeye yetki vermiştir. Bakanlar Kurulu yetkisini kullanarak asgari ihracat tutarını 250.000 Dolar veya dengi yabancı para karşılığına indirmiştir. Bakanlar Kurulu'nun bu şekilde kararı küçük ihracatçıların istisnadan yararlanmasını sağlayacak ve sanayi ürün ihracatının ülke düzeyinde yaygınlaştırılmasını sağlamak bakımından etkili olacaktır. Ancak Bakanlar Kurulu'nun yetkisine dayanarak istisna oranını kademeli olarak indirmesi, ihracatın teşvikini olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Madde metninden de anlaşılacağı üzere sanayi ürünü ihraç istisnası, Kurumlar Vergisi mükelleflarına tanınan bir vergi ayrıcalığıdır. Gelir Vergisi mükelleflerinin bu istisnadan yararlanmaları söz konusu değildir⁽⁵²⁾.

a-İstisnadan Yararlanacak Kurumlar

Sanayi ürünü ihraç istisnasından Kurumlar Vergisi mükelleflerinin yararlanması esastır. Kurumlar Vergisi'ne tabi olan mükellefler kanununun 1.maddesinde sayılmıştır. Buna göre; sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu müesseseleri, dernek veya vakıflara ait işletmeler ve iş ortaklıkları olarak sayılmış olduğundan, temelde belirtilen bu kurumlar istisnadan yararlanabilecektir.

⁵²İlhan Alkılıç "Sanayi Ürünü İhraç İstisnası", Maliye Postası, Yıl:11, Sayı:231, Ankara, Nisan-1990, s.64

Ancak Kurumlar Vergisi'ne tabi olan bu mükelleflerin sanayi ürünü ihraç istisnasından yararlanmaları, yapacakları iş ve faaliyet konusuna bağlı kılınmıştır. Buna göre aşağıdaki kurumlar bu istisnadan yararlanabilecektir⁽⁵³⁾.

a.1-Ihracatçı Kurumlar: Bu kurumlar sadece ihracatçı niteliği taşıyan kurumlardır. Ihracatçı kurumların ihraç edecekleri sanayi ürünlerini kurum statüsündeki imalatçılardan almaları zorunlu değildir. Diğer bir ifade ile ihracatçı kurumlar hangi tür imalatçı kurumlardan alırlarsa alsınlar, almış oldukları kaynağa bakılmaksızın bu istisnadan yararlanırlar.

Sanayi ürünü imal etmemekle beraber, satın almak suretiyle ihraç eden ve yıllık ihracat tutarı 250.000 A.B.D. Dolar'ını veya dengi yabancı para karşılığı Türk Lirası'nı aşan ihracatçı kurumlar bu ihracattan sağladıkları hasılatın %12'inin 1/4'ü oranındaki tutarı kurum kazancından indirebileceklerdir.

Ihracatçı kurumlar imalatçı kurumlardan aldığı sanayi ürününün niteliğini değiştirerek imal etmeleri halinde, kendileri imalatçı - ihracatçı sıfatını kazanacaklarından istisna tutarı 1/4 oranında değil, imalatçı kurumların yararlandığı oranda olacaktır.

a.2-İmalatçı-ihracatçı Kurumlar: Bu kurumlar sanayi ürününü hem imal eden hem de ihraç eden kurumlardır. Sanayi ürünü imal eden ve imal ettiği ürünü doğrudan ihraç eden bu kurumlar en az 250.000 A.B.D. Dolar'ı veya eşiti yabancı para karşılığı Türk Lirası'nı aşan tutarda sanayi ürünü ihraç ederek, bu ihracattan sağlanan hasılatın %12'sini kurum kazancından indirebilecektir.

⁵³Mustafa Hayta "Sanayi Ürünü İhra..."a.g.e., s.22

a.3- İhracatçılara Satış Yapan İmalatçı Kurumlar: Bu kurumlar sanayi ürünü imal etmekle birlikte, imal ettikleri malı bizzat ihraç etmeyen, ancak ihracatçılara satış yapan kurumlardır.

Sanayi ürünü ihraç istisnası esas itibariyle imalatçı kurumların ihraç ettikleri sanayi ürünleri için öngörülmüştür. Ancak üretilen malın dış pazarlara satılması ayrı bir uzmanlık ve örgütlenmeyi gerektirmektedir. Bu nedenle ihraç edildiğinin belgelendirilmesi koşuluyla imalatçı kurumlar tarafından ihracatçı kurumlara yapılan satışlar, yıllık ihracat tutarının hesabında ihracat olarak kabul edilmektedir.

İmalatçı kurumların istisnadan yararlanabilmeleri için, ürettikleri sanayi ürünlerini kurum statüsündeki ihracatçılara satmaları zorunlu değildir. Kurum olmayan ihracatçılara yapılacak satışlar da, istisnadan %12 oranında yararlanabilecektir.

a.4-İthalatçı -İhracatçı Kurumlar: Getirilen bu istisna hükmünde yurt dışından ithal ettiği sanayi ürününü, herhangi bir işleme tabi tutmaksızın ihraç eden kurumların istisna hükmünden yararlanıp yararlanmayacağına ilişkin bir açıklama getirilmemiştir. Ancak 27 seri nolu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nde de açıklandığı üzere bu hükümlerle, sanayi ürünlerinin imal ve ihracatının teşviki amaçlanmaktadır. İthal edilen sanayi ürününün hiç bir işleme tabi tutmaksızın aynen ihraç edilmesinde yurt içinde bir imalat sözkonusu olmadığından sağlanan ihracat hasılatına istisna uygulanması mümkün bulunmamaktadır.

Bunun yanısıra, Geçici Kabul Rejimine göre ithal edilen mamul ve yarı mamul az veya çok bir değişikliğe tabi tutularak, ihraç edilmesi halinde, Türkiye'de bir imalat sözkonusu olduğundan, ihracattan

sağlanan döviz hasılatından, geçici ithal dolayısıyla borçlanılın döviz tutarını indirilmesi ve artan kısım için istina tutarının uygulanması gerekir.

Öte yandan imalatçı ile ihracatçı arasına giren aracı kurumlar, sanayi ürünü ihraç istisnasından yararlanamaz.

b-İstisnadan Yararlanma Koşulları

b.1-Ihraç Olunan Malların Sanayi Ürünü Olması:Sanayi ürünü ihraç istisnasının getiriliş gerekçesinde de belirtildiği üzere, asıl amaç sanayi ürünlerinin imal ve ihracatını teşvik etmektir. O nedenle istinadan yararlanabilmek için ihraç konusu yapılan malın sanayi ürünü olması ilk koşuldur. Ancak Kurumlar Vergisi Kanunu'nda sanayi ürünü tanımı yapılmamıştır. Uygulamada sanayi ürünü "6948 Sayılı Sanayi Sicil Kanunu'nda öngörülen tanıma" uygun ürün olarak kabul edilmektedir.

Sanayi ürünü, Sanayi Sicil Kanunu'nda ise şu şekilde tanımlanmıştır: "Bir maddenin vasıf, şekil, hassa veya terkiibini, makina, cihaz, tezgah, alet veya diğer vasıta ve kuvvetlerin yardımı ile veya sadece el emeği ile kısmen veya tamamen değiştirmek veya bu maddeleri işlemek suretiyle devamlı ve seri halinde imal veya istihsal eden yerlerle maddenin çıkarılıp işlendiği yerler(sanayi işletmesi) ve buralarda yapılan işler sanayi ürünü sayılır."

Sanayi Sicil Kanunu'ndaki tanımdan hareketle maddenin özelliklerinde kısmen ya da tamamen meydana gelen bir değişiklik eğer makina, cihaz, tezgah, alet ve diğer araçlar yardımı ile gerçekleşiyorsa, bu ürün sanayi ürünüdür. İstisnanın uygulanmasında, bir ürünün sanayi ürünü olup olmadığına karar vermek için, ürünün nihai olarak tek başına ele alınmayıp, bu ürünün geçirdiği sınıai

işlemlere ağırlık verilmesi, başka bir deyişle işletmenin yapısına bakılması gerekir⁽⁵⁴⁾.

b.2-Ihracat Tutarının Belirlenen Miktarı Aşması: İstisna için öngörülen diğer bir koşul, ihracat tutarının Bakanlar Kurulu'nca belirlenen miktarı aşmasıdır. Bakanlar Kurulu yetkisini 1989-1990 yılı kazançlarına uygulanmak üzere 250.000 A.B.D.Doları veya eşiti yabancı para karşılığı Türk Lirası olarak kullanmıştır⁽⁵⁵⁾. 1991 yılı için de aynı miktar uygulanmaktadır.

Öngörülen tutarın aşıp aşılmadığının hesabında gümrük çıkış beyannamesinde yer alan FOB değerler esas alınacaktır. Amerikan Doları dışında diğer bir yabancı para ile ihracat sözkonusu ise fiili ihraç tarihinde geçerli olan parite dikkate alınacaktır⁽⁵⁶⁾.

Bu koşulla ilgili olarak uygulamada, nev'i değiştiren kurumların nev'i değişikliğinden önceki ihracat hasılatının dikkate alınıp alınmayacağı tartışması yapılmıştır. Sorunla ilgili olarak Maliye ve Gümrük Bakanlığı "Vergi Sistemimizde mükellefiyetin tayininde kişiler esas alındığından istisnaların uygulanmasında da aynı ilkeye bağlı kalınması gerekeceğinden, asgari ihracat miktarının aşıp aşılmadığının saptanmasında devir, birleşme ve nev'i değişikliği tarihinden önceki döneme ait ihracat tutarının dikkate alınmaması gerekir" açıklaması yapılmıştır⁽⁵⁷⁾.

b.3- Ihracatın Döviz Karşılığı Yapılması: İstisnanın getiriliş amaçlarından birisi de, kanun gerekçesinde "Türkiye'de imal edilen

⁵⁴Bülent Alemdaroğlu, Vergi Dünyası, Sayı :65, Ocak-1987, s.37

⁵⁵20.5.1989 tarih ve 89/14073 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

⁵⁶20 Numaralı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği

⁵⁷27 Numaralı Kurumlar Vergisi Genel Tebliği

sanayi ürünlerinin ihracatının teşvik edilmesi ve ülkeye döviz girişinin hızlandırılması" olarak açıklanmıştır. İhracat ise , 'Bir malın yürürlükteki İhracat Rejimi Kararı ve Yönetmeliği ile Gümrük Mevzuatına uygun şekilde gümrük hattından çıkışı ve bedelinin Türk Parası Kıymetin Koruma Mevzuatına göre yurda getirilmesidir." Bu nedenle istisnadan yararlanabilmenin diğer bir koşulu da , malın gümrük hattından çıkması ve karşılığında ülkeye döviz girişinin olması gerkeceğidir.

Bu koşulla ilgili olarak, sanayi ürünlerinin yurt içinde döviz karşılığında satışından sağlanan hasılatı, bir ihracatın sözkonusu olmaması nedeniyle istisnanın uygulanması mümkün değildir.

Mal karşılığı ihracatta ise, yurda bir döviz girişi olmayacağından istisna hükmü uygulanamaz. Ancak ihracat bedelinin T.P.K.K.K. hükümlerine göre, kıymetli maden olarak yurda getirilmesi halinde sözkonusu istisnanın uygulanması gerekir⁽⁵⁸⁾.

b.4-İstisnanın Türkiye'de Olması: Kanun gerekçesinde de belirtildiği üzere, ihraç edilen ürünün sanayi ürünü olması yanında, imalatının da Türkiye'de yapılmış olması zorunludur. Bu nedenle, sanayi ürünlerinin transit ticaretinden sağlanan döviz hasılatına, yurt içinde bir imalat sözkonusu olmadığından istisna uygulanmayacaktır.

Geçici Kabul Rejimi'ne göre ithal edilen mamul ve yarı mamul ise az veya çok bir değişikliğe tabi tutularak ihraç edildiğinden, Türkiye'de bir imalat sözkonusu olmaktadır. Dolayısıyla bu şekilde yapılan ihracattan sağlanan döviz hasılatından geçici ithal dolayısıyla borçlanılan döviz tutarını mahsup edilmesi ve artan kısım için istisna hesaplanması gerekir.

⁵⁸Ibrahim Değirmenci "Kurumlarda Sanayi Ürünü İhraç İstisnası", Peşkim/Uygulamalı Mevzuat Dergisi, Yıl:2, Sayı:1, İzmir, Aralık 1989, s.12

b.5-İhracatın Belgelenmesi: İmalatçı kurumun, ihracatçılar tarafından yapılan satıştan yararlanabilmesi için ihracatı belgelendirmesi gerekir. Belgelendirmenin nasıl yapılacağı K.V. Genel Tebliği No:20'de açıklanmıştır.

b.6-İhracatın Fiilen Yapıldığı Yıl Kurum Kazancına uygulanması:

İstisna, ihracatın fiilen yapıldığı yıl kurum kazancına uygulanacaktır. İstisna, kar varsa tamamen veya kısmen o yıl kurum kazancına uygulanabilecek, gelecek yıla devredilmeyecektir. Sanayi ürünü ihracat istisnası olarak, ilgili yıl kazancından indirilen kısma %10 oranında Gelir Vergisi kesintisi yapılacaktır. Kurumlar Vergisi oranının %46 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, anılan istisnanın kurum kazançları için %36 oranında vergi avantajı sağladığı görülmektedir.

c-İstisna Uygulaması İle İlgili Diğer Hususlar⁽⁵⁹⁾

1) İstisna ihracat kazancıyla sınırlı olmayıp, kurumun varsa diğer tüm kazanç kısmına da uygulanacaktır.

2) Aynı yıl yararlanılamayan istisnadan sonraki yıllar yararlanmak mümkün değildir.

3) Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 14/7. maddesinde geçmiş yıl zararları indirilecek giderler arasında sayıldığından, ilgili yıl kurum kazancından önce varsa geçmiş yıl zararları düşülerek safi kurum kazancı saptanacak, daha sonra safi kurum kazancına istisna uygulanacaktır.

4) Sanayi ürünü ihraç istisnası, yurt dışı inşaat onarma ve montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazanç istisnası ve yatırım indirimi istisnalarının birlikte bulunması halinde istisna uygulamasındaki öncelik sırası şu şekilde olacaktır;

-- Önce yurt dışı inşaat, onarma ve montaj işleri ile teknik

⁵⁹İlhan Alkılıç "Sanayi Ürünü İhraç İstisnası", a.g.e.,s.68

hizmetlere ilişkin istisna,

- Daha sonra sanayi ürünü ihraç istisnası,
- En sonunda da yatırım indirimi istisnası uygulanacaktır.

Yatırım indirimi istisnası en sona bırakılacaktır. Çünkü mahsup edilmeyen kısmı sonraki yıllara devededilebilecektir. Diğer iki istisnada bu söz konusu olmadığı için yatırım indirimine nazaran önceliği vardır. Yurt dışı inşaat, onarma ve montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançlara ilişkin istisna bir kazanç istisnası, sanayi ürünü ihraç istisnası ise hasıllata belli bir oran dahilinde uygulanacak bir istisnadır ve bu istisnaya göre önceliği vardır.

5) Sanayi ürünü ihraç istisnası nedeniyle kurum kazancından mahsup edilen istisna, kazanç miktarı üzerinden Gelir Vergisi Kanunu'nun 94/8. maddesi uyarınca %10 Gelir Vergisi kesintisi yapılır. Kesinti yapılması için kazancın dağıtılıp dağıtılmamasının önemi yoktur.

6-YAŞ MEYVE, SEBZE VE SU ÜRÜNLERİ İHRACAT İSTİSNASI

Ülkemiz bir tarım ülkesidir. Milli gelir içinde önemli bir payı olan tarım kesiminde ihracat, istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Diğer taraftan kalkınmakta olan ülkemizde tarım kesiminde yeterli miktarda vergi alınamamaktadır. Tarım ürünlerinin ihraç edilmesi döviz girdilerinin artmasını sağlarken, vergi gelirlerinin de artmasına yardımcı olmaktadır. Çünkü dış ticaret, hem önemli bir gelir kaynağıdır, hem de bu kaynağın denetlenmesi daha kolaydır.

1980 yılında yapılan değişiklikle Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8'inci maddesine 7 numaralı bent hükmü 2362 sayılı Kanun'la eklenmiştir. 3482 sayılı Kanun'la da son şeklini almıştır. Kurumlar

Vergisi Kanunu'nun 8/7 numaralı bendi şöyledir;

"Yaş meyve, sebze, kesme çiçek, süs bitkileri ile bunların tohum ve fideleri ve ürünlerini ihraç eden ve yıllık ihracat tutarı 250.000 A.B.D. Doları veya muadili yabancı para karşılığı Tür Lirası'nı aşan kurumların, bu ihracattan sağladıkları hasılatın %20'si kurum kazancından indirilir. İhraç edildiğinin belgelenmesi koşuluyla ihracatçılara yapılan satışlarda sözkonusu ürünlerin üreticisi yönünden ihracat sayılır."

Bakanlar Kurulu 28.4.1989 tarihli kararı ile , yaş meyve, sebze, süs bitkileri ve su ürünleri ihracatçısı kurumların 1989 ve 1990 yılları kazançlarına uygulanmak üzere asgari ihracat tutarını '0' sıfır, uygulanacak istisna oranını ise %18 olarak belirlemiştir. Bakanlar Kurulu 26.8.1991 tarihli kararı ile de (20962 nolu R.G.) yine asgari bir ihracat miktarı öngörülmemiş, istisna oranını 1991 yılı için %12 ve 1992 yılı içinse %8 olarak saptamıştır.

Bu istisna, tarımın hala önemini koruduğu ülkemizde, tarım alanındaki iç tüketim fazlasını dış ülkelere ihraç etmek ve böylece ihracatımızı ve döviz girdilerimizi arttırmak açısından önem taşımaktadır.

a-İstisnadan Yararlanacak Olanlar

Yaş meyve, sebze ve su ürünleri ihracat istisnasından yararlanabilmek için üreticinin, özellikle kurum olması gerekmektedir. Yani, bu istisnadan yalnızca Kurumlar Vergisi'ne tabi mükellefler yararlanırlar, Gelir vergisine tabi mükellefler istisna kapsamı dışında bırakılmışlardır.

Ancak, kurumların bu istinadan yararlanabilmeleri için kanunun aradığı faaliyette bulunmaları gerekmektedir. Yaş meyve, sebze ve su

ürünlerinin ihraç ve üretimi yapmayan kurumlar bu istisnadan yararlanamaz. Bu nedenle istisnadan yararlanacak kurumların, ya ihracatçı olmaları, ya da üretici olmaları gerekmektedir. Üretici kurumların ürettikleri ürünlerini ihracatçılara satması, istisnadan yararlanmayı gerektirir⁽⁶⁰⁾.

b-İstisnadan Yararlanma Koşulları

b.1-Ihracatçının veya İmalatçının Kurum Olması: Sözkonusu istisna esas itibariyle ihracatçı kurumlara tanınmıştır. Ancak istisnayı düzenleyen Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8. maddesinin 7 numaralı bendinde,"...ihraç edildiğinin tevsiki şartıyla ihracatçılara yapılan satışlar da sözkonusu ürünlerin üreticisi yönünden ihracat sayılacağı" belirtilmiştir⁽⁶¹⁾.

Bu nedenle ihracatçı olmakla beraber yaş meyve, sebze, kesme çiçek, süs bitkileri ile bunların tohum ve fideleri ve su ürünlerini üreten imalatçı kurumlar da istisnadan yararlanabilecektir.

b.2-Ihraç Edilen Ürünün Yaş Meyve, Sebze ve Su Ürünü Olması:Yaş meyve , sebze ve su ürünleri ihraç istisnasından yararlanabilmek için, bulunması gerekli koşullardan bir tanesi, ihraç edilen ürünün yaş meyve , sebze ve su ürünü olması gerekmektedir.

Ihracatçılara satılan meyvenin veya sebzenin yaş olarak satılması, şeklinin veya vasfının değiştirilmemiş olması istisna hükmünden yararlanmayı sağlar. Temizleme, ambalajlama, muhafaza, ayıklama özelliğinin dışında değiştirilmesi, kurutulması veya işlenmesi halinde istisnadan yararlanılmaz.

⁶⁰Şükrü Kızılot "Yaş Meyve, Sebze ve Su Ürünleri İhraç İstisnası", Mali Sorunlara Çözüm, Yıl:3,Sayı:30-31, Ankara, Haziran-Temmuz, 1987, s.18

⁶¹İlhan Alkılıç "Yaş Meyve ve Sebze, Kesme Çiçek ve Su Ürünleri İhraç İstisnası", Maliye Postası, Yıl:11, Sayı:232, Ankara, Mayıs-1990, s.62

Örnek: Domates üretimi ile uğraşan bir kurum yaş meyve, sebze ve su ürünleri ihraç istisnasından yararlanabilmesi için, ihracatçı firma tarafından domates olarak ihraç edilmesi gerekir.

Domatesin salça haline getirilerek ihraç edilmesi halinde istisnadan yararlanılamaz. Ancak domatesin ambalajlanması ve muhafazası istisnadan yararlanmaya engel olmaz.

b.3-Ihracat veya Ihracat Sayılan İşlemlerle İlgili Koşullar: Yaş meyve, sebze ve su ürünleri ihraç istisnasından üretici olanlar veya ihracat yapanlar yararlanır. Sözkonusu istisna için, üretim yapan firmanın ürettiği ürünü ihracatçı firmaya satması gerekir. Üretim yapmayan, fakat yaş meyve, sebze ve su ürünleri ihraç eden kurumlar da bu istisnadan yararlanır.

Ancak, üretici olmakla birlikte ürettiği malı kendisi satmayan firmalar da bu istisnadan yararlanabilir. Üretici kurumun bu istisnadan yararlanabilmesi için ürettiği ürünü ihracatçı firmaya satması, ihracatçı firmanın da malı ihraç etmesi ve malın ihraç edildiğinin üretici kurum tarafından belgelenmesi gerekir.

Bu istisnadan yararlanabilmek için ihracatçı firmanın kurum olması şart değildir. Gerçek kişi olabileceği gibi, şahıs şirketi de olabilir. Önemli olan malın ihraç edilmesi ve ihraç edilen malın üretici firma tarafından belgelendirilmesi gerekir. Üretici ile ihracatçı firmaların her ikisi de kurum olursa istisnadan aynı oranda yararlanır.

Üretici kurum ile ihracat yapan firmanın arasına başka bir firmanın girmesi halinde, üretici firma istisnadan yararlanamaz. Bu durumda ihracatçı firma kurum ise istisnadan yararlanabilir.

Örnek: Balık üretim ile uğraşan (A) şirketi, ürettiği balıklardan 1.000.000 Lira'lık kısmını (B) şahsına satmıştır. Aracı durumunda olan (B) şahsı satın aldığı balıkları (C) şirketine satmıştır. (C) şirketi tarafından bu balıklar ihraç edilmiştir.

Bu durumda (A) şirketi sözkonusu istisnadan yararlanamaz. Çünkü (A) üretici firma ile (C) ihracatçı firma arasında başka bir aracı firma girmiştir. Aracı firma hem gerçek kişi hem de üretici değildir. (C) şirketi hem ihracatı yapan, hem de kurum olduğu için istisnadan yararlanabilir.

b.4-Üretici Kurum Sakımından İhracatın Belgelendirilmesi Koşulu: Üretici firma, ürettiği malı bizzat kendisi ihraç edebileceği gibi ihracatçı firma da ihraç edebilir. Üreticinin ihracatı kendisi yapması halinde bir sorun yoktur. Ancak ürettiği ürünü bir başka bir firma ihraç ediyorsa, bu malın aynen ihraç edildiğinin belgelendirilmesi gerekmektedir.

Üretici kurum yönünden ihracatın belgelendirilmesi şu şekilde olacaktır; Ürünü satın alan ihracatçı firma, gümrük çıkış beyannamesinin tastikli bir örneğini ve durumu açıklayan iki yazıyı bağlı olduğu vergi dairesine verecektir. Bu yazılardan birini "Bir Örneği Dairemize Verilmiştir" ibaresini yazdırarak, bu yazıyı ve gümrük çıkış beyannamesinin tastikli bir örneğini üretici firmaya gönderecektir. Üretici açısından ihracatın yapıldığı bu belgelere dayanılacaktır. Ürünün ihraç edildiği üretici firma tarafından belgelendirildiği takdirde, ihracatçı firmanın gerçek kişi ya da kurum olması önemli değildir.

İhracatçı firma ile üretici firma arasında üçüncü bir firmanın girmesi halinde, üretici firma ihracatı belgelendirse bile istinadan yararlanamaz⁽⁶²⁾.

⁶²Şükrü Kızılot "Yaş Meyve, Sebze.....", a.g.e., s.19

Kısaca istisnadan yararlanabilmek için, üretilen ürünün ihracatçıya satılması ve üretici tarafından ürünün ihraç edildiğinin belgelendirilmesi gerekir.

c-Yararlanılacak İstisna Miktarı

Yaş meyve, sebze ve su ürünleri ihraç istisnasının miktarı, ihracattan sağlanan hasılatın (1991 yılı için) %12'sidir.

İstisnadan yararlanabilmek için üretici firma ile ihracatçı firma arasında ayırım yapılmamıştır. Yani, istisna miktarı üretici kurumlar ile ihracatçı kurumlar için aynıdır. İstisna uygulamasında, ihracatın fiilen yapıldığı tarihteki FOB değeri esas alınır. Yani gümrük çıkış beyannamesindeki FOB değere göre istisna tutarı belirlenir.

Esas alınacak döviz kuru ise, ihracatın yapıldığı tarihteki döviz kurudur. İhracat Amerikan Dolar'ı dışında başka bir para birimiyle yapılmış ise, bunun Türk Lirası karşılığı bulunacaktır. Bulunan ihracat hasılatının %12'si istisna miktarı olacaktır.

İstisnadan yararlanabilmek için belli bir ihracat sınırı konulmamıştır. Yani ihracat ne olursa olsun, ihracat hasılatının %12'si istisna miktarını oluşturacaktır⁽⁶³⁾.

d- İstisna Uygulaması ile İlgili Diğer Özellikler

İstisna uygulaması ile ilgili diğer özellikler, sanayi ürünü ihraç istisnasındaki uygulamaların aynısıdır. Sanayi ürünü ihraç istisnası ile ilgili açıklamalarımızda bu özellikleri açıkladığımız için burada tekrar değinilmemiştir.

⁶³Şükrü Kızılat "Yaş Meyve Sebze"a.g.e. s.19

B- KATMA DEĞER VERGİSİ İSTİSNASI

İhracat, döviz girişini artırmak amacıyla tüm dünya ülkelerinde teşvik edilmektedir. Teşvik araçlarından biri de ihracatçıya çeşitli vergi avantajları sağlamaktır.

Katma Değer Vergisi uygulanan ülkelerde, "İhracatın KDV'den istisna edilmesi" olayı, ihracatçıya sağlanan çeşitli vergi avantajlarından bir bölümünü oluşturmaktadır. Ülkemizde de KDV'nin yürürlüğe girdiği 1.1.1985 tarihinden beri ihracatımız, "İhracat İstisnası " yoluyla teşvik edilmiştir⁽⁶⁴⁾.

İhracatın KDV'den istisna edilmesinin iki temel nedeni vardır. Birinci neden, uluslararası ticaretin vergilendirilmesinde izlenen yoldur. Uluslararası ticaretin vergilendirilmesinde "Orijin" çıkış ilkesi ve "Destinasyon" varış ilkesi diye adlandırılan iki ilke vardır. "Orijin" çıkış, ilkesi uluslararası ticarete konu olan mal ve hizmetlerin çıkış ülkesinde, yani katma değer oluşturduğu ülkede vergilendirilmesini öngörür. Bu ilkeye göre ihracat vergiye tabi tutulacak, ithalat vergilendirilmeyecektir. "Destinasyon" varış ilkesi ise, mal ve hizmetlerin çıkış ülkesinde vergilendirilmeyip, varış ülkesinde vergilendirilmesini öngörür. Bu ilkeye göre de ihracat vergilendirilmeyecek, ithalat vergilendirilecektir.

Teorik açıdan çıkış ülkesinde vergileme ilkesi uygun olmakla beraber, ithalatın sınırlandırılması ve gelirlerin arttırılması gibi nedenlerle uluslararası ticaretin vergilendirilmesinde ve AET direktiflerinde varış ülkesinde vergileme ilkesi (ihracatın vergiden arındırılarak ithalatın vergilendirilmesi) kabul edilmiştir. Bu nedenle bizde de varış ülkesinde vergileme ilkesi kabul edilmiştir.

⁶⁴Nahit Kitiş "KDV'de İhracat İstisnası Uygulaması", Vergi Dünyası, Sayı:78, Şubat-İstanbul, 1988, s.3

İhracat istisnasının ikinci nedeni ise, KDV'nin ihraç ürünlerimizin dünya pazarlarındaki rekabet gücünü olumsuz yönde etkilememesini sağlamak ve ülke ihracatına rekabet gücü kazandırmaktır⁽⁶⁵⁾. Nitekim KDV Kanunu'nun genel gerekçesinde ;Türk ekonomisinin en önemli sorunlarından birinin ihracat ve ihracat içindeki sanayi ürün payının artırılması olduğu, KDV uygulamasında ihracattan vergi alınmayacağı ve bununla da yetinilmeyip ihracatçının alışları sırasında ödediği KDV'nin de iade edileceğinden ihraç malları üzerindeki vergi yükü tamamen kaldırıldığı hükme bağlanmış olup, maddeler bu yönde kanunlaşmıştır.

Dolayısıyla, KDV uygulamasında, ihracatçının ihraç ettiği mallar için ödediği KDV gerçek tutarı üzerinden indirim konusu yapıldığından, bu suretle, yatırımları, genel giderleri, alış ve satış giderleri dolayısıyla katılan vergilerin de geri verilmesi sağlanmış ve vergi yükü tamamen ortadan kaldırılmıştır⁽⁶⁶⁾.

KDV Kanunu'nda istisnalar 11,12,13,14,15,16 ve 17nci maddelerde yer almaktadır. İhracat istisnası ise 11 ve 12 nci maddelerde düzenlenmiştir.

3065 sayılı KDV Kanunu'nda ihracat istisnası, istisnalar bölümünde 11.maddede "Mal ve Hizmet İhracatı" başlığı altında düzenlenmiştir.

"Madde 11) Aşağıdaki teslim ve hizmetler vergiden müstesnadır.

a)İhracat teslimleri ve bu teslimlere ilişkin hizmetler ile yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmetler

b)Türkiye'de ikamet etmeyen yolcuların satın alarak Türkiye dışına götürdükleri malların teslimi anında KDV tahsil edilir.

⁶⁵Necdet Kenar "İhracatın Teşvikinde KDV İstisnası", Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Sayı:4, Ankara, Mayıs-1984, s.30

⁶⁶Sabri Arpaç "İhracatta KDV İadesi ve Mahsubu", Mali Sorunlara Çözüm, Yıl:1-Sayı:12, Ankara, Aralık-1985, s.20

Ancak gümrükten malın çıkışı anında, fatura veya belgenin ibrazında tahsil edilen KDV iade olunur.

c) (3297 sayılı Kanununun 3.maddesi ile eklenen bent) İhraç etmek şartıyla imalatçılar tarafından kendilerine teslim edilen mallara ait KDV, ihracatçılar tarafından ödenmez. Mükelleflerce tahsil edilmeyen, ancak ilgili dönem beyannamesinde beyan edilecek olan bu vergi, vergi dairesince tarh ve tahakkuk ettirilerek tecil olunur.

Söz konusu malların, ihracatçıya teslim tarihini takip eden aybaşından itibaren 3 ay içinde ihraç edilmesi halinde, tecil edilen vergi terkin olunur."

1-İHRACAT TESLİMLERİ İLE YURT DIŞINA YAPILAN HİZMETLER İÇİN UYGULANAN İSTİSNA

3065 Sayılı KDV Kanununun 11.maddesinin 1/a fıkrası hükmü ile ihracat teslimleri ve bu teslimlere ilişkin hizmetler ile yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmetler vergiden istisna edilmiştir.

Bir teslimin ihracat teslimi sayılabilmesi için aşağıdaki şartlar yerine getirilmiş olmalıdır (KDV Madde 12/1)

-- Teslim yurt dışındaki bir müşteriye yapılmalıdır.

-- Teslim konusu mal T.C. gümrük hattından geçerek bir dış ülkeye vasıl olmalıdır.

Kanunda yurt dışındaki müşterilere yapılan hizmetlerin de istisna kapsamına girdiğinden bahsedilmektedir. Yurt dışındaki müşteriden maksat, (KDV Kanunu madde 12/2 'de açıklandığı üzere) ikametgahı,

işyeri, kanuni ve iş merkezi yurt dışında olan alıcılar ile yurt içinde bulunan firmanın yurt dışında kendi adına bağımsız olarak faaliyet gösteren şubelerini ifade eder. Diğer taraftan bir hizmetin yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmet kapsamına girmesi için de;

- Hizmetlerin yurt dışındaki bir müşteri için yapılması,
- Hizmetten yurt dışında faydalanılması,
- Fatura veya benzeri nitelikteki belge, yurt dışındaki müşteri adına düzenlenmiş olmalı,
- Hizmet bedelinin döviz olarak Türkiye'ye getirileceğinin taahhüt edilmesi zorunludur⁽⁶⁷⁾.

Daha sonra da hizmet ihracı istisnasında, hizmet bedeli dövizlerin yurt dışından getirildiğinin;

- Dövizin efektif olarak yurt dışından getirilmesi halinde gümrükte deklere edilmesi,
- Banka aracılığı ile dövizin gelmesi halinde dövizin yurt dışından geldiğini kanıtlayıcı banka kayıt ve alacak dekontları ile,
- Dövizin yurt dışından getirilerek Türk Lirası'na çevrilmesi durumunda döviz alım bordroları ile, belgelendirilmesi gerekmektedir⁽⁶⁸⁾.

Diğer taraftan, Türkiye'de ikametgahı, işyeri , kanuni ve iş merkezi bulunan firmaların yurt dışında iş yapmak için açmış buldukları şube, büro, temsilcilik , acentelik ve benzeri kuruluşların da kullanmak veya satmak üzere, yurt dışına çıkaracakları mallarla ilgili teslimler de ihracat niteğindedir.

Yurt dışında inşaat, tesisat ve montaj işi alan müteahhitler de yurt dışına bir daha ülkeye geri getirmemek üzere götürdükleri makina, teçhizat, inşaat malzemeleri ve işçilerin ihtiyacı olan tüketim maddeleri nedeniyle ihracatçı olarak kabul edilmişlerdir.

⁶⁷26 Seri Nolu KDV Genel Tebliği

⁶⁸Abdullah Kütükü "KDV Uygulama Notları-III" , Maliye Postası, Yıl:11- Sayı:12, , Ankara, Aralık-1985, s.70

Yurt dışında alınan ihalelerin büyük bir kısmı ortadoğu ülkelerinden alınmıştır. Bu ihaleler de genellikle inşaat işleri ile ilgilidir. İnşaat sektörü emek-yoğun bir alandır. Ortadoğu ülkelerinde özellikle konut sektöründe faaliyet gösteren Türkiye'deki büyük müteahhitlik firmaları, sözkonusu ülkelerde büyük miktarlarda işçi çalıştırmışlardır. Bunun da işsizlik sorununun kısmen de olsa gidermesine geçici olarak katkısı olacaktır. Ayrıca müteahhitlik firmaları kanalı ile gerek inşaat malzemesi, gerekse tüketim malları ihracatı olanağı doğmuş ve önemli ölçüde döviz girdisi sağlamıştır. Diğer taraftan ihracat teslimlerinin KDV den istisna edilmesi, ihracat gelirlerinin artmasında önemli rol oynamıştır.

2-TÜRKİYE'DE İKAMET ETMEYEN YOLCULARIN SATIN ALDIKLARI MALLARA UYGULANAN İSTİSNA

KDV Kanunu'nun 11/1-b maddesinde; Türkiye'de ikamet etmeyen yolcuların satın alarak Türkiye dışına götürdükleri malların teslimi anında KDV tahsil edileceği, ancak gümrükten malın çıkışı anında fatura veya belgenin ibrazında tahsil edilen KDV'nin iade olunacağı hükme bağlanmıştır.

Sözü edilen 11. madde de yer alan yetki hükmüne göre, ihracat istisnasının (diğer şekillerinde olduğu gibi) Türkiye'de ikamet etmeyen yolculara tanınan istisnası usul ve esaslarını belirleme yetkisi de Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na verilmiştir. Bakanlık bu yetkisini 5 seri nolu KDV Genel Tebliği ile kullanmış, ayrıca 20 ve 26 seri Nolu Genel Tebliğlerde bu usul ve esaslarda bazı değişiklikler yapılmıştır.

Bu istisna prensip olarak turistlerin ve diğ er yabancı yolcuların ÷lkemizi ziyaretleri sırasında daha fazla mal alımlarını teşvik amacıyla getirilmiştir. İstisnadan faydalanmak bakımından "İkamet" esası geçerlidir. Türkiye'de ikametğ ahı bulunanlar Türkiye'de oturuyor (mukim) sayılır. İkametg ah ile ilgili belirlemede, Türk Medeni Kanunu hükümleri uygulanır. Tabiyet durumu bakımından istisnadan yararlanacak olanlar şöyle özetlenebilir;

-- Türk uyruklu olanlar prensip olarak Türkiye'de oturuyor (mukim) sayılır. Dolayısıyla istisnadan yararlanamaz. Ancak yabancı bir ÷lkeden ikamet tezkeresi veya bezeri bir belge almış olanlar, Türk tabiyetinde olsalar bile istisnadan yararlanabilirler. Buna göre yurt dışındaki Türk işçileri buldukları ÷lkelerden ikamet tezkeresi veya benzeri bir belge almış olmaları halinde, istisnadan yararlanabileceklerdir,

-- Yabancı uyruklular prensip olarak istisnadan yararlanabilir. Ancak, bir yabancı uyrukluya Türkiye'de devamlı veya geçici ikamet tezkeresi verilmiş ise istisnadan yararlanamaz.

İstisna kapsamında satış yapacak olan satıcıların, kimin istisna kapsamına girdiğini bilmeleri her zaman mümkün olmayacaktır. Ancak sözkonusu satıcıların, kapsama girdiklerini iddia edenlere pasaportlarını gördükten sonra istisna kapsamında satış yapmalarında bir sakınca yoktur. Çünkü, aşağıda anlatılacağı üzere satıcılar istisna kapsamındaki satışlarında, satış anındaki vergiyi tahsil etmiş gibi beyan etmekte, alıcının malı usulüne uygun olarak yurt dışına çıkardığını kanıtlarsa, bu vergiyi iade olarak geri alabilmektedir. Alıcı kapsama girmiyorsa, gümrük çıkışında gerekli onayı alamayacağından, vergiyi iade olarak geri alamayacak ve istisna uygulaması da söz konusu olmayacaktır.

İstisna kapsamına prensip olarak gıda maddeleri girmemektedir. Ancak gıda maddelerinden alkollü içkiler, tütün ve tütün mamulleri kapsama dahildir. Gıda maddesi dışındaki diğer bütün mallara bir kısıtlama olmaksızın istisna kapsamında işlem yapılabilecektir⁶⁹. Türkiye'de ikamet etmeyen yolcuların Türkiye'de satın aldıkları hizmetler için istisna talebinde bulunmayacakları ise açıktır.

Kapsama giren mallara istisna uygulanabilmesi için bir işletmeden bir defada yapılan alımların tutarı (vergisiz olarak) 50.000 Lira veya daha fazla olmalıdır. Bu toplama birden fazla mal çeşidi girebilir.

İstisna kapsamına giren satışlarda bir (özel fatura) düzenlenecektir. (Bu faturanın örneği 5 seri Nolu Genel Tebliğin ekinde verilmiştir.) Kapsama giren satıcılar özel faturayı bu örneğe uygun olarak serbestce bastırabileceklerdir. Fatura anlaşmalı matbaalara bastırılmamışsa noter onaylı olacaktır. Özel fatura Vergi Usul Kanunu'na göre "fatura yerine geçen vesika" hükmündedir. Sözü edilen Kanun'daki belge düzeni ile ilgili bütün hükümler bu belge bakımından da geçerlidir.

Özel fatura 3 nüsha olarak düzenlenecek ve her nüsha 1,2 ve 3 olmak üzere numaralandırılacaktır. İlk iki nüsha alıcıya verilecek, 3. nüsha satıcıda kalacaktır. Faturada teslim bedeli üzerinden hesaplanan KDV satıcı tarafından ilgili dönem beyannamesinde beyan edilecektir.

Alıcıların istisnadan yararlanabilmeleri için satın aldıkları malları alış tarihinden itibaren 3 ay içinde Türkiye dışına çıkarmaları şarttır. Çıkış sırasında özel faturanın tercihen 1. nüshası gümrük memurlarına tastik ettirilecektir.

⁶⁹Ahmet Ögüt "İhracatçının KDV XVI", Maliye Postası, Yıl:11, Sayı:227, Ankara, Şubat-1990, s.60-61

Özel fatura nüshasını tastik ettiren alıcılar, iade tutarı 50.000 Lira'yı geçmiyorsa, alıcının gümrükteki banka şubesinden çıkış sırasında alabilirler. Ancak, satıcının gümrükteki banka şubesinden sadece bu iadeler için açılmış bir döviz hesabı bulunması gerekir. Satıcılar böyle bir hesap açtırmadıklarından veya gümrükte banka şubesi bulunmadığından, bu iade yöntemi pratikte uygulanmamaktadır. Esas yaygın olan iade yöntemi, alıcının özel faturayı tastik ettirdikten sonra satıcının adresine göndermesi, satıcının ise iade tutarını alıcıya posta veya banka havale yoluyla ödemesidir. Bu durumda alıcının tastikli özel fatura nüshasını çıkış tarihinden itibaren 1 ay içinde alıcıya göndermesi şarttır. Satıcının da iade tutarını özel fatura nüshasını aldıktan sonra en geç 10 gün içinde göndermesi gerekir. Bu süre aşırsa satıcının izin belgesi iptal edilir.

Satıcılar bir vergilendirme döneminde yaptıkları iadeleri o dönem beyannamesinde indirim konusu yapacaklar, bu iadelerin ayrıntısını göstermek üzere firmanın kaşesi veya yetkililerin imzasını taşıyan bir liste düzenlenip beyannameye eklenecektir⁽⁷⁰⁾.

Sözkonusu kanun maddesi, yurda gelen turistlerin daha fazla alışveriş yapmalarını sağlamak amacıyla konmuştur. Türkiye'ye son yıllarda gelen turist sayısında önemli artışlar olmuştur. Ülkemize gelen bu turistler, özellikle tekstil ve konfeksiyon ürünlerine rağbet göstermektedir. Bavul turizmi olarak adlandırılan bu mal alışları dolayısıyla ülkemize yapılan döviz girişlerinin küçümsenmeyecek bir oranda olduğu söylenebilir.

Ancak, uygulamada sözkonusu mal satışlarının genellikle faturasız yapıldığı gözlenmektedir. Bu tür yapılan satışlardan tahsil edilen vergi iadesinin çeşitli koşullara bağlanması, satışların faturalı yapılmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

⁷⁰Ahmet Öğüt, a.g.e., s.62

3-İMALATÇILAR TARAFINDAN İHRAÇ EDİLMEK KOŞULUYLA İHRACATÇILARA TESLİM EDİLEN MALLARA İLİŞKİN İSTİSNA

KDV Kanunu'nun 11/1. maddesine 20.6.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3297 sayılı Yasay'la eklenen (C) bendi, KDV uygulamasında ön istisna olarak nitelendirilebilecek bir işleyişi başlamıştır.

KDV Kanunu'nda yapılan bu düzenlemenin amacı, ihracatçılara imalatçılardan yapacakları mal alımları için ödenecek KDV kadar ek bir finansman olanağı tanımanın yanında, ihracat istisnası uygulamasındaki iade sistemlerini göreceli olarak azaltmaktır.

KDV Kanunu'nun 11/1. maddesine 3297 sayılı Kanun'la eklenen (C) bendi ile; imalatçılar tarafından, imal ettikleri mallardan ihraç edilmek kaydıyla ihracatçılara yapılan teslimler nedeniyle hesaplanan KDV ihracatçılar tarafından ödenmeyecektir. İmalatçılar tarafından bu şekilde yapılan teslimlerde malın cinsi, niteliği ve miktarı bakımından herhangi bir sınırlama söz konusu değildir. Ancak, ihracatçıların imalatçılar dışındaki kişilerden ihraç edilmek kaydıyla dahi olsa, satın aldıkları mallara ait KDV için bu şekilde işlem yapılması mümkün değildir.

İmalatçılar tarafından bu anlamda yapılan teslimlerle ilgili olarak düzenlenen faturalarda, hesaplanan KDV, mal bedelinden ayrı olarak gösterilecektir. İhraç edilmek üzere ihracatçılara mal teslim eden imalatçılar, ihracatçılardan KDV tahsil etmeyecekler, ancak teslimine ilişkin düzenleyecekleri faturada KDV'ni hesaplayarak KDV'nin tahsil edilmediği konusunda bir not düşeceklerdir.

İmalatçılar, ihracatçılardan tahsil etmedikleri KDV'ni ihraç koşuluyla teslim yapıldığı dönem beyannamesinde tahsil etmiş gibi

beyan edeceklerdir. Beyan edilen bu vergi ilgili dönem beyannamesinde ödenmesi gereken vergi çıktığı taktirde 3 ay ertelenecek ve ihracatın 3 ay içinde gerçekleştirilmiş olması halinde terkin edilecektir.

KDV yönünden tecil-terkin uygulaması imalatçılar tarafından ihracatçılara, imalatçı olmayan yükümlüler tarafından da sadece Dış Ticaret Sermaye Şirketleri'ne ihraç kaydıyla yapılan teslimlerde uygulanmaktadır⁽⁷¹⁾.

3065 sayılı KDV Kanunu'nun 11/1-c maddesinde öngörülen "Tecil-Terkin" uygulaması kural olarak 27 seri Nolu KDV Genel Tebliği'nde tanımlanan imalatçılar için söz konusudur. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, imalatçı olmayan yükümlülerin de tecil-terkin uygulamasından yararlanmaları, başka bir deyişle bu kapsamda işlem yapmaları mümkün bulunmaktadır.

İmalatçı:

27 Seri Nolu KDV Genel Tebliği'ne göre, "İmalatçı"nın;

- - Sanayi siciline kayıtlı ve sanayi sicil belgesine haiz olması,
- - Sanayi Odası, Ticaret Odası ya da Esnaf ve Sanatkarlar Derneklerine kayıtlı bulunması,
- - İmalat işinde en az beş işçi çalıştırması,
- - Sanayi sicil belgesinde yer alan üretim konusunda gerekli araç parkına sahip olması,
- - Bu şartları topluca taşıyan imalatçıların kendi üretimine ek olarak aynı zamanda fason imalat da yaptırmaları durumunda,
 - a) Fason imalatını yalnızca Sanayi Sicil Belgesinde yazılı üretim dallarında yaptırmaları,
 - b) Fason olarak yaptırılan imalatta işin riskini ve

⁷¹ Abdullah Tolu "İhracat Nedeniyle Yapılan KDV İadelerinde Bir Sorun ve Çözümü", Maliye Postası, Yıl:11, Sayı:239, Ağustos-1990, s.50

organizasyonunu üstlenmeleri,
c)Fason olarak imal ettirilen mallarla ilgili hammadde ve yardımcı maddeleri temin etmeleri, gerekmektedir.

İmalatçı tanımının yapıldığı 27 seri Nolu KDV Genel Tebliği'nin (b) bölümünde yer alan açıklamalarla, KDV Kanunu'nun 11/2 maddesinin Maliye ve Gümrük Bakanlığı'na verdiği yetkiye dayanılarak, imalatçı tanımı kapsamına girmeyen yükümlülerin, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu Bakanlıkca "Dış Ticaret Sermaye Şirketi" sayılan kurumlara tecil-terkin sistemi dahilinde mal teslim etmeleri uygun görülmüştür.

Ancak, bu durumda her teslim ilişkine ilişkin tecil uygulamasından önce, "Dış Ticaret Sermaye Şirketleri" nin 27 seri Nolu KDV Genel Tebliği ekinde yer alan taahhünameye uygun bir taahhünameyi ilgili vergi dairesine vermesi gerekir.

Buna göre, Dış Ticaret Sermaye Şirketleri'ne ihraç kaydıyla mal teslim eden yükümlüler nezdinde yapılacak vergi incelemeleri sonucu, bir vergi kaybının belirlenmesi durumunda, kayba uğratılan vergiden, buna karşılık gelen cezalardan ve gecikme faizinden yükümlülerle birlikte Dış Ticaret Sermaye Şirketleri de, Vergi Usul Kanunu'nun 11.maddesine göre müteselsilen sorumlu olacaklardır.

KDV Kanunu'nun 11/1-c maddesine göre, ihraç edilmek koşuluyla, teslim edilen mallara ilişkin KDV, hesaplanan KDV olarak beyan edilecektir. Bu suretle beyan edilen vergi "Tecil Edilebilir Vergi" olarak kabul edilecektir. Ancak, tecil edilebilir verginin ne kadarının erteleneceği beyannamedeki diğer bilgiler ışığında saptanacaktır⁽⁷²⁾.

⁷²Abdullah Kütükçü "KDV'de Ön İstisna Tecil-Terkin Sistemi", Petkim/Uygulamalı Mevzuat Dergisi, Yıl:2, Sayı:13, İzmir, Aralık-1990, s.14-15

Tecil-terkin işlemleri, ihraç edilen nihai mamule uygulanmaktadır. Yani, ihraç kaydıyla satışı yapılan malın, ihraç edilen nihai mamul olması gerekmektedir⁽⁷³⁾.

KDV Kanunu'nun 11/1-c maddesine göre, ihraç edilmek koşulu ile teslim edilen malların teslim tarihini izleyen ay başından başlayarak 3 ay içinde ihraç edilmesi zorunludur.

Ancak, ihracatın öngörülen 3 aylık sürede gerçekleşmemesi halinde, tecil olunan vergi tahakkuk ettirildiği tarihten başlayarak 6183 sayılı Kanun'un 51. maddesine göre belirlenen gecikme zammının %50 fazlası ile birlikte tahsil olunacaktır.

Görüldüğü üzere, ihraç kaydıyla teslim edilen malların süresinde ihraç edilmemesi, mal teslim eden yükümlüler için önemlidir. Bu nedenle ihraç kaydıyla yapılacak mal teslimlerinin bilinen ve güvenilir firmalara yapılmasında (teslim eden bakımından) yarar bulunmaktadır.

Öte yandan, ihraç kaydıyla teslimlere ilişkin ihracatın, Vergi Usul Kanunu'ndaki "Zolayıcı Nedenler"le (=mücbir sebepler) yapılamaması durumunda ise, ihraç kaydıyla teslimde ait ertelenen vergi, tahakkuk ettirildiği tarihten itibaren 6183 sayılı Kanun'un 48. maddesinde belirtilmiş olan tecil faizi uygulanmak suretiyle tahsil edilecektir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, ihraç kaydıyla mal teslim edebilecek yükümlüler öncelikle imalatçılardır. İmalatçı olmayan yükümlüler de bu kapsamda Dış Ticaret Sermaye Şirketleri'ne mal teslim etmeleri mümkündür.

⁷³Abdullah Tolu "İhracat Ne.....", a.g.e.,s.50

Bununla birlikte, ihracatçı olmayan bir tüccarın Dış Ticaret Sermaye Şirketi sayılmayan bir ihracatçı kuruma mal teslim etmesi ve bu teslimet ilişkin tarh, tahakkuk ve tecil işlemlerinin tamamlanmış olması halinde, yapılacak işlem; verginin tahakkuk ettirildiği tarihten başlayarak 6183 sayılı Kanun'un 51. maddesine göre belirlenen gecikme zammının uygulanması suretiyle tahsil edilecektir

Çünkü, ortada ne Vergi Usul Yasası hükümlerine göre bir vergi kaybı, ne de KDV Kanunu'nun 11-1-c maddesinde ön görülmüş bir durum vardır.

30 Seri Nolu KDV Genel Tebliği'nin (c) bölümünde yapılan açıklamaya göre, tecil-terkin uygulaması kapsamına giren yükümlülerin bu esasa başvurmaları bir zorunluluk olmayıp, istenildiği zaman KDV ödenerek de işlem yapmaları mümkündür.

Ancak, bu şekilde ödenen verginin, malı teslim eden yükümlü tarafından ilgili vergi dairesine beyan edilip edilmediğinden, Vergi Usul Kanunu'nun 11. maddesi gereğince malı satan ve alan müteselsilen sorumlu olacaktır⁽⁷⁴⁾.

Yukarıda da belirtildiği üzere, 20.6.1986 tarihinden itibaren yürürlüğe giren KDV Kanunu'nun 11/1-c maddesi hükmüyle ihracatın teşviki amaçlanmaktadır. Böylece ihracatçı, imalatçıdan vergisiz mal almak suretiyle ihrac edeceği malların KDV yükünden kurtulmaktadır.

Bu durumda KDV uygulamasında ihracattan vergi alınmamaktadır. Ayrıca ihracatçının çeşitli nedenlerle alışları sırasında ödediği KDV kendisine iade edildiğinden, ihrac malları üzerinden vergi yükü

⁷⁴Abdullah Kütükçü "KDV'de Ön İstisna" a.g.e. s.16

tamamen kaldırılmış bulunmaktadır. Bu suretle, ihracatçının yatırımları, genel giderleri, alış ve satış giderleri dolayısıyla katlandığı her hangi bir vergi yükü bulunmamaktadır. Bu durum, devletin vergi gelirlerini azaltırken döviz giderlerinin artmasına sebep olacaktır. Diğer teşvik tedbirleriyle de desteklenen ihracatçı firmaların uluslararası ticaretteki rekabet gücü böylece daha fazla artmış olmaktadır.

C- İHRACATTA VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASI

İhracatın ve döviz kazandırıcı diğer faaliyetlerinin finansmanında kullanılmak kaydıyla, Merkez Bankası'nın ve bankaların kullandıracağı krediler (prefinansman, döviz ve gayri kabili rücu ihracat akreditiflerinin dahili devri suretiyle imalatçılara kullandırılan ihracat kredileriyle Türk Eximbank kredileri dahil), bankaların (Merkez Bankası dahil), sigorta şirketlerinin ve diğer kuruluşların ihracatla ve döviz kazandırıcı diğer faaliyetlerle ilgili olarak yapmış oldukları bütün hizmet ve muameleleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar, ihracatı teşvik belgesine istisnaden yapılacak ithalat, ihracat karşılığı ödenecek vergi iadeleriyle ve diğer ödemeler ile ihracatla ilgili diğer işlemler ve bu işlemler sebebiyle düzenlenen kağıtlar; Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, 488 sayılı Kanun'la ihtas edilen Damga Vergisi'nden, 492 sayılı Kanun gereğince alınan harçlar ve diğer kanunlarda yer alan vergi, resim ve harçlar ile 80 sayılı Kanun'a göre alınan hal rüsmundan istisna edilir.

Dış Ticaret Sermaye Şirketleri tarafından tedarik edildikleri şekliyle ihraç edilmek üzere satın alınan mallar ile ilgili sözleşme ve muamelelere de yukarıdaki hüküm uygulanır⁽⁷⁵⁾.

⁷⁵R.G. 11-11-1990

Ihracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Faaliyetlerin Vergi, Resim ve Harç İstisnası'ndan yararlanabilmesi için "Ihracatı Teşvik Belgesi" alınması zorunludur.((d)fıkrası hariç). Bunun dışındaki hususlarda Vergi, Resim ve Harç İstisnası ilgili kurum ve kuruluşlarca re'sen uygulanır.

Yukarıda belirtilen hükümler çerçevesinde, aşağıdaki yazılı işlemlerden doğan vergi, resim ve harçlara da istisna uygulanır :

-- Ihracatı Teşvik Belgesi kapsamında akreditifli, vesaik mukabili, mal mukabili ve kabul kredili ödeme şekillerine göre yapılan ithalat muameleleri ile ilgili verilecek her türlü teminat mektupları,

-- Ihracatı Teşvik Belgesi kapsamında 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun 18. maddesine göre yurda geçici olarak girecek eşyalar için ilgili gümrük idaresine verilecek teminat mektupları,

-- 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun 119. maddesinin 1(a),1(b),4(a),4(b) fıkraları ile 6'ncı fıkranın "yalnızca ihracatın geliştirilmesi maksadıyla kullanılacak eşya" için verilecek teminat mektupları,

-- Yurtdışı ve uluslararası ihalelere iştirak edebilmek için alınacak teminat mektupları ve ipotek muameleleri (ihalenin kazanılmamış olması halinde sağlanan istisna geri alınmaz.),

-- Ihracatı Teşvik Belgesi dahilindeki yurtdışı veya uluslararası ihaleye çıkan kamu projelerine ait mühendislik, müşavirlik müteahhitlik hizmetleri için gerekli her türlü teminat mektupları ve ipotek muameleleri ,

-- Reeksport ve Transit Ticaret ile ilgili tüm ithalat ve ihracat işlemleri (teminat mektupları ve ithalat akreditifleri dahil),

-- Yapılan ihracat bağlantıları için alınacak teminat mektupları,

-- Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu çerçevesinde yapılacak ödemeler için verilecek teminat mektupları ve temliknameler,

-- KDV için ilgili mercilere verilecek teminat mektupları (k

fıkrası hükümleri saklı kalmak kaydıyla ihracat maksadıyla yurt içinde madde ve malzeme alımları hariç),

-- İkili anlaşmalar çerçevesinde ihracat karşılığı yapılan senet ödemelerinin banka muameleleri,

Dış Sermaye Şirketlerince tedarik edildiği şekliyle ihracat edilmek üzere satın alınan mallarla ilgili sözleşme ve muameleler hariç, ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimlere ilişkin yurt içinde madde ve malzeme alımları ile ilgili anlaşma ve muamelelere vergi, resim ve harç istisnası uygulanmaz⁽⁷⁶⁾.

1-VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASINDAN YARARLANACAK İHRACAT SAYILAN SATIŞ VE TESLİMLER İLE DÖVİZ KAZANDIRICI FAALİYETLER

(%50 Gümrük Muafiyeti ile Vergi, Resim ve Harç İstisnasından yararlanacak teslimler.; %25 Gümrük Muafiyeti ile Vergi, Resim ve Harç İstisnasından yararlanacak teslimler , ihracat karşılığı Gümrük Muafiyetli İthalat bölümünde ele alındığı için tekrardan kaçınmak amacıyla burada ele alınmamıştır).

-- Yerleşim yeri, projesi, nitelikleri, teslim tarihi ve ödeme şartları belli toplu ve sosyal konutlarda asgari 500 adet, lüks konutlar ve işyerlerinde 200 adet olmak üzere inşa edilerek bedelleri yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarının yurda getirmek zorunda olmadıkları dövizlerden ödenmek kaydıyla, bu şahıslara konut ve işyeri satışları,

-- Kara, deniz veya hava ulaştırma hizmet ve faaliyetleri neticesinde kazanılan navlun bedelinin serbest döviz olarak yurda getirilmesi ile kamu kurum ve kuruluşlarınca uluslararası ihaleye

⁷⁶Istanbul Ticaret Odası "İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Tebliği (91/1)"Yayın No: 1991-5, Şubat-1991, s.13-14

çıkarılmış taşımaları yüklenen firmaların bu işten sağladığı navlun gelirleri,

-- Turizm müesseseleri ile seyahat acentalarının yurt içinde ve yurt dışındaki turizm faaliyetleri sırasında yaptıkları döviz karşılığı hizmet satışları,

-- Uluslararası ihaleye çıkan kamu projeleri veya yurt dışı müteahhitlik, müşavirlik hizmetleri gibi döviz kazandırıcı hizmet projeleri,

-- Bedelleri döviz olarak alınmak kaydıyla yabancı bandralı gemi, uçak veya tırların bakım ve onarımı ile bunlara yapılan mal ve hizmet (yakıt hariç) satışları,

-- Türk Limanları ile Adriyatik Limanları ve Köstence Limanı arasında (Devletçe bu maksatla yeni ihdas edilecek hatlar dahil) Türk Bayraklı RO/RO gemisi çalıştıran donotanların, Türk Plakalı Tır ve Treylerin T.L. karşılığı taşımaları,

-- Yalnız Petrol türevi üreticilerinin, ikili veya çok taraflı anlaşma hükümleri çerçevesinde yurt içinde faaliyet gösteren yabancı veya uluslararası kuruluşlara serbest döviz karşılığı akaryakıt teslimleri,

-- Yabancı uyruklulara, turistlere veya yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarına yapılan ve yıllık 10.000 A.B.D. Doları'nı aşan satışlar⁽⁷⁷⁾.

2-İHRACAT KREDİLERİNDE VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASININ KAPSAMI

Kredilerle ilgili olarak alınacak teminatlar (teminat mektubu, ipotek, garanti, kontrogaranti v.b.) herhangi bir limite bağlı olmaksızın Vergi, Resim ve Harç İstisnasından yararlandırılır.

⁷⁷Istanbul Ticaret Odası "İhracatı Teşvik Kararı-Tebliği", Yayın No:1991-5, Şubat-Istanbul, 1991, s.2-3

3-VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASINDAN YARARLANACAK İHRACAT KREDİLERİNDE KREDİ SÜRESİ

Kredinin, vergi, resim ve harç istisnasından yararlanma süresi azami 12 (oniki) aydır.

Meyan kökü, üzüm, incir, tütün ihracatının finansmanı amacıyla kullandırılan kredilerde bu süre azami 18 (onsekiz) aydır.

İhracat kredileri, kredi vadesinin (ek süreler dahil) yukarıda belirtilen süreler içinde kalması kaydıyla, vergi, resim ve harç istisnasından yararlandırılır. Söz konusu sürelerin aşılması (mücbir sebepler ve fevkalade haller hariç) halinde ilgili İhracatı Teşvik Belgesi'nin süresi uzatılsa dahi aşılan süre içinde tahakkuk eden Vergi, Resim ve Harç İstisnasından yararlandırılmaz.

Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri, uluslararası yurt içi ihaleler ile ilgili müteahhitlik hizmetleri, gemi, komple fabrika ve tesislere ilişkin kullandırılan krediler de ise vergi, resim ve harç istisnasından yararlandırılma süresi İhracatı Teşvik Belgesi süresi (ek süreler dahil) kadardır.

4- VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASINDAN YARARLANDIRILAN KREDİYLE İLGİLİ İHRACAT TAAHHÜTLERİNİN KAPATILMASI

Vergi, Resim ve Harç İstisnası'ndan yararlandırılan kredi ile ilgili ihracat taahhütleri, İhracat veya Döviz Kazandırıcı Faaliyetlerden sağlanan dövizlerle kapatılır. Düzenlenen İhracatı Teşvik Belgesi kapsamında kredi kullanılmış olması halinde kredi taahhüdüne tekabül eden ihracatın gerçekleştirilmesi yanında İhracatı Teşvik Belgesi ile

ilgili kredi işlemleri dışında Vergi, Resim ve Harç İstisnası'ndan yararlanılmış ise belgede kayıtlı değerle kredi taahhüdü arasındaki farkın asgari %10'u aranır. Bu miktar yararlandırılan Vergi-Resim ve Harç İstisnası toplamından az olamaz.

Kredi kullanılmaması durumunda ise yararlandırılan Vergi, Resim ve Harç İstisnası toplamının altında kalınmak kaydıyla belge taahhüdünün %10'u aranır.

Kapatmaya ilişkin usul ve esaslar Merkez Bankası'nca belirlenir. Kredi kullanan ve imalatçı olmayan ihracatçılar aracı ihracatçı kullanamazlar.

Bu madde kapsamında uygulanan Vergi, Resim ve Harç İstisnaları, istisnayı uygulayan kurumca ilgilinin bağlı bulunduğu vergi dairesine bildirilir. Belgeli ihracatta uygulanan istisna, aynı zamanda İhracatı Teşvik Belgesine işlenir⁽⁷⁸⁾.

D-İHRACAT KARŞILIĞI GÜMRÜK MUAFİYETLİ İTHALAT

İhracatçılara ve imalatçı ihracatçılara gerek kredilerin, gerek yan sanayicilerin ihraç konusu mamullerin bünyesine giren (fire dahil) hammadde ve yardımcı madde ile ambalaj malzemeleri için gümrük muafiyetli olarak ithal hakkı tanınmıştır.

İhracatı Teşvik Belgesine dayanılarak yapılacak ithalat gümrük vergisi ve buna bağlı olarak ithalde alınan diğer vergi ve fonlardan (ithalde alınan damga resmi dahil) muaftır. (KDV'nin ihracatla ilgili hükümleri saklıdır.) Bu muafiyetten yararlanmak için ilgili gümrük

⁷⁸R.G. 13.11.1990

idarelerine İhracatı Teşvik Belgesinin aslının gösterilmesi(ibrası) yeterlidir. Gümrük idareleri İhracatı Teşvik Belgesinde aksi bir hüküm belirtilmediği sürece, gümrük vergi, resim ve harçları ile fon bedellerini teminata bağlayarak ithalata izin verir.

İşletme ihtiyacı madde ve malzemeler (yedek parça dahil) ile ihracattan sonra imalatçı ve ihracatçılara tanınan % 10 oranındaki hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemeleri ile makina ve techizatın sözkonusu muafiyetten yararlanması için makina CIF ithal tutarının %10'unun Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'na yatırılarak ilgili gümrük idaresine ithalat esnasında belgelendirilmesi gerekmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bu kararda belirtilen her türlü teminatın şeklini tayin edebileceği gibi teminatı indirmeye, yükseltmeye, tümünü ya da bir bölümünü kaldırmaya yetkilidir. Bu husus İhracat Teşvik Belgesi'nde belirtilir.

İhracatı Teşvik Belgesi kapsamında ithal edilen maddelerin, firmanın bu belge süresi içinde düzenlenen ve yürürlükte olan bir başka belgesine aktarması veya ithalatın yapıldığı İhracatı Teşvik Belgesi süresi içinde (ek süreler dahil) ihraç edilecek mamuların bünyesinde kullanılması kaydıyla başka bir firmanın İhracatı Teşvik Belgesi'ne devri yapılabilir.

Aktarma ve/veya devri yapılan maddelerin ikinci bir defa aktarma ve/veya devri yapılamaz⁽⁷⁹⁾.

İhracatı Teşvik Belgelerinin süresi gümrük muafiyetli ithal hakkı tanınan global ve proje bazında düzenlenenlerde 15 aydır. Ek süre ise

⁷⁹İstanbul Ticaret Odası "İhracatı Teşvik.....",a.g.e., s.4-5

teyidli garikabili rücu akreditiflerinin belgelenmesi halinde azami üç aydır. Ayrıca kanunda belirtilen zorunlu (mücbir) sebeplerle de süre uzatılabilir.

Gümrük idareleri, İhracatı Teşvik Belgesinin aslı ve bu belge ile ilişkilendirilmiş (irtibatlandırılmış) ithal iznini (müsadesini) karşılaştırarak ithal izinlerinin geçerlilik süresi sonuna kadar (ek süreler dahil) ithalata izin verilir. Ancak bu ithalatın ilgili İhracatı Teşvik Belgesi süresini takiben (ithal müsadesinin süresi olsa dahi) azami 3 ay içinde yapılması gerekir. Bunu aşan ithal taleplerine muafiyet uygulanamaz İhracatı Teşvik Belgesi ve/veya eki bilgi ve belgeler hakkında tereddüt edilmesi halinde Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün görüşüne istinaden işlem yaparlar.

Gümrük idareleri, ithali talep edilen malların faturadaki değer ve/veya miktarının, ithal müsadesinde belirtilen miktar ve/veya değerden (%10'a kadar) fazla olması halinde aracı banka tarafından ithal müsadesine ve ilgili İhracatı Teşvik Belgesi'ne (toplam madde bazında değer ve miktarı geçmemek kaydıyla) gerekli şerhin düşülmesini takiben bu kısmın da ithaline izin verir Global İhracatı Teşvik Belgesinde ise, belgede belirtilen değeri aşmamak kaydıyla aynı işlemi yaparlar.

İhracatı Teşvik Belgesi'nde ve/veya ithal müsadesinde belirtilen malların aynı olması kaydıyla gümrük tarife ve istatistik pozisyon değişiklikleri, ilgili gümrükçe re'sen yapılır. Tereddüt edilmesi halinde Gümrükler Genel Müdürlüğü'nün görüşüne istinaden işlem yaparlar.

İhracatı Teşvik Belgesi'nde aksine bir hüküm belirtilmediği sürece Gümrük Vergi Resim ve Harçları ile Fon bedellerini teminata

bağlayarak (yurtiçi satış ve teslimler ile ilgili ithalatta KDV tahsil edilir.) yukarıda belirtilen süreler içinde ihracata izin verilir. Gümrük Giriş Beyannamesi'ne ilgili İhracatı Teşvik Belgesinin tarih ve sayısını kaydederler⁽⁸⁰⁾.

1-İHRACAT KARŞILIĞI GÜMRÜK MUAFİYETLİ İTHALAT KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLEN İHRACAT SAYILAN SATIŞ VE TESLİMLER İLE DÖVİZ KAZANDIRICI HİZMET VE FAALİYETLER⁽⁸¹⁾

a- %50 Gümrük Muafiyeti İle Vergi, Resim ve Harç İstisnasından Yararlanacak Teslimler

a.1) Yatırım programlarında yer alan kamu yatırımlarından uluslararası ihaleye çıkarılan veya yabancı parayla finanse edilenlerin tamamının veya bir bölümünün ihalesinin;

a.1.1) Yabancı firma tarafından kazanılmış olması halinde, sözkonusu firmaya bu işte kullanacak mal ve malzemeyi teslim eden yerli imalatçı firmaların teslimleri,

a.1.2) Yerli firma tarafından kazanılmış olması halinde, bu firmanın yanında, mükerrer teşviklerden yararlandırılmamak kaydıyla, bu işte kullanacak mal ve malzemeyi üreten yerli imalatçı firmaların teslimleri,

a.1.3) Yerli ve yabancı firmaların bir konsorsiyumu şeklinde kazanılmış olması halinde, yabancı firmaya tekabül eden oranda (a.1.1) fıkrası çerçevesinde, yerli firmaya tekabül eden oranda (a.1.2) fıkrası çerçevesinde yerli imalatçı firmaların yapacakları teslimleri,

a.1.4) Yatırım programlarında yer almamakla birlikte Savunma Sanayii açısından önem arzeden ve ilgili kurumlarca (Mili Savunma Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı, Savunma Sanayii

⁸⁰Istanbul Ticaret Odası "İhracatı ve Döviz Ka...", a.g.e, s.18-19

⁸¹R.G. 13.11.1990

Müsteşarlığı) onaylanan savunma araç ve gereçlerinin yerli imalatçı firmalarca üretilecek teslimleri,

a.2) Uluslararası ikili ve çok taraflı anlaşma hükümlerine göre yurt içinde bulunan, yabancı kuruluşların yurt dışından getirme olanağına sahip buldukları sınai mamulleri teslim eden imalatçı firmalar ile 25.01.1988 tarih ve 19705 sayılı Resmi Gazete'de yayınlana "T.C. ile A.B.D Hükümetleri arasındaki ikili anlaşmalar kapsamına giren "İnşaat Faaliyetlerine Ait Esas ve Usuller Hakkındaki 2 Sayılı Tebliğ" kapsamı dışında kalan tesislerin yapımını üstlenen müteahhit firmaların faaliyet ve teslimleri,

a.3) Gümrük Hattı Dışı Eşya Satış Mağazalarına yapılan satışlar,

a.4-)

a.4.1) Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında yer alan yatırım mallarını üreten bu firmalara teslim eden imalatçı firmaların teslimleri,

a.4.2) Yıllık cirosu 500 milyon TL.'nin üzerinde olan Sermaye Şirketlerinden, İthalat Rejimi kararı Ek'i "İthalatı Doğrudan Teşvik Edilen Yatırım Malları Listesinde" yer alan yatırım mallarını üretecek yurt içindeki firmalara teslimleri ,

a.4.3) 9.4.1990 tarihli ve 90/642 sayılı Kararname eki karar hükümleri çerçevesinde ithal edebilecek firmalara, ithal edebilecekleri sözkonusu maddeleri yurt içinde üretecek yerli imalatçı firmaların teslimleri,

b- %25 GÜMRÜK MUAFİYETİ İLE VERGİ, RESİM VE HARÇ İSTİSNASINDAN YARARLANACAK TESLİMLER

b.1) Kamu kurum ve kuruluşlarınca uluslararası ihaleye çıkarılan yatırım malı ve sınai mamullerin ihalesini kazanan yerli imalatçı firmaların teslimleri,

b.2) Ambalaj malzemesi imalatçıların, İhracatı Teşvik Belgesi süresi içinde teslim edilmek ve ihracatçının ihracat ürünü ile birlikte ambalaj olarak 12 ay içerisinde ihracat edilmek koşuluyla yapılan ambalaj malı ve malzeme satışları,

b.3) İmalatçıların yurt içinde ikamet eden yabancı uyruklu elçilik mensuplarına döviz karşılığı otomobil ve dayanıklı tüketim malları satışları,

b.4) İmalatçı yabancı uyruklulara, turistlere veya yurt dışında çalışan Türk vatandaşlarına yapacakları ve yıllık 10.000 A.B.D. Doları'nı aşan satışları,

söz konusu istisnadan yararlanır.

2-GEÇİCİ KABUL REJİMİ İLE MAL İTHALİ⁽⁸²⁾

Döviz tahsis edilmek suretiyle bedeli ödenerek veya bedelsiz olarak dışarıdan getirilecek ham veya yarı mamul maddelerden, yurt içinde başkaca maddeler katılmış olsun veya olmasın elde edilecek mamul veya yarı mamul en geç 18 ay içinde tekrar yurt dışına çıkarılabilir. Geçici kabul yolu ile bu malzemeler yurda getirildiğinde bunlar Gümrük Vergi, Resim ve Harçlardan muaftır. Sadece teminat mektubu karşılığında ithalatı yapılır.

Geçici kabulde, ithal süresi İhracatı Teşvik Belgesi tarihinden itibaren 18 aydır. Firma müracaatının uygun bulunması halinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bu süreyi uzatabilir. Geçici kabul süresinin uzatılması ihracat süresinin de uzatıldığı anlamına gelmez.

Geçici kabule konu olan eşyanın Gümrük Kanunu'nun 120'nci maddesine ve Gümrük Yönetmeliği Esasları'na göre düzenlenecek

⁸²R.G. 13.11.1990

Geçici Kabul Beyannameleri, eşyanın ithal işlemini yapacak gümrük idaresine firma tarafından tecil ettirilir.

Beyannamenin tecilinden sonra gümrük idaresince, eşyanın muayene ve tesbiti yapılır. Bu tesbitte eşyanın tümünü temsil edecek şekilde her birinden yeteri kadar numune alınır. Bu durum bir tutanakla tesbit edilir ve numuneler mühürlü olarak ihracata kadar saklanır. Ancak ithal malının özelliği gereği numune alınmayacak durumda olanların özellikleri bir tutanakla saptanır ve malın ihracı esnasında yapılacak ayniyat tesbitinde bu tutanak esas alınır.

Gümrük, vergi, resim ve harçları ile varsa fon bedelleri tahakkuk ettirilmek ve teminata bağlamak suretiyle Geçici Kabul işlemi tamamlanır(24.madde hükümleri saklıdır).

Çıkış Gümrük Müdürlüğü, ithalat esnasında numuneleri alınan maddelerin, ihraç konusu mamullerde kullanıldığının tesbiti halinde ihracata izin verir.

Tereddüt halinde, resmi mercilere ekspertiz yaptırılarak veya resmi mercilere numune gönderilmek suretiyle, ayniyat tesbiti yaptırılır ve durum ilgili Gümrükler Başmüdürlüğü'ne bildirilir.

İşletmek üzere geçici olarak ithal edilen eşyanın mamul veya yarı mamul halde ihraç edilmesi ve ihracat bedeli dövizin yurda getirilerek bankalara satılmış olması halinde, ithalat sırasında Gümrük Vergi, Resim ve Harçları ile Fon bedeli karşılığında alınan teminat (KDV ile ilgili alınan teminat dahil) ilgili gümrük idaresi tarafından ihracatçıya, gerçekleştirilen ihracata tekabül eden oranda iade edilir. Tereddüt halinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın görüşü alınır.

Geçici olarak ithal edilecek eşyanın İhracatı Teşvik Belgesi'nde belirtilen koşullara uygun olarak ihraç edilmemesi, başkalarına devredilmesi, satılması, kontrol ve görülmesine engel olunması gibi durumlarda, ilgililere 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun 149. maddesi hükümlerine göre, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın görüşü alınarak Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nca yaptırım (müeyyide) uygulanır.

Geçici Kabul Rejimi'nde yer almayan hususlarda Tebliğ'in genel hükümleri ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın talimatı doğrultusunda işlem yapılır.

1988 yılına kadar olan gelişmeler ve vergi iadesinin etkileri bundan sonraki konularda ele alınmaktadır.

4-VERGİ İADESİ YOLUYLA YAPILAN TEŞVİKİN SONUÇLARI VE İHRACATTA GÖRÜLEN GELİŞME

Türkiye'de ihracata yönelik dış ekonomi politikası içinde yer alan ihracatı teşvik tedbirleri konusunda en etkin araç, ihracatta vergi iadesidir⁽¹¹⁴⁾. Vergi iadesinin ihracatı teşvik aracı olarak bu etkinliğinin yanında, diğer teşvik araçlarına göre yapılacak ekonomik analiz yönünden bir üstünlüğü daha vardır. Bu üstünlük, Türkiye'de vergi iadesi uygulamasına ilişkin sayısal veri sağlama bakımından herhangi bir sorun bulunmamasıdır. Bu nedenle, ihracatta vergi iadesinin ihracatın geliştirilmesi ve yapısının sanayi ürünler lehine değiştirilmesindeki etkinliği kantitatif olarak ölçmek mümkündür.

5.12.1963 tarih ve 6/2453 sayılı Kararname ile başlayan ve planlı dönemle ihracatta temel teşvik aracı haline gelen, 1980'den sonra da ihracat serbestliğinde önemli rol oynayan vergi iadesi sistemi 15 Nisan 1989'da tamamen sona ermiştir. Tablo 1'de 1964-1988 yılları arasında 25 yıllık uygulama sonuçları verilmektedir.

Tabloya göre 1964 yılından 1988'e kadar gerçekleştirilen toplam 40 trilyon 432.2 milyar Lira'lık ihracatın 21 trilyon 115.7 milyar Lira'lık bölümüne 2 trilyon 294.5 milyar Lira vergi iadesi ödenmiştir. Toplam ihracatta vergi iadesinin ortalama payı yüzde 5.68'dir.

Bu dönemde toplam olarak vergi iadesinden yararlanan ihracatın basit aritmetik ortalama olarak yüzde 10.86'sı vergi iadesi şeklinde ihracatçılara geri ödenmiştir.

¹¹⁴Rıdvan Karluk "Türkiye'de İhraca.....", a.g.e., s.377

1964-1979 arasındaki toplam ihracat 316.5 milyar Lira kalırken ödenen vergi iadeleri toplamı 17 milyar 955 milyon Lira oldu. Buna ilaveten 1980-1988 döneminde toplam ihracat 40 trilyon Lira'yı aşmıştır. Bu dönemde vergi iade oranlarını yükseltilmesiyle ödenen vergi iadesi 2 trilyon 275 milyar Lira'ya ulaşmıştır.

Ihracatta iade olunan vergi miktarının iade rejiminden yararlanılarak gerçekleştirilen ihracata bölünmesi suretiyle bulunan vergi iadesi oranı 1964-1988 arası, 25 yıl boyunca dalgalı bir seyir izlemiştir. Özellikle bu oran 1965, 1968, 1980, 1987 ve 1988 yıllarında oldukça düşük bir seviyede kalarak yüzde 10'un altına inmiş, 1968 yılında yüzde 23.35 oranına ulaşarak en yüksek seviyesine çıkmıştır. Dönem ortalaması ise yüzde 12.98 olmuştur. yüzde 20'nin üzerinde vergi iadesi uygulanan diğer yıllar 1971, 1972, 1976, 1977, 1982, 1983 ve 1984 yılları olmuştur. Diğer bir deyişle Türkiye'de ihracatın arttırılması ve ihracatta sanayi ürünler lehine yapısal bir değişme sağlamak amacıyla vergi iadesi rejiminden yararlanan ihracatçılara, incelenen dönem içinde, gerçekleştirdikleri ihracatın yıllık ortalama yüzde 12.98'i iade şeklinde geri ödenmiştir.

İncelenen 25 yıllık dönemde genel ihracatın payı zamanla önemli ölçüde yükselmiştir.

Ihracatta vergi iadesi uygulama sonuçlarının alındığı ilk yıl olan 1964'de bu oran yüzde 2.80 iken 1977'de yüzde 52.85'e kadar çıkmıştır. Özellikle 1969 yılından itibaren genel ihracat içindeki vergi iadeli ihracat oranında büyük bir sıçrama olmuştur. 1964-1988 döneminde Türkiye'de vergi iadesine konu olan ihracat genel ihracat içinde ortalama yüzde 52 oranında yer tutmuştur.

1976 ve 1977 yıllarında oran yüzde 46.9 ve yüzde 53'e kadar yükselmiştir. 24 Ocak İstikrar Tedbirleri ile ihracatın teşviki ve geliştirilmesine önem verilmeye başlanmasıyla birlikte genel ihracat içinde vergi iadeli ihracat miktarı tekrar giderek artmaya başlamıştır. Bu gelişme iade olunan vergi miktarının zamanla artmasına yol açmıştır. Örneğin 1964 yılında ihracatta iade olunan vergi tutarı sadece 12.1 milyon TL iken bu değer 1988 yılında 674.802 milyon TL'ye yükselmiştir.

Hayali ihracat eylemlerinin artması ve ancak 1984 yılında uluslararası kuruluşlardan gelen baskılar sonucunda vergi iadesi 1985'den itibaren kademeli olarak azaltılmıştır. Vergi iadesinin toplam ihracata oranı 1984'de yüzde 12.62'e ulaşırken 1985'de yüzde 6.92 ve 1986'da yüzde 5.63'e 1987'de yüzde 4.96'e ve 1988'de yüzde 4.08'e çekilmiştir.

Çalışmamızda esas aldığımız dönemdeki vergi iadesi uygulamasında göze çarpan bir diğer nokta şudur. Hem genel vergi iadesi oranı hemde sanayi ürünlerine uygulanan vergi iade oranı 1980'den 1983'e kadar sürekli yükselmiş, izleyen yıllarda ise giderek düşmüştür. Bu da bir teşvik tedbiri olarak vergi iadesinin teşvik sistemi içindeki fonksiyonunun azaltılmak istenmesinin bir sonucudur.

Türkiye'de 1964-1977 yıllarında ihracatta vergi iadesi, en fazla dokuma ve giyim sanayine yapılmıştır. Bu sanayi dalına yapılan vergi iadesinin toplam vergi iadesi içindeki payı basit aritmetik ortalama olarak yüzde 32.7; ikinci önemli sanayi dalı demirden başka metaller sanayii yüzde 16.7, üçüncü gıda sanayii yüzde 12.2'dir.

1986 yılında en yüksek oranda vergi iadesine demir-çelik ile tarım alet ve makinaları sektöründe ihracat yapanlar hak kazanmıştır. Tarım alet ve makinaları sektöründe yüzde 14.9 oranına ulaşan vergi iadesi, parasal olarak 2.5 milyar Lira olmuştur. Bu sektörde vergi iadesi kapsamına giren ihracat matrahı 46 milyar 838 milyon Lira olarak belirlenmiştir. Demir-çelik sektöründe ise 419 milyar 119 milyon Lira ihracat matrahı üzerinden, 61 milyar 983 milyon Lira vergi iadesi hesaplanmış, bu sektörde ihracata yapılan vergi iadesi oranı yüzde 14.8 olarak belirlenmiştir.

Deniz taşıtları sanayiindeki ihracatçılar, yüzde 14.4 oranında, seramik ve karayolları taşıtları sanayiindeki ihracatçılar da yüzde 13.9 oranında iadeye hak kazanmışlardır.

En düşük vergi iadesi oranı su ürünleri sanayiindeki ihracatçılara uygulanmış, bu sektörde gerçekleştirilen 286 milyon Lira değerindeki ihracata 6.5 milyon Lira vergi iadesi tahakkuk ettirilmiş, böylece ihracatın yüzde 2.3'ü ihracatçılara iade olarak geri ödenmiştir.

1 Ocak 1987 tarihinden itibaren vergi iadesinden faydalanabilecek mallar listesi 8'den 4'e indirilmiş, bu gruplar için yüzde 2 ile 8 arasında değişen oranlarda vergi iadesi öngörülmüştür.

Ayrıca vergi iade listesinde yer alan malların bir takvim yılında yapılan ihracat tutarı 2 milyon Dolar'ı aştığı durumda kademeli olarak primde verilmiştir. Zaman içinde ihracata ayrılan kaynaklar, yani teşviklerin finansmanı büyük boyutlara ulaşmış nitekim, 1980-1988 yılları arasında vergi iadesinden yararlanan ihracatın toplam ihracata oranı ortalama yüzde 52.4 olmuştur. Vergi iadesinden faydalanan malların yüzde 98.6'sı ise sanayi ürünleridir.

İhracatta vergi iadesinin ekonomiye maliyeti olmuştur. 1980 sonrası vergi iadesinin genel bütçe açıkları içindeki payı ortalama yüzde 40 civarındadır. 1982 yılında bu oran yüzde 57,69'a kadar yükselmiştir. Söz konusu rakamlar vergi iadesi uygulamasının bütçe açıklarına önemli bir kaynak oluşturduğunu göstermektedir. Bütçe açıkları iç borçlanmayı artırmak suretiyle faiz hadlerini yükseltmekte, bu özel sektör yatırımlarını olumsuz olarak etkilemektedir (diğer şartlar sabitken). Öte yandan bütçe açıklarını kapatmak için emisyonla başvurulduğu zamanda enflasyon körüklenmektedir. Bu nokta, ihracatın teşvikinde hazineye yük getirici uygulamalardan kaçınılması gereğine dikkat çekmektedir.

İhracatta sağlanan dövizin maliyeti artmıştır. 1970-1985 yılları arasında Dolar Türk Lirası karşısında yaklaşık 40 kat değer kazanmıştır. (1970 Dolar endeksi 100, 1985=3872.8). Yapılan hesaplarda, vergi iadesi dahil teşviklerin cari döviz kuru üzerinden büyük ihracatçılara yüzde 46.6, diğer ihracatçılara ise yüzde 40.6 oranında ek parasal destek sağladığı görülmüştür.

1988 yılında toplam 7 trilyon 902 milyar Lira tutarında ihracat vergi iadesi kapsamına girmiş, bu ihracatın ortalama yüzde 8.54'ü vergi iadesi olarak ihracatçıya ödenmiştir.

1988 sonu itibariyle kaldırılan vergi iadesi uygulamasına rağmen, siparişi alınmış ihracatların tamamlanması amacıyla uygulamanın bitim süresi 15 Nisan 1989'a kadar uzatılmıştır. Vergi iadesinin son uygulama yılı olan 1988'de, 674.8 milyar Türk Lirası tutarında ödeme yapılmış ve bu sistemden en fazla payı yüzde 30'la demir-çelik sektörü almıştır. Sistemden en fazla yararlanan diğer sektörler arasında dokuma ve giyim sanayi yüzde 21.4 ile ikinci, kimya sanayii de yüzde 13.1'le üçüncü sırada yer almıştır.

TABLO:1
TÜRKİYE'DE İHRACATTA VERGİ İADESİ UYGULAMASI (1000TL)

Yıllar	Vergi İadesine Konu Olan Mallarda				
	Genel İhracat (1)	Gerçekleşen İhracat (2)	2/1	İade Olan Vergi (3)	3/1(%)
1964	3.886.900	103.602	2.67	12.117	0.30
1965	4.173.600	303.450	7.27	29.310	0.70
1966	4.414.600	219.668	4.98	27.547	0.60
1967	4.701.000	250.395	5.33	24.889	0.50
1968	4.467.300	247.832	5.55	57.873	1.30
1969	4.831.500	1.426.524	29.53	208.268	4.31
1970	6.403.500	1.732.889	27.06	290.103	4.53
1971	9.090.100	1.957.125	21.53	413.153	4.55
1972	11.875.900	3.209.686	27.03	718.887	6.05
1973	18.037.500	7.379.803	40.91	1.052.894	5.83
1974	21.197.300	6.479.308	30.57	919.513	4.34
1975	20.075.000	7.402.002	36.87	1.385.577	6.90
1976	30.775.500	14.433.904	46.90	3.117.550	10.13
1977	31.338.500	16.563.055	52.85	3.448.555	11.00
1978	55.357.800	19.727.321	35.64	2.949.201	5.33
1979	75.743.700	24.579.408	34.45	3.290.066	4.34
1980	221.498.100	55.030.981	24.84	4.905.156	2.21
1981	530.715.800	174.220.415	32.82	24.653.144	4.65
1982	937.311.000	412.611.811	44.02	86.816.024	9.26
1983	1.298.945.000	667.930.823	50.42	148.989.909	11.47
1984	2.608.332.000	1.583.506.000	60.71	129.059.000	12.62
1985	4.152.927.000	2.268.406.000	54.62	287.288.000	6.92
1986	5.012.345.000	2.761.355.700	55.10	281.959.000	5.63
1987	8.844.331.000	5.183.997.200	58.60	438.475.300	4.96
1988	16.519.248.000	7.902.032.899	47.84	674.802.220	4.08

KAYNAK: DİE, DPT "Faaliyet Raporu 1988", Mart-1989

TABLO:2
1964-1988 YILLARI ARASINDA İHRACATTA VERGİ İADESİ TUTARI

Yıllar	Vergi İadesine	Vergi İadesi	<u>(2/1) %</u>
	Tabi İhracat	Tutarı	
	(1000 TL)	(1000 TL)	
	<u>(1)</u>	<u>(2)</u>	
1964	103.602	12.117	11.69
1965	303.450	29.310	9.66
1966	219.668	27.547	12.54
1967	250.395	24.889	9.94
1968	247.832	57.873	23.35
1969	1.426.524	208.268	14.60
1970	1.732.889	290.103	16.74
1971	1.957.125	413.153	21.11
1972	3.209.686	718.887	22.40
1973	7.379.803	1.052.894	14.27
1974	6.479.308	919.513	14.19
1975	7.402.002	1.385.577	18.72
1976	14.433.904	3.117.550	21.60
1977	16.563.055	3.448.555	20.82
1978	19.727.321	2.949.201	14.95
1979	24.579.408	3.290.065	13.38
1980	55.030.981	4.905.156	8.91
1981	174.220.415	24.653.144	14.15
1982	412.611.811	86.816.024	21.04
1983	667.930.823	148.989.909	22.03
1984	583.506.000	329.059.000	20.78
1985	268.406.000	287.238.000	12.66
1986	2.761.355.700	281.959.600	10.21
1987	5.183.997.200	438.475.300	8.46
1988	7.902.032.899	674.802.220	8.54

KAYNAK: DPT "Faaliyet Raporu 1988", Mart-1989

TABLO:3
İHRACATTA VERGİ İADESİ UYGULAMASINDA
SANAYİ ÜRÜNLERİ PAY ORANI

Yıllar	Vergi İadesine Konu Olan		Toplam Vergi İadesi/ Toplam İhracat	Sanayi Ürün Vergi İadesi/ Toplam Sanayi Mamülleri İh.
	İhracatın Top İh. İçindeki Payı	Ortalama Vergi İadesi Payı		
1964	2.67	11.69	0.30	1.8
1965	7.27	9.66	0.70	3.9
1966	4.98	12.54	0.60	3.8
1967	5.33	9.94	0.50	4.2
1968	5.55	23.35	1.30	9.6
1969	29.53	14.60	4.31	16.3
1970	27.06	16.74	4.53	17.6
1971	21.53	21.11	4.55	15.7
1972	27.03	22.40	6.05	20.8
1973	40.91	14.27	5.83	11.4
1974	30.57	14.19	4.34	10.6
1975	36.87	18.72	6.90	18.7
1976	46.90	21.60	10.13	23.8
1977	52.85	20.82	11.00	25.7
1978	35.64	14.95	5.33	13.4
1979	34.45	13.38	4.34	11.2
1980	24.84	8.91	2.21	5.9
1981	32.82	14.15	4.65	9.5
1982	44.02	21.04	9.26	21.1
1983	51.42	22.03	14.47	14.8
1984	60.71	20.78	12.62	18.3
1985	54.62	12.66	6.92	6.9
1986	55.10	10.21	5.63	10.3
1987	58.60	8.46	4.96	-
1988	47.84	8.54	4.08	-

KAYNAK: DPT "Faaliyet Raporu 1988", Mart-1989

TABLO:4
1985 YILINDA İHRACATTA VERGİ İADESİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

<u>Sektörler</u>	<u>Matrah</u> <u>(Mil.TL)</u>	<u>Pay</u> <u>%</u>	<u>Ödenen</u> <u>(Mil.TL)</u>	<u>Pay</u> <u>%</u>	<u>Ort.</u> <u>Oran</u>
Gıda	177.110	7.8	19.734	6.9	11.1
İçki	6.901	0.3	693	0.2	10.
Dokuma-Giyim	660.576	29.1	82.176	28.6	12.4
Orman Ürünleri	59.912	2.6	8.343	2.9	13.9
Kağıt	29.528	1.3	3.403	1.2	11.5
Deri ve Kösele	172.888	7.6	18.611	6.5	10.8
Kimya	104.372	4.6	12.394	4.3	11.9
Cam	42.532	1.9	5.704	2.0	13.4
Seramik	14.317	0.6	2.047	0.7	14.3
Demir-Çelik	100.738	17.7	65.124	22.7	16.3
Demir Dışı Metaller	66.872	2.9	8.148	2.8	12.2
Madeni Eşya	46.607	2.1	6.503	2.3	14.0
Makina İmalat	81.657	3.6	13.017	4.5	15.9
Elektrik Mak. ve Gereç	28.861	1.3	4.116	1.4	14.5
Elektronik	14.581	0.6	2.373	0.8	16.3
Karayolu Taşıtları	65.027	2.9	9.965	3.5	15.3
Çimento	30.205	1.3	3.602	1.3	11.9
Plastik İşleme	16.972	0.7	1.896	0.7	11.2
Lastik	89.753	4.0	3.327	1.2	3.7
Tarım Mak. ve Aletleri	31.330	1.4	5.031	1.8	16.1
Pişmiş Kil ve Çim. Gereç	3.735	0.2	451	0.2	12.1
Su Ürünleri	515	0.0	45	0.0	8.7
Deniz Taşıtları	986	0.0	231	0.1	23.4
Taş Ocakçılığı Ürünleri	9.184	0.4	1.124	0.4	12.2
Oyuncak	2.141	0.1	253	0.1	11.8
Turizm	6.486	0.3	736	0.3	11.3
Tıbbi Araç ve Gereçler	1.111	0.0	153	0.1	13.8
Büro Gereçleri	4.840	0.2	532	0.2	11.0
Diğerleri	<u>99.369</u>	<u>4.4</u>	<u>7.506</u>	<u>3.6</u>	<u>7.6</u>
TOPLAM	2.268.406.0	100.0	287.238.0	100.0	12.7

KAYNAK: DPT "Faaliyet Raporu 1988", Mart-1989

TABLO:5
1986 YILINDA İHRACATTA VERGİ İADESİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

<u>Sektörler</u>	<u>Matrah</u> <u>(Mil.TL)</u>	<u>Pay</u> <u>%</u>	<u>Ödenen</u> <u>(Mil.TL)</u>	<u>Pay</u> <u>%</u>	<u>Ort.</u> <u>Oran</u>
Gıda	315.615.8	11.4	34.488.5	12.2	10.9
İçki	3.801.7	0.1	355.6	0.1	9.4
Dokuma-Giyim	420.014.8	15.2	37.407.8	13.3	8.9
Orman Ürünleri	40.795.0	1.5	5.098.7	1.8	12.5
Kağıt	2.031.1	1.0	2.758.5	1.0	9.8
Deri ve Kösele	79.626.0	2.9	7.050.6	2.5	8.9
Kimya	201.521.0	7.3	23.384.8	8.3	11.6
Cam	64.857.0	2.3	7.768.5	2.8	12.0
Seramik	8.300.0	0.3	1.086.2	0.4	13.1
Demir-Çelik	477.521.6	17.3	70.879.9	25.1	14.8
Demir Dışı Metaller	91.020.6	3.3	10.203.7	3.6	11.2
Madeni Eşya	68.409.2	2.5	8.479.1	3.0	12.4
Makina İmalat	62.441.5	2.3	8.300.3	2.9	13.3
Elektirik Mak. ve Gereç	63.323.3	2.3	8.413.0	3.0	13.3
Elektronik	8.497.7	0.3	12.245.3	0.4	14.7
Karayolu Taşıtları	10.072.5	1.5	5.399.6	1.9	13.5
Demiryolu Taşıtları	2.6	0.0	0.4	0.0	15.4
Çimento	18.876.0	0.7	2.269.5	0.8	12.0
Plastik İşleme	18.465.4	0.7	1.972.3	0.7	10.7
Lastik	34.876.1	1.3	4.436.4	1.6	12.7
Tarım Mak. ve Aletleri	18.901.4	0.7	2.801	1.0	14.8
Pişmiş Kil ve Çim. Gereç	4.171.1	0.2	530.0	0.2	12.7
Su Ürünleri	257.4	0.0	6.2	0.0	2.4
Deniz Taşıtları	1.133.0	0.0	127.2	0.0	11.2
Taş Ocakçılığı Ürünleri	9.158.2	0.3	918.9	0.3	10.0
Oyuncak	871.2	0.0	105.1	0.0	12.1
Turizm	7.661.7	0.3	836.5	0.3	10.9
Tıbbi Araç ve Gereçler	40.3	0.0	3.7	0.0	9.0
Büro Gereçleri	755.5	0.0	84.7	0.0	11.2
Yaş Meyve-Sebze-Su Ürün.	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Müteahhitlik Firma. Ödenen(%2)	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
<u>Diğerleri</u>	<u>672.316.0</u>	<u>24.3</u>	<u>35.347.2</u>	<u>12.6</u>	<u>5.3</u>
TOPLAM	2.761.335.7	100.0	281.959.6	100.0	10.2

KAYNAK: DPT "Faaliyet Raporu 1988", Mart-1989

TABLO:6
1987 YILINDA İHRACATTA VERGİ İADESİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

<u>Sektörler</u>	<u>Matrah</u> <u>(Mil.TL)</u>	<u>Pay</u> <u>%</u>	<u>Ödenen</u> <u>(Mil TL)</u>	<u>Pay</u> <u>%</u>	<u>Ort.</u> <u>Oran</u>
Gıda	594.838.0	11.5	60.919.8	13.9	10.2
İçki	7.309.8	0.1	730.2	0.2	10.0
Dokuma-Giyim	1.579.206.2	30.5	83.057.4	18.9	5.3
Orman Ürünleri	57.218.9	1.1	6.007.7	1.4	10.5
Kağıt	53.567.9	1.0	5.893.6	1.3	11.0
Deri ve Kösele	33.207.3	0.6	3.236.4	0.7	9.7
Kimya	392.711.7	7.6	42.537.0	9.7	10.8
Cam	128.514.1	2.5	13.963.9	3.2	10.9
Seramik	11.774.2	0.2	1.185.7	0.3	10.1
Demir-Çelik	587.225.1	11.3	77.354.5	17.6	13.2
Demir Dışı Metaller	11.709.4	2.2	11.012.5	2.5	9.9
Madeni Eşya	101.942.5	2.0	10.460.3	2.4	10.3
Makina İmalat	363.384.5	7.0	42.789.5	9.8	11.8
Elektirik Mak. ve Gereç	142.475.9	2.7	18.645.6	4.3	11.1
Elektronik	44.817.7	0.9	5.459.6	1.2	12.2
Karayolu Taşıtları	75.646.8	1.5	8.507.1	1.9	11.2
Demiryolu Taşıtları	1.2	0.0	1.0	0.0	8.3
Çimento	12.667.5	0.2	1.180.6	0.3	9.3
Plastik İşleme	33.779.5	0.7	3.086.6	0.7	9.1
Lastik	40.811.7	0.8	4.470.6	1.0	11.0
Tarım Mak. ve Aletleri	22.351.1	0.4	2.332.0	0.5	10.4
Pişmiş Kil ve Çim. Gereç	8.619.0	0.2	791.4	0.2	9.2
Su Ürünleri	4.34.6	0.0	16.0	0.0	9.7
Deniz Taşıtları	214.2	0.0	20.4	0.0	9.5
Taş Ocakçılığı Ürünleri	14.630.5	0.3	1.262.3	0.3	8.6
Oyuncak	5.67.2	0.0	46.9	0.0	8.3
Turizm	18.542.6	0.4	1.605.2	0.4	8.7
Tıbbi Araç ve Gereçler	1.996.9	0.0	191.3	0.0	9.6
Büro Gereçleri	3.874.8	0.1	317.5	0.1	8.2
Yaş Meyve-Sebze-Su Ürün.	120.770.8	2.3	3.476.0	0.8	0.0
Müteah. Firma. Ödenen(%2)	55.702.9	1.1	1.122.9	0.3	0.0
<u>Diğerleri</u>	<u>563.481.9</u>	<u>10.9</u>	<u>26.794.6</u>	<u>6.1</u>	<u>4.8</u>
TOPLAM	5.183.997.2	100.0	438.475.3	100.0	8.5

KAYNAK: DPT "Faaliyet Raporu 1988", Mart-1989

TABLO:7

1988 YILINDA İHRACATTA VERGİ İADESİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Sektörler	Net Döviz (FOB CIF 1000\$)	Net Döviz Vergi İadesi (FOB CIF 1000\$)	(1000 TL.)
Gıda	447.607	599.546.991	49.470.828
İçki	16.341	23.687.291	2.457.879
Dokuma-Giyim	2.101.357	2.771.423.350	144.257.105
Orman Ürünleri	28.977	36.301.219	3.452.492
Kağıt	71.472	87.305.239	2.581.712
Deri ve Kösele	24.999	3.107.733	2.827.079
Kimya	615.305	818.247.275	88.360.985
Cam	110.923	150.549.970	15.677.967
Seramik	19.362	26.383.363	2.532.235
Demir-Çelik	994.978	1.425.524.013	102.629.487
Demir Dışı Metaller	197.226	328.676.861	27.435.216
Madeni Eşya	99.303	126.490.194	12.750.531
Makina İmalat	181.223	26.091.485	77.072.152
Elektrik Mak. ve Gereç	116.102	150.723.836	14.115.477
Elektronik	42.978	59.495.008	6.815.781
Karayolu Taşıtları	94.418.	84.432.612	14.873.523
Çimento	5.565	8.525.531	790.847
Plastik İşleme	54.971	70.55.351	7.308.542
Lastik	60.077	77.660.553	8.799.960
Tarım Mak. ve Aletleri	26.037	36.158.467	3.279.932
Pişmiş Kil ve Çim. Gereç	5.447	7.400.031	952.790
Su Ürünleri	232	264.089	10.747
Deniz Taşıtları	1.631	1.994.894	206.908
Taş Ocakçılığı Ürünleri	14.710	20.446.925	1.502.566
Oyuncak	251	339.574	19.426
Turizm	11.627	15.268.456	1.115.833
Tıbbi Araç ve Gereçler	336	341.885	9.383
Büro Gereçleri	1.559	1.828.297	150.385
Yaş Meyve-Sebze-Su Ürün.	139.055	173.949.676	4.972.686
Müteahhitlik Firma. Ödenen(%2)	149.432	149.887.629	2.998.343
<u>Diğerleri</u>	<u>243.874</u>	<u>359.425.947</u>	<u>19.124.417</u>
TOPLAM	5.877.371	7.902.032.899	674.802.220

KAYNAK: DPT "Faaliyet Raporu 1988", Mart-1989

TABLO:8

İHRACATTA VERGİ İADESİNİN GENEL BÜTÇE AÇIĞINA ORANI (MİLYON TL
VE % OLARAK: 1979-1988)

Yıllar	Vergi iadesi		Toplam	Genel Büt Açığı(4)	(5) 4/3
	Toplam İhracat(1)	Yararlanan İhracat(2)	Vergi iadesi(3)		
1979	75.744	24.297	3.290	88.362	3.72
1980	221.498	54.581	4.846	162.774	2.97
1981	530.716	174.220	24.653	68.467	36.00
1982	937.311	412.612.	86.816	150.483	57.69
1983	1.298.945	667.931	148.990	341.233	43.66
1984	2.608.332	1.583.506	329.059	936.689	35.18
1985	4.252.949	2.268.406	287.238	764.267	32.58
1986	5.012.346	2.521.697	258.966	1.214.370	21.32
1987	8.844.331	5.184.006	438.1979	2.346.300	19.95
1988	16.519.248	7.902.033	674.802	3.858.700	17.49

KAYNAK: DİE, Maliye ve Gümrük Bakanlığı "1980-1989 Yılları
Ekonomik Raporları", Dış Ticaret İstatistikleri

TABLO:9
VERGİ İADESİNE KONU OLAN İHRACATIN TOPLAM İHRACAT İÇİNDEKİ
PAYI (1000 TL VE % OLARAK:1980-1988)

Yıllar	(1)	(2)	
	Genel İhracat	Vergi İadesine Konu Olan İhracat	
			1/2
1980	221.498.100	55.030.981	24.84
1981	530.715.800	174.220.415	32.82
1982	937.311.000	412.611.811	44.02
1983	1.298.945.000	667.930.823	50.42
1984	2.608.332.000	1.583.506.000	60.71
1985	4.152.927.000	2.268.406.000	54.62
1986	5.012.345.000	2.761.355.700	55.10
1987	8.884.331.000	5.183.997.200	58.60
1988	16.519.248.000	7.902.032.899	47.84
1989	24.642.880.000	5.202.613.900	21.10

KAYNAK: DPT "Faaliyet Raporu 1988", Mart-1989 Verilerinden Derlenmiştir.

Bunun sonucu, zaman içinde ihracata ayrılan kaynaklar, yani teşviklerin finansmanı büyük boyutlara ulaşmış, yapılan vergi iade miktarı 1980 yılında 4.904,1 milyon Türk Lirası iken, bu rakam sürekli olarak artış göstermiş ve 1988 yılında 674.802,2 milyon Türk Lirası'na yükselmiştir. Tablo:10 iyice incelendiği zaman görüleceği üzere vergi iadelerindeki artış ihracattaki artıştan daha büyük olmuş ve bu da ihracat artışına olumlu katkı sağlamıştır.

Türkiye'de ihracatçıların yararlanabileceği vergi teşviklerinin en önemlilerinden birisi de KDV'deki ihracat istisnasıdır. Bu ihracat istisnası tam bir istisnadır. Çünkü KDV uygulamasında ihracattan (ihracatla ilgili işlemlerden) vergi alınmamaktadır. Ayrıca ihracatçının çeşitli nedenlerle alışları sırasında ödediği KDV, kendine iade edildiğinden, ihraç malları üzerindeki vergi yükü tamamen kaldırılmış bulunmaktadır. Bu suretle, ihracatçının yatırımları, genel giderleri, alış ve satış giderleri nedeniyle katlandığı herhangi bir KDV'si yükü bulunmamakta ve dolayısıyla ihraç edilen mal, bünyesinde yer alan KDV'den tamamen arındırılmaktadır. Yapılan ihracatın KDV'den tamamen arındırılması, ihracatı teşvik etmektedir.

Ihracatta Türkiye genelindeki KDV iade miktarlarını görebilmek amacıyla Tablo:11 hazırlanmıştır. Tablo'da yıllar itibariyle iade için ayrılan yıl sonu genel ödenek toplamı ile, yine yıllar itibariyle iade için bütçeden ayrılan harcamalar toplamı yer almıştır. Ayrıca iadelerin önceki yıllara göre yüzde değişimleri de verilmiştir. Burada şunu belirtmekte yarar görmekteyiz. İhraç edilen mal ve hizmetlerin, bünyesinde yer alan KDV'den tamamen arındırılabilmesi için, ya vergi indirimi yapılmalı veya alınan vergi iade edilmelidir. Bizim hazırladığımız Tablo, KDV ihracat istisnası kapsamında yer alan ve alınmış bulunan vergilerin iade miktarlarını yansıtmaktadır.

TABLO:10
TOPLAM İHRACAT, VERGİ İADESİNE TABİ İHRACAT VE YAPILAN VERGİ
İADELERİ (1964-1989)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Yıllar	Tabi İhracat (Milyon TL)	Toplam İhracat (Milyon TL)	Top. İh.lç. Ver.lad. Ta İh. Pay(%)1/2	Yap. Ver. İadesi (Milyon TL)	Vergi İad Or. (%)4/1
1964	103.6	3.369.9	2.8	12.1	11.6
1965	303.4	4.173.6	7.2	29.3	9.6
1966	219.6	4.414.5	4.9	27.5	12.5
1967	250.4	4.701.0	5.3	24.8	9.9
1968	247.8	4.467.7	5.5	57.8	23.3
1969	1.426.5	4.831.5	29.5	208.2	14.6
1970	1.732.9	6.407.7	27.0	290.1	16.7
1971	1.957.1	9.090.0	21.5	413.1	21.1
1972	3.209.7	11.875.8	27.2	718.8	22.4
1973	7.379.8	18.037.4	40.9	1.052.8	14.2
1974	6.479.3	21.197.2	30.5	919.5	14.1
1975	7.402.0	20.075.0	36.8	1.385.5	18.7
1976	14.433.9	30.775.4	46.9	3.117.5	21.6
1977	16.563.0	31.338.5	52.8	3.448.5	20.7
1978	19.727.3	55.357.8	35.6	2.949.2	14.9
1979	24.579.4	75.743.6	32.4	3.290.0	13.0
1980	55.030.9	221.498.1	24.8	4.904.1	8.9
1981	174.220.4	530.715.7	32.8	24.653.1	14.1
1982	412.611.8	937.310.5	44.0	86.816.0	21.0
1983	667.930.8	1.298.945.3	51.4	148.989.9	22.3
1984	1.583.506.0	2.608.331.5	60.7	329.059.0	20.7
1985	2.268.406.0	4.152.927.0	54.6	287.238.0	12.6
1986	2.761.355.0	5.012.345.4	55.0	281.959.0	10.2
1987	5.183.997.2	8.844.330.5	58.6	438.475.3	8.4
1988	7.902.033.0	16.519.248.0	47.8	674.802.2	8.5
1989	5.202.613.9	24.642.880.0	21.1	389.516.6	7.4

KAYNAK: DPT Teşvik ve Uygulama Başkanlığı, 1988 ve 1989 Faaliyet Raporu İle Hazine ve Dış Ticaret İstatistiklerinden Yararlanarak Hazırlanmıştır.

TABLO:11
İHRACATTA KATMA DEĞER VERGİSİ İADESİ
(1985-1990)

Yıllar	Yıl Sonu Genel Ödenek Toplamı (Milyon TL)	Yıl Sonu Harcamalar Toplamı (Milyon TL)	İadelerin Önceki Yıllara Göre Değişimi (Milyon TL-%)
1985	140.000	164.901	-
1986	190.000	214.138	29.8
1987	200.000	251.897	17.6
1988	270.000	330.855	31.3
1989	-	584.757	76.7
1990	-	3.937.943	673.4

KAYNAK:1985-1988 Yılları Rakamları, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Kesin Hesap Kanunu'ndan Alınmıştır. 1989-1990 Yılları Rakamları İse Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, Kamu Hesapları Bültenlerinden Alınmıştır.

1985 yılında KDV ile birlikte uygulamaya konan KDV'deki ihracat istisnası kapsamında iade olunan KDV miktarı, her yıl artarak devam etmiş ve öngörülenden daha fazla ödeme yapılmıştır. Tablo:11'de görüleceği üzere 1985 yılında iade olunan KDV miktarı 164 milyar 901 milyon Lira iken, 1990 yılında 3 trilyon 937 milyar Lira'ya yükselmiştir. Aynı şekilde iadelerin önceki yıllara göre değişimi de artmıştır.

Vergi teşvik politikasının ihracatın yapısal değişimine etkisi başlığında değinildiği üzere Kurumlar Vergisi'ndeki "Sanayi Ürünü İhracat İstisnası" ve diğer istisnalar, vergi, resim ve harç istisnası ve ihracat karşılığı gümrük muafiyetli ithalat gibi teşvik tedbirleri uygulamaları da ihracatın artmasında önemli katkı sağlayan vergi teşvik politikalarıdır. Bunların dışında, ihracat özellikle Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) ve Kaynak Kullanımı ve Destekleme Fonu (KKDF) gibi parasal teşvik tedbirleri ile de desteklenmiştir. Uygulamadan aşamalı olarak kaldırılan parasal teşviklerin 1990 yılı sonu itibarıyla 9 yıldaki faturası yüksek olmuş ve ihracatçılara bu dönemde 5 trilyon 426 milyar Lira aktarıldığı saptanmıştır.

Parasal teşvik aracı olarak DFİF primleri yoluyla ihracatçılara toplam 2 trilyon 482 milyar Lira (Tablo:12) ödendiği hesap edilmektedir.

Diğer bir parasal teşvik unsuru olarak KKDF uygulaması kapsamında ihracatçılara toplam 285,8 milyar Lira'lık kaynak aktarıldığı, 1991'de de prim uygulamasının kaldırılarak krediye dönüştürüldüğü görülmektedir. Parasal teşvik araçları zincirinin son halkası olan DFİF primlerinin kaldırılarak bu fondaki kaynağın %50'si Türk Eximbank'a devredilmiştir⁽¹¹⁶⁾.

¹¹⁶İstanbul Ticaret Odası "Dış Ticaret Bülteni", İstanbul, Eylül-1991, s.13

TABLO:12
TOPLAM PARASAL İHRACAT TEŞVİKLERİ (1982-1989)

Yıllar	Ver. İadesi	Destek. Fiy.	Kaynak Kul.	Toplam	Teşvikler	Toplam	Top. Teş/
	(Milyon TL)	İstik. Fon	.Destek. Prim			(Milyon TL)	İhracat
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	Bin \$	Bin \$	(%)
1982	86.716	-	-	86.716	539.413	5.746.000	9.4
1983	148.990	-	-	148.990	665.045	5.727.700	11.6
1984	329.060	-	-	329.060	901.905	7.133.600	12.6
1985	287.378	-	45.530	332.908	642.258	7.958.100	8.0
1986	281.602	8.102	146.209	435.913	651.200	7.456.800	8.7
1987	437.207	145.500	78.220	660.927	772.400	10.190.100	7.6
1988	674.802	330.347	11.546	1.016.695	717.757	11.662.071	6.2
1989	389.517	733.975	3.724	1.127.216	531.510	11.624.692	4.6
1990	-	1.264.477	626	1.287.952	493.922	12.960.000	3.8

KAYNAK:İTO "Dış Ticaret Bülteni", İstanbul, Eylül-1991, s.14

Buraya kadar vergi teşviklerinin ihracatla ilişkisi ve ihracatın artmasına sağladığı katkı anlatıldı. Buna ilaveten parasal teşviklerin katkısına da değinildi. 1980 sonrası dönemde bir yandan vergi teşvikleri ve diğer parasal teşvikler, bir yandan da parasal teşviklerin dışındaki teşvik türleri ve uygulamaya konulan döviz kuru politikası sayesinde ihracatımız önemli ölçüde artış göstermiştir. Tablo:13 1980 sonrası yıllardaki ihracatımızdaki gelişmeyi vermektedir. 1979-1990 döneminde ihracatın artışı yaklaşık altı katına yakındır. İhracat 1979-1990 döneminde toplam olarak %573,1 artış göstermiş ve bu dönemde ihracatın yıllık ortalama artışı %47,8 olmuştur. İhracat rakamlarının Dolar cinsinden ele alınması sonucunda artışların bu şekilde çıkması iyi bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

İhracatımızdaki artışı yıllar itibariyle inceleyecek olursak, 1979 yılında 2 milyar 261 milyon Dolar olan ihracatımız, 1980 yılında %28,7 oranında artarak 2 milyar 910 milyon Dolar'a, 1981'de ise %62'lik bir artışla 4 milyar 702,9 milyon Dolar'a ulaşmıştır. 1983 yılında özellikle tarım ürünleri ihracatındaki düşüş, 1986 yılında ise Irak ve İran'a yapılan ihracatımızın azalması nedeniyle toplam ihracatta bir düşme olmuştur. Toplam ihracatımız, 1988 yılında %14,4'lük artışla 11 milyar 662 milyon Dolar'a yükselmiştir.

İhracatımız 1989 yılında, ihracatı teşvik tedbirlerinin azalması ve özellikle ihracatta vergi iadesinin kaldırılmasının yanında, sanayide yaşanan duraklama, yurtiçi enflasyon oranının bir hayli altında gerçekleşen kur ayarlamaları ve İran ve Irak pazarının kapanması gibi nedenlerle 1988 yılı ihracatının gerisinde kalmıştır.

TABLO:13
1980 SONRASI İHRACATTAKİ DEĞİŞMELER (MİLYON \$)

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat</u>	<u>Basit İndeks</u>	<u>Zicirleme İndeks</u>	<u>Yıllık Değişme %</u>
1979	2.261.2	100	100	-
1980	2.910.1	128.7	128.7	28.7
1981	4.702.9	208.0	161.6	61.6
1982	5.746.2	254.1	122.2	22.2
1983	5.727.8	253.3	99.7	-0.3
1984	7.133.6	315.5	124.6	24.6
1985	7.958.0	351.9	111.5	11.5
1986	7.456.7	329.8	93.7	-6.3
1987	10.190.0	450.6	136.6	36.6
1988	11.662.0	515.7	114.4	14.4
1989	11.624.7	514.1	99.7	-0.3
1990	12.960.0	573.1	111.5	11.5

1979-1990 Döneminde İhracatın Toplam Artış%573.1

Ortalama Artış

%47.8 dir

KAYNAK: Dış Ticaret İstatistikleri (1990-Yıllık), Nisan-1990, Ankara

1990 yılı ikinci yarısında meydana gelen Basra Körfezi krizi sonucunda, yıllardan beri dış ticaretimizde önemli bir paya sahip olan Irak'a Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar çerçevesinde ekonomik ambargo uygulanmasıyla ihracatımızda önemli kayıplar olmuş ve planda hedeflenen ihracat gerçekleşmemiştir. Fakat, 1990 yılı ihracatımız yine de %11,5 lik bir artış göstererek 13 milyar Dolar sınırını zorlamış ve 12 milyar 960 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Buraya kadar, özellikle vergi teşviklerine daha fazla değinerek, 1980 sonrasındaki vergi teşvik tedbirlerinin ihracatın artmasına etkisi ve bu etki sonucunda ihracatta ortaya çıkan artışlar ortaya koyuldu. Bundan sonraki kısımlarda bu artışların yeterli olup olmadığı ihracatın GSYİH'ya oranı ile ihracatın ve dış ticaretin GSMH'Ya oranı ve Türkiye ihracatının dünya ihracatına oranı kıstaslarından yararlanarak değerlendireceğiz.

B- ARTIŞIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ihracat artışının yeterli olup olmadığını çeşitli kıstaslardan yararlanarak değerlendirmek gerekir. Bizde ihracatın artışını, ihracatın GSYİH'ya oranı ile ihracatın ve dış ticaretin GSMH'ya oranı kıstasları ile Türkiye'nin ihracatının Dünya ihracatına oranı kıstaslarından yararlanarak değerlendirmeye çalıştık.

1- İHRACATIN GSYİH'YA ORANI İLE İHRACATIN VE DIŞ TİCARETİN GSMH'YA ORANI AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Ihracatın ulusal değişkenlerle karşılaştırması ekonominin genel gelişimine kıyasla, ihracattaki değişimleri değerlendirmemizi

sağlamaktadır. Bu amaçla ihracatın GSYİH'ya oranı ile ihracatın ve dış ticaretin GSMH'ya oranı incelenmiştir. Bu oranlar bize ihracatın gelişmesini ekonominin genel gelişimi ile ilişkilendirerek kıyaslama olanağı verdiği gibi, ekonominin dışa açılma düzeyi hakkında da fikir edinmemizi sağlamaktadır.

a-Ihracatın GSYİH'ya Oranı

Türkiye'de 1980 sonrasında GSYİH'da yüksek olarak değerlendirilebilecek yıllık artış hızları elde edilmiştir. Aynı dönemde ihracatın artış hızı incelendiğinde GSYİH'nın yıllık artış hızının çok üzerinde seyrettiği ortaya çıkmaktadır. Ihracatın artış hızının GSYİH'nın artış hızının çok üzerinde seyretmesi sonucunda, ihracatın GSYİH'ya oranı 1979 yılında %3,7 iken yaklaşık dört kat artarak (%410) 1990 yılında %15,2 düzeyine ulaşmıştır (Tablo:14). Ihracatın GSYİH'ya oranının artmasını iyi bir gelişme olarak değerlendirebilir ve ihracattaki gelişmenin ekonominin genel gelişiminden daha iyi düzeyde olduğu sonucunu elde edebiliriz.

b- Ihracatın Ve Dış Ticaretin GSMH'ya Oranı

Yukarıda da belirtildiği gibi ihracat/GSMH oranı yada daha geniş olarak dış ticaret/GSMH oranı bir ülkenin dışa açıklık derecesi ve üretken sektörleri üretimlerinin yaklaşık yüzde kaçının dış pazarlara yöneldiğini gösteren önemli ve pratik araçlardan biridir.

TABLO:14

İHRACAT, GSYİH ARTIŞ HIZLARI VE İHRACATIN GSMH'YA ORANI (MİLYAR TL VE %) 1979-1990

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat</u> <u>(Milyar TL)</u>	<u>GSYİH</u> <u>(Milyar TL)</u>	<u>İhracat/</u> <u>GSYİH%</u>
1979	75.7	2.015.3	3.7
1980	221.5	4.097.9	5.4
1981	530.7	6.024.0	8.8
1982	937.3	8.080.8	11.5
1983	1.298.9	10.817.4	12.0
1984	2.608.3	17.349.0	15.0
1985	4.153.0	25.526.0	16.2
1986	5.012.3	35.627.8	14.6
1987	12.357.6	52.928.6	23.3
1988	16.569.4	91.741.0	18.0
1989	24.654.3	152.288.4	16.1
1990	37.935.2	249.078.3	15.2

KAYNAK: DİE, Dış Ticaret İstatistikleri, DPT "Yıllık Program 1988"

Tablo:15 incelendiğinde görüleceği gibi 1980 sonrasında Türkiye'de ihracat GSMH'ya oranı bakımından da önemli bir gelişme göstermiştir. Diğer bir anlatımla, 1980 sonrasında yıllık ihracat artış hızı, yıllık GSMH'nın artış hızının üzerinde seyretmiş ve bunun sonucunda ihracat/GSMH oranı önemli ölçüde artış göstermiştir.

1980 yılında ihracat/GSMH oranı %5,0 iken yaklaşık 2,6 kat artarak 1990 yılında %13,3 olarak gerçekleşmiştir. 1980-1985 dönemi ortalaması %10,7 olurken, 1985-1990 dönemi ortalaması %15,5 olmuştur. 1985-1990 dönemi ortalamasının %15,5 olarak gerçekleşmesi ve 1987 haricinde diğer yıllardaki oranın yaklaşık 13 ile 16 arasındaki seviyelerde seyretmesi, 1980'lerin ikinci yarısında ihracatın GSMH'ya oranının genellikle %15 civarında oturduğunu göstermektedir. Bu oranı, Türkiye'de ihracat-GSMH ilişkisinin tavanına yaklaşıldığı şeklinde yorumlamak mümkündür. Türkiye'de milli gelirin yaklaşık yarısı, ticarete konu olmayan mal ve hizmetlerden elde edilmektedir. Dolayısıyla, ihracatın GSMH'nın %15'ine ulaşması ticarete konu olan üretken faaliyetlerden elde edilen ürünün yaklaşık %30'unun dış pazarlara yöneldiğini göstermektedir. Türkiye gibi iç pazarı geniş olup, uzun yıllar içe dönük büyüyen ekonomilerde üretken sektörlerde üretilenin %30'unun ihraç edilmesi oldukça yüksek bir ihracat oranına yaklaşıldığını göstermektedir. Bu nedenle, 1980'lerin ilk yarısında düşük olarak başlayıp sıçrama şeklinde yaşanan gelişmenin tekrar edilmesi olanaksız gibidir. Bunun yerine, önümüzdeki dönemlerde ihracat/GSMH oranının bu düzeyini koruması ve ihracatın yıllık artışlarının GSMH'nın yıllık artışlarına oldukça yakın ve paralel bir gelişme izlemesinin beklenmesi gerektiği söylenilebilir. Bunun ötesinde bir gelişme, bütünüyle ihracata dönük sanayi dallarının geliştirilmesine bağlı olacaktır.

TABLO:15

İHRACAT, GSMH ARTIŞ HIZLARI VE İHRACATIN GSMH'YA ORANI İLE DIŞ
TİCARETİN GSMH'YA ORANI (MİLYAR TL VE %) 1979-1990

<u>Yıllar</u>	<u>İhracat</u> <u>(Milyar TL)</u>	<u>GSMH</u> <u>(Milyar TL)</u>	<u>İhracat/</u> <u>GSMH%</u>	<u>Diş Ticaret/</u> <u>GSMH%</u>
1979	75.7	-	-	12.6
1980	221.5	4.435.2	5.0	19.9
1981	530.7	6.553.6	8.0	23.4
1982	937.3	8.735.1	10.7	27.5
1983	1.298.9	11.485.2	11.3	30.0
1984	2.608.3	18.374.8	14.2	35.7
1985	4.153.0	27.789.4	14.9	36.8
1986	5.012.3	39.309.6	12.7	32.3
1987	12.357.6	58.390.0	21.1	38.1
1988	16.569.4	100.582.2	16.4	36.9
1989	24.654.3	170.633.2	14.4	34.4
1990	37.935.2	284.176.0	13.3	32.4
1980-1985 Dönemi Ortalaması			10.7	28.9
1985-1990 Dönemi Ortalaması			15.5	35.2

KAYNAK: DİE, Diş Ticaret İstatistikleri, DPT "Yıllık Program " ve
"Kalkınma Planları

Tablo:15'den dış ticaret/GSMH oranını incelediğimizde dış ticaretin GSMH'ya oranının önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Bu da dış ticaretin artış hızının GSMH'nin artış hızından yüksek olmasından ileri gelmektedir. 1979 yılında dış ticaret/GSMH oranı %12,6 iken 1990 yılında %32,4 olarak gerçekleşmiştir. 1985-1990 döneminde dış ticaret/GSMH oranı ortalaması %35,2 olmuştur. Yine bu dönemdeki oranlar yaklaşık %32 ile %38 arasında değişmektedir. Bu durum dış ticaret/GSMH oranının %35 civarında durağanladığını yansıtmaktadır. Bu oranın 1979'da %12,9 iken 1980'lerin ikinci yarısında %35'ler civarında seyretmesi ülkenin önemli ölçüde dışa açıldığını yansıtmaktadır. Buradan, 1980 yılında ihracata yönelik dış ekonomi politikası uygulamasına geçmek için 24 Ocak Kararları ile uygulamaya konulan vergi teşvikleri ve diğer teşviklerle döviz kuru politikası uygulamasının önemli ölçüde amacına ulaştığı sonucuna varılabilir.

2- TÜRKİYE İHRACATININ DÜNYA İHRACATINA ORANI AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

1980'li yıllarda vergi teşvikleri ve diğer teşviklerin de etkisi sonucu ihracattaki hızlı gelişmenin gerçek boyutu hakkında bir fikir edinebilmek için ihracatın uluslararası düzeydeki durumunu da göz önüne almak gerekir. Bunun dışında, Türkiye'de böylesi önemli bir ihracat gelişimi sağlanırken uluslararası konjoktürün nasıl bir seyir izlediğini ortaya koymak da bu gelişimi uluslararası ölçüler çerçevesinde doğru olarak anlamamız açısından yardımcı olur. Tablo:16 bu amaçla hazırlanmıştır. Tablo:16'dan da görüleceği üzere, 1980'li yıllarda Türkiye'nin ihracatının dünya ihracatı içindeki payı önemli ölçüde yükselmiştir. 1980'de %0,15 olan bu pay 1985'de %0,41 düzeyine çıkmış ve 1980'lerin sonuna kadar bu düzeyini korumuştur. Türkiye'nin ihracatının gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) toplam

ihracatı içindeki payı da hızla artmıştır (Tablo:16).1983'de %1.08 düzeyinde olan bu pay 1980'lerin sonuna doğru %1,60'ların üzerine çıkmıştır. Bu rakamlar 1980'li yıllarda yüksek tempoyla artan ihracatın genelde dünya ihracatı içinde, özelde ise gelişmekte olan ülkelerin toplam ihracatı içindeki paylarının da yükseldiğini göstermektedir. Özetle hangi kriter açısından ele alınsa, 1980'li yıllardaki ihracat artışı uluslararası gelişim boyutunda da önemli bir atılıma işaret etmektedir. Dünya Bankası tarafından yayınlanan 1991 Dünya Kalkınma Raporu'nda yer alan verilere göre Türkiye, 1980-1989 döneminde, ihracatını ortalama olarak yüzde 11.4 arttırmış bulunmakta, böylece Dünya Bankası'nın ihracat performanslarını değerlendirdiği 124 ülke arasında Türkiye altıncı sırayı almaktadır⁽¹¹⁷⁾.

II-VERGİ TEŞVİK POLİTİKASININ İHRACATIN YAPISAL DEĞİŞİMİNE ETKİSİ

24 Ocak 1980'de uygulamaya konulan ve 1980'li yıllarda uygulanan ihracatı geliştirmeye yönelik teşvik tedbirlerinin temel amaçlarından olan toplam ihracatı artırmanın yanında, özellikle ihracatın yapısının sanayi ürünler lehine değiştirilmesine çok önem verilmiştir. Buna bağlantılı olarak da, ihracatı geliştirmek amacıyla vergi teşviklerinde ağırlık, sanayi ürün ihracatını geliştirmeye yönelik olmuştur. Bu amaçla ihracatta vergi iadesi daha çok sanayi ürün ihracatını teşvik edecek şekilde düzenlenmiş ve uygulanmıştır. Ayrıca Kurumlar Vergisi'nde 1980 yılında yapılan değişiklikler çerçevesinde ihracatı geliştirmek amacıyla getirilen istisnalar içinde, sanayi ürün ihracatını daha fazla teşvik edebilmek için, sanayi ürün ihracatı istisnasına özel olarak yer verilmiştir.

¹¹⁷İstanbul Ticaret Odası "Dış Ticaret Bülteni", İstanbul, Temmuz-1991, s.17

TABLO:16
DÜNYA TİCARETİ VE TÜRKİYE İHRACATI

Yıllar	Türkiye'nin Dünya İhracatındaki Payı %	Gelişmekte Olan Ülkelerin İhr. Payı %	Dünya İhr. Değişme %	GOÜ İhr. Değişme %	Gelişmiş Ül İthalatında Değişme %	Türkiye İhr. Değişme %
1980	0.15	-	1.2	-	-	28.7
1981	0.24	-	0.7	-	-	61.6
1982	0.32	-	-2.2	-	-	- 22.1
1983	0.32	1.08	2.9	-	-	-0.4
1984	0.37	1.28	6.2	5.5	8.9	24.5
1985	0.41	1.48	1.3	-4.1	3.9	11.5
1986	0.33	1.49	8.3	-6.8	12.4	-6.3
1987	0.42	1.67	19.7	22.0	17.9	36.6
1988	0.42	1.66	14.6	15.1	13.0	14.4
1989	0.40	1.47	8.4	12.3	8.1	-0.4

KAYNAK:İTO "Türkiye'de 1980-1989 Döneminde İhracatın Gelişimi, Ürün ve Pazar Yapısı", 1990, İstanbul, s.38

TABLO:17
İHRACAT
SEKTÖREL DAĞILIMI (YILLIK)

Yıllar	Genel İhracat		Tarım Grubu			Madencilik ve Taş O. Grup			Sanayi Grubu		
	Değer 000\$	Yıllık Değ.%	Değer 000\$	Yıllık Değ.%	Genel İç. %	Değer 000\$	Yıllık Değ.%	Gen. İç. %	Değer 000\$	Yıl Değ%	Genel İç. %
1979	2.261.195	-1.2	1.343.632	-12.9	59.4	132.480	6.7	5.9	785.083	26.4	34.7
1980	2.910.122	28.7	1.671.742	24.4	57.4	190.994	44.2	6.6	1.047.386	33.4	36.0
1981	4.702.934	61.6	2.219.409	32.8	47.2	193.406	1.3	4.1	2.290.119	118.7	48.7
1982	5.746.170	22.2	2.140.431	-3.6	37.2	175.320	-9.4	3.1	3.430.419	49.8	59.7
1983	5.727.833	-0.3	1.880.712	-12.1	32.8	188.901	7.7	3.3	3.658.220	6.6	63.9
1984	7.133.603	24.5	1.748.879	-7.0	24.5	239.761	26.9	3.4	5.144.963	40.6	72.1
1985	7.958.009	11.6	1.719.438	-1.7	21.6	243.827	1.7	3.1	5.994.744	16.5	75.3
1986	7.456.724	-6.3	1.885.605	9.7	25.3	246.860	1.2	3.3	5.324.259	-11.2	71.4
1987	10.190.048	36.7	1.852.539	-1.8	18.2	272.275	10.3	2.7	8.065.234	51.5	79.1
1988	11.662.023	14.4	2.341.398	26.4	20.1	377.189	38.5	3.2	8.943.436	10.9	76.7
1989	11.624.693	-0.3	2.125.502	-9.2	18.3	412.888	9.5	3.6	9.086.303	1.6	78.2
1990	12.959.289	11.5	2.347.187	10.4	18.1	331.457	19.7	2.6	10.280.645	13.1	79.3

KAYNAK: HDT "Dış Ticaret Hareketleri (1990 Yıllık)", Ankara, Nisan-1991, s.4

1980 sonrasında ihracatın sektörel dağılımı değişmiş, ihracatta amaçlanan yapısal değişim önemli ölçüde gerçekleşmiştir. 1980 yılında toplam ihracat içinde sanayi ürünlerinin payı %36, tarım ürünlerinin payı %57,4 ve madencilik ve taşocakçılığı ürünlerinin payı %6,6'ydı. 1990 yılına gelindiğinde bu pay sırasıyla %79,3 , %18,1 ve %2,6 olarak gerçekleşmiştir.

24 Ocak İstikrar Tedbirleri ile ihracatın teşviki ve geliştirilmesine önem verilmeye başlanması ile birlikte genel ihracat içinde vergi iadeli ihracat miktarı giderek artmaya başlamıştır. Bu gelişme, iade olunan vergi miktarının zamanla artmasına yol açmıştır. Örneğin, 1964 yılında ihracatta iade olunan vergi tutarı sadece 12,1 TL iken bu değer 1988 yılında 674 milyar 802 milyon TL'ye yükselmiştir. 1980 sonrasında genel ihracat içinde vergi iadeli ihracat miktarının artmasına en büyük katkıyı vergi iadeli sanayi ürün ihracatının artması sağlamış ve bu da sanayi ürün ihracatının önemli bir gelişme göstermesine yardımcı olarak ihracatta istenilen yapısal değişimin gerçekleşmesine destek olmuştur.

1980-1985 döneminde toplam vergi iadesinin toplam ihracata oranı ortalama %7,82'dir. Sanayi ürünlerine yapılan vergi iadesinin toplam ihracata oranı ise aynı dönem için ortalama %7,78'dir (Talo:18). Bu iki oranın birbirine yakın çıkması ihracatta vergi iadesinin tamamına yakınının sanayi ürünlerine yapılmasının bir sonucudur. Bu da etkin bir teşvik aracı olarak uygulanan ihracatta vergi iadesinin daha çok sanayi ürün ihracatının teşvikine yöneldiğini yansıtmaktadır.

Ayrıca, 1980-1985 döneminde vergi iadesinden yararlanan ihracatın toplam ihracata oranı ortalama %44,49'dur. Bu dönemde vergi iadesinden yararlanan sanayi ürünleri ihracatının toplam

TABLO:18

İHRACATTA UYGULANAN VERGİ İADELERİ (MİLYON TL VE % OLARAK:1979-1988)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
	Vergi		Toplam	Sanayi	Vergi İad. San. Ürün								
	İadesinden	Yararlanan			Yararlanan	Verilen							
Yıllar	Toplam	Yararlanan	Vergi	Ürünleri	San. Ürün.	Vergi	<u>3/1</u>	<u>6/1</u>	<u>2/1</u>	<u>3/2</u>	<u>5/2</u>	<u>6/5</u>	<u>5/1</u>
	<u>İhracat</u>	<u>İhracat</u>	<u>İadesi</u>	<u>İhracat</u>	<u>İhracat</u>	<u>İadesi</u>							
1979	75.744	24.597	3.290	26.283	21.339	2.955	4.34	3.90	32.47	13.38	86.75	13.85	28.17
1980	221.498	54.581	4.846	79.739	52.179	4.712	2.19	2.13	24.64	8.89	95.60	9.03	23.56
1981	530.716	174.220	24.653	258.459	172.765	24.576	4.65	4.63	32.83	14.15	99.16	14.23	32.55
1982	937.311	412.612	86.816	554.888	409.459	86.263	9.26	9.20	44.02	21.04	99.24	21.07	43.68
1983	1.298.945	667.931	148.990	1.009.891	663.697	148.300	11.47	11.42	51.42	22.31	99.37	22.34	51.10
1984	2.608.332	1.583.506	329.059	1.796.305	1.576.919	328.849	12.62	12.58	60.71	20.78	99.58	20.80	60.41
1985	4.252.949	2.268.406	287.238	3.746.704	2.253.315	285.469	6.92	6.71	53.33	12.66	99.33	12.67	52.98
1986	5.012.346	2.521.697	258.966	-	-	-	5.62	-	50.31	10.27	-	-	-
1987	8.884.331	5.184.006	438.179	-	-	-	4.95	-	-	-	-	-	-
1988	16.519.248	7.902.033	674.802	14.195.417	-	-	4.08	-	-	-	-	-	-

KAYNAK: Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1980-1989 Yılları Ekonomik Raporları, DİE, Dış Ticaret İstatistikleri,

İTO, Ekonomik Rapor, İstanbul-1989

ihracata oranı da ortalama %44,06'dır (Tablo:18). Bu oranların birbirine yakın çıkması yine aynı nedendir. Nitekim vergi iadesinden yararlanan sanayi ürünleri ihracatı vergi iadesinden yararlanan toplam ihracata oranlandığı takdirde (1980-1985 dönemi için) ortalama %98,7 gibi çok yüksek bir rakam elde edilmektedir. Yani, vergi iadesinden yararlanan malların %98,7'si sanayi ürünüdür.

Genel vergi iadesi oranı 1980-1985 dönemi için ortalama %16,64'dür. aynı dönem için sanayi ürünlerine uygulanan vergi iade oranı ise ortalama %16,19'dur (Tablo:18). Görüldüğü gibi vergi iadesinin çoğunun sanayi ürünlerine yapılması nedeniyle bu oranlar birbirine yakın çıkmaktadır.

Ihracatımızı sanayi ürünler lehine değiştirmek amacıyla Kurumlar Vergisi'ndeki istisnalar içinde yer alan "Sanayi Ürünü İhracat İstisnası" uygulaması önemli bir vergi teşvik tedbiridir.

Sanayi ürünü ihracatı istisnasının sanayi ürünü ihracatını arttırmadaki etkisini daha iyi görebilmek amacıyla Tablo:19 hazırlanmıştır. Elimizde Türkiye geneline ait 1985-1990 dönemi verileri vardır. Tablo:19'u kısaca inceleyecek olursak; 1985 yılında toplam sanayi ürünleri ihracatımız 5 994.900 bin Dolar ve istisnadan yararlanan ihracat tutarı 323.724 bin Dolar'dır. İstisnadan yararlanan sanayi ürünü ihracatı tutarının toplam sanayi ürünü ihracatı tutarına oranı ise %5,40'dır. sanayi ürünü ihracatı istisnasından yararlanan ihracatın artması sonucunda istisna oranı da artarak 1988 yılında %14,64'e yükselmiştir. 1989 yılında ise %14,32 olarak gerçekleşmiştir. 1989 yılı sonu itibarıyla, toplam sanayi ürünü ihracatı 9.087.600 bin Dolar'a ve istisnadan yararlanan ihracat ise 1.301.344 bin Dolar'a ulaşmış bulunmaktadır.

TABLO:19

1985-1989 YILLARINDA TÜRKİYE'NİN SANAYİ ÜRÜNLERİ İHRACATI VE KURUMLAR VERGİSİ'NDEKİ
SANAYİ ÜRÜN İHRACAT İSTİNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA
(000\$)

Yıllar	Ürün Cinsi	(1) İhracat Tutarı	(2) İstisna Tutarı	2/1 % İstisna Oranı
1985	Sanayi Ürünü	5.994.900	323.724	5.40
1986	Sanayi Ürünü	5.324.300	240.125	4.51
1987	Sanayi Ürünü	8.065.200	741.191	9.19
1988	Sanayi Ürünü	8.943.400	1.309.313	14.64
1989	Sanayi Ürünü	9.087.600	1.301.344	14.32

KAYNAK: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret İstatistiklerinden ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Merkezi Kayıtlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

1980 sonrası yeni sanayileşme politikasına uygun olarak, toplam ihracat içindeki sanayi mamul ihracatı payının artırılması amacıyla uygulamaya konan ve yukarıda da anlatılan vergi teşvikleri ve diğer teşvik tedbirleri amacına önemli ölçüde ulaşmış, sanayi ürünleri ihracı gerek mutlak gerekse göreceli olarak artmıştır.

1980 yılında 1.047,2 milyon Dolar olan sanayi ürünleri ihracatı toplam olarak %982, yıllık ortalama olarak %89,2 artarak 1990 yılında 10.280,6 milyon Dolar'a yükselmiş; yani sanayi ürünü ihracı 1980 yılından 1990 yılına kadar yaklaşık 9,8 kat artmıştır (Tablo:20). Sanayi ürünleri ihracatında 1980'den itibaren görülen yüksek yıllık artış hızları (1986 hariç) sanayi ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payını 1980'de %35,99 iken 1990 yılında %79,32'e yükseltmiştir (Tablo:21).

Sanayi ürünü ana sektörünü alt sektörler itibariye inceleyecek olursak şu sonuçları elde etmekteyiz.

Tarıma dayalı işlenmiş ürünler ile işlenmiş petrol ürünlerinin ihracatında belli bir istikrar yoktur. Bazı yıllar artmış ve bazı yıllarda da azalmıştır. 1980 yılında tarıma dayalı işlenmiş ürün ihracatı sanayi ürünleri ihracatı içinde %20, Türkiye ihracatı içinde ise %7,2 civarında bir paya sahip iken 1990 yılında oranlar sırasıyla %8 ve %6,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar işlenmiş petrol ürünleri ihracatında 1980 yılında sırasıyla %3,7 ve %1,3 iken 1990 yılında %2,8 ve %2,2 olmuştur. Sanayi ürünleri ihracatı ise 1980 yılı itibariyle kendi grubunda %76,3 ve Türkiye ihracatında %27,5 paya sahip iken bu oranlar 1990 yılında %88,8 ve %70,5 civarında gerçekleşmiştir.

TABLO:20

ALT GRUPLAR İTİBARIYLA SANAYİ ÜRÜNLERİ İHRACATININ 1980-1990 DÖNEMİNDE GELİŞİMİ (MİLYON \$)

<u>Sektörler</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>
A. Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler	209.3	41111.6	568.2	669.7	808.3	646.6	666.7	953.9	884.7	816.5	822.7
B. İşlenmiş Petrol Ürünleri	38.5	107.0	343.9	232.7	408.8	372.0	178.2	232.3	331.3	254.2	286.7
C. Sanayi Ürünleri	799.4	1.771.5	2.517.3	2.756.2	3.927.5	4.976.2	4.479.4	6.879.0	7.727.5	8.015.1	9.130.8
a. Çimento	39.6	198.5	206.6	80.6	56.0	43.7	26.9	7.0	6.5	33.0	76.9
b. Kimya Sanayi	76.0	93.8	147.9	120.3	172.6	265.6	350.2	526.5	734.6	774.0	615.9
c. Lastik-Plastik	15.9	71.8	60.4	76.9	97.5	107.9	140.5	257.5	351.7	312.6	245.2
d. Deri-Kösele Sanayi	49.5	82.1	111.4	192.1	400.6	484.4	345.2	721.9	514.1	604.3	742.6
e. Orman Ürünleri Sanayi	4.3	19.7	33.4	14.8	23.7	105.9	51.7	31.9	21.6	16.0	20.8
f. Dokumacılık Sanayi	424.2	802.9	1.056.3	1.299.1	1.875.4	1.789.5	1.850.7	2.707.1	3.201.4	3.604.1	4.138.4
g. Cam-Seramik Sanayi	35.9	102.3	103.7	108.2	146.0	189.6	157.9	204.7	133.3	257.8	325.8
h. Demir- Çelik Sanayi	33.9	100.4	362.3	407.1	576.3	968.8	803.6	851.8	1.457.3	1.349.1	1.611.9
i. Demirdışı Metal Sanayi	18.3	29.3	44.6	78.9	85.5	115.5	111.2	134.0	226.0	265.9	250.3
j. Madeni Eşya Sanayi	8.1	20.2	27.3	19.5	16.3	72.7	60.4	107.0	51.6	22.9	37.8
k. Makina Sanayi	21.7	64.8	115.7	102.7	118.2	377.7	202.5	680.5	332.9	195.2	207.9
l. Elektrik Sanayi	11.5	26.1	75.2	69.0	99.6	118.8	129.7	293.3	294.0	234.0	439.6
m. Ulaşım Araç. Sanayi	58.3	117.5	110.2	126.4	134.9	146.6	82.4	110.2	118.0	153.9	207.8
n. Diğer Sanayi Ürünleri	2.2	42.1	62.3	60.6	124.9	189.5	166.5	245.6	184.5	192.2	209.9
TOPLAM	1.047.2	2.290.1	3.429.4	3.658.3	5.144.6	5.994.8	5.324.3	8.065.2	8.943.4	9.086.3	10.280.6
TÜRKİYE İHRACATI	2.910.1	4.702.9	5.745.9	5.727.8	7.133.6	7.958.0	7.456.7	10.190.0	11.662.0	11.624.7	12.960.0
TOPLAM/TÜRKİYE İHRACATI (%)	36.0	48.7	59.7	63.9	72.1	75.3	71.4	79.2	76.7	78.2	79.3

KAYNAK: DİE, Dış Ticaret İstatistikleri ve DPT Yıllık Program 1990

TABLO:21

SANAYİ ÜRÜNLERİ ALT SEKTÖRLERİ İHRACATININ TOPLAM İHRACATA ORANI %(1980-1990 DÖNEMİ)

Sektörle	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
A. Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler	7.20	8.76	9.89	11.69	11.33	8.12	8.9	9.4	7.6	7.0	6.3
B. İşlenmiş Petrol Ürünleri	1.32	2.28	5.99	4.06	5.73	4.67	2.4	2.3	2.8	2.2	2.2
C. Sanayi Ürünleri	27.47	37.67	43.81	48.12	55.06	62.53	60.1	67.7	66.3	68.9	70.5
a. Çimento	1.36	4.22	3.60	1.41	0.79	0.55	0.4	0.01	0.05	0.28	0.6
b. Kimya Sanayi	2.61	1.99	2.57	2.10	2.42	3.37	4.7	5.2	6.3	6.7	4.7
c. Lastik-Plastik	0.55	1.53	1.05	1.34	1.37	1.32	1.9	2.5	3.0	2.7	1.9
d. Deri-Kösele Sanayi	1.70	1.75	1.94	3.35	5.62	6.09	4.6	7.1	4.4	5.2	5.7
e. Orman Ürünleri Sanayi	0.15	0.42	0.58	0.26	0.33	1.33	0.7	0.3	0.2	0.13	0.16
f. Dokumacılık Sanayi	14.58	17.07	18.38	22.68	26.29	22.48	24.8	26.6	27.6	31.0	31.9
g. Cam-Seramik Sanayi	1.23	2.17	1.81	1.89	2.05	2.38	2.1	2.0	2.0	2.2	2.5
h. Demir- Çelik Sanayi	1.16	2.13	6.30	7.11	8.08	12.17	10.8	8.4	12.5	11.6	12.4
i. Demirdışı Metal Sanayi	0.63	0.63	0.78	1.38	1.20	1.45	1.5	1.30	1.9	2.3	1.9
j. Madeni Eşya Sanayi	0.28	0.43	0.48	0.34	0.23	0.91	0.8	1.1	0.44	0.2	0.3
k. Makina Sanayi	0.75	1.38	2.01	1.79	1.66	4.74	2.7	6.1	2.85	1.7	1.6
l. Elektrik Sanayi	0.40	0.56	1.31	1.20	1.40	1.49	1.7	2.9	2.5	2.0	3.4
m. Ulaşım Araç. Sanayi	1.73	2.50	1.92	2.21	1.89	1.84	1.1	1.1	1.0	1.3	1.6
n. Diğer Sanayi Ürünleri	0.35	0.09	1.08	1.06	1.75	2.38	2.2	2.4	1.58	1.6	1.6
SANAYİ ÜRÜNLERİ	35.99	48.69	59.68	63.86	72.11	75.33	71.40	79.14	76.69	78.16	79.32

KAYNAK: TABLO:20

1980'li yılların başında dokuma ve tarıma dayalı sanayi ürünlerinin başı çektiği, diğer sektörlerin ise dağınık ve küçük oranlı katkılarından oluşan bir sanayi ürün ihracatı yapısı egemendi. 1990 yılına gelindiğinde sanayi ürünü ana sektörü içindeki payları bakımından ilk altı sektör şunlardır; Dokumacılık sanayi(%40,3), demir-çelik sanayii (%15,7), tarıma dayalı işlenmiş ürünler (%8), deri ve kösele sanayii (%7,2), kimya sanayii (%6,0) ve elektrik sanayi (%4,3)'dür (Tablo:22). Bunların 1990 yılında toplam ihracat içindeki payları ise sırasıyla %31,9, %12,4, %6,3, %5,7, %4,7 ve %3,4 'dür.

1980 yılında sanayi ürünü ihracatı içinde %20'lik bir paya sahip olan tarıma dayalı işlenmiş ürünlerin payının izleyen yıllarda düşmesi, buna karşılık demir-çelik, deri ve kösele sanayi, kimya sanayi , elektrik sanayi, demir-dışı metal sanayi v.s. gibi diğer sanayi ürünleri alt sektörlerinin ihracatındaki önemli artışlar, imalat sanayi ihracatının kendi içinde sermaye ve ileri teknoloji yoğun ürünlere doğru bir yapısal değişme gösterdiğini ifade etmektedir. İmalat sanayii ihracatının kendi içinde diğer alt sektörlerle doğru yayılması imalat sanayi ihraç ürünlerinde bir çeşitleme yaşandığını kısmen de olsa göstermektedir.

Dikkat çekici bir noktada şudur: 1990 yılında sanayi ürünleri ihracatında ilk sırayı, her zaman olduğu gibi tekstil ürünleri almaktadır. 1990 yılında sanayi ürünleri ihracatında %40,3 paya sahip olan tekstil ürünlerini, %15,7 payla demir-çelik sanayi ürünleri takip etmektedir. Üçüncü sırada ise deri ve kösele sanayi ürünleri yer almaktadır. Bu üç sanayi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı %50, sanayi ürünler içindeki payı ise %63,2'dir.

TABLO:22

1980-1990 DÖNEMİNDE ALT SEKTÖRLERİN İHRACATININ SANAYİ ÜRÜNLERİ İHRACATINA ORANI %

Sektörle	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
A. Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler	20.0	18.0	16.5	18.3	15.7	10.8	12.5	11.8	9.9	9.0	8.0
B. İşlenmiş Petrol Ürünleri	3.7	4.7	10.0	6.4	7.9	6.2	3.3	2.9	3.7	2.8	2.8
C. Sanayi Ürünleri	74.4	74.7	73.4	75.3	76.3	83.0	84.1	85.6	86.4	88.2	88.8
a. Çimento	3.7	8.6	6.0	2.2	1.0	0.7	0.5	0.086	0.07	0.36	0.7
b. Kimya Sanayi	7.2	4.0	4.3	3.3	3.4	4.4	6.6	6.5	8.2	8.5	6.0
c. Lastik-Plastik	1.5	3.1	1.8	2.1	1.1	1.8	2.6	3.2	3.9	3.4	2.4
d. Deri-Kösele Sanayi	4.7	3.5	3.2	5.3	7.8	8.1	6.5	9.0	5.7	6.7	7.2
e. Orman Ürünleri Sanayi	0.4	0.9	1.0	0.4	0.5	1.7	1.0	0.4	0.24	0.8	0.2
f. Dokumacılık Sanayi	40.5	35.0	30.8	35.5	36.5	29.8	34.8	33.6	35.8	39.7	40.3
g. Cam-Seramik Sanayi	3.4	4.4	3.0	3.0	2.8	3.2	1.0	2.5	2.6	2.8	3.2
h. Demir- Çelik Sanayi	3.2	4.3	10.5	11.1	11.2	16.2	15.0	10.5	16.3	14.8	15.7
i. Demirdışı Metal Sanayi	1.7	1.3	1.5	2.2	1.7	1.9	2.0	1.7	2.5	2.9	2.4
j. Madeni Eşya Sanayi	0.7	0.9	0.8	0.53	0.31	1.2	1.1	1.3	0.6	0.25	0.4
k. Makina Sanayi	2.0	2.8	3.4	2.8	2.3	6.3	3.8	7.8	3.7	2.1	2.0
l. Elektrik Sanayi	1.0	1.1	2.2	1.9	1.9	2.0	2.4	3.6	3.3	2.6	4.3
m. Ulaşım Araç. Sanayi	5.5	5.1	3.2	3.5	2.6	2.4	1.5	1.4	1.3	1.7	2.0
n. Diğer Sanayi Ürünleri	0.2	1.8	1.8	1.7	2.7	3.2	3.1	3.0	2.0	2.1	2.0
SANAYİ ÜRÜNLERİ	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

KAYNAK: TABLO:20

Sözkonusu ürünlerin ihracatında görülen gelişme sevindirici olmakla beraber kaygı da vermektedir. İhracattaki payları yüksek olan bu sektörlerde, iç veya dış faktörlerden dolayı meydana gelebilecek bir tıkanma, ihracatı olduğu kadar tüm ekonomiyi de olumsuz yönde etkileyecektir.

İhracatta riskin dağıtılması önemli bir husustur. Bu hem mal ve hem de ülke için de geçerlidir. Riskin geniş bir mal grubuna dağıtılması amacıyla, ihraç mallarının çeşitlendirilmesi gerekir. Aksi halde belli mal gruplarında yoğunlaşan ihracatın, bir gün tıkanıp ekonomiyi çıkmaza sürüklemesi beklenmelidir. Bu itibarla teşvik sisteminde bu konuda üzerinde durularak selektif tedbirlere önem verilmelidir.

1980 yılına kadar ihracatın kompozisyonunda büyük bir ağırlığa sahip olan tarım ürünleri, bu tarihten sonra yerini sanayi ürünlerine bırakmıştır. 1980 yılında tarımsal ürün ihracatının toplam ihracata oranı 1980 yılında %57,4 iken toplam olarak %31,2 ve ortalama olarak yılda %28,4 azalarak 1990 yılında %18,4'e düşmüştür (Tablo:23).

Burada önemle üzerinde durulması gereken bir nokta şudur: Eğer sanayi ürün ihracatının artış hızı, tarımsal ürün ihracatının artış hızından daha yüksek düzeyde seyrediyor ve bundan dolayı toplam ihracat içindeki sanayi ürünlerinin payı artarken tarımsal ürünlerin payı azalıyorsa, bu amaçlanan olumlu bir gelişmedir. Fakat, tarım ve hayvancılık ürünlerinin toplam ihracat içindeki payının azalması, tarımsal ürünlerin ihracatının mutlak olarak azalmasından kaynaklanıyorsa, bu mevcut tarımsal ihraç pazarlarını kaybedilmesi demektir ve olumsuz bir gelişmedir.

TABLO:23

ALT GRUPLAR İTİBARI İLE TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATININ TOPLAM İHRACATA ORANI %

(1980-1990 DÖNEMİ)

<u>SEKTÖRLER</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>
A. Bitkisel Ürünler	52.75	40.89	29.58	25.92	19.37	18.11	20.9	14.6	17.0	15.4	16.2
B. Hayvancılık Ürünleri	3.72	5.49	6.78	6.32	4.33	3.06	3.8	3.1	2.6	2.4	1.7
C. Su Ürünleri	0.78	0.56	0.42	0.35	0.28	0.26	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4
D. Orman Ürünleri	0.20	0.26	0.49	0.24	0.33	0.16	0.2	0.1	0.1	0.1	0.09
TOPLAM TARIM VE											
ORMANCILIK ÜRÜNLERİ	57.44	47.20	37.26	32.83	24.52	21.60	25.2	18.1	20.1	18.3	18.4

KAYNAK: Dış Ticaret İstatistikleri, DPT Yıllık Program-1990, DİE

Nitekim, Türkiye'de incelenen dönemde, tarımsal ürünlerin ihracatının toplam ihracat içindeki payının azalması, büyük ölçüde, sanayi ürün ihracatının tarımsal ürün ihracatına göre çok yüksek bir hızla artmasından kaynaklanmıştır. Ancak tarım ürünleri ihracatı 1980'de 1.671,7 milyon Dolar iken 1,33 kat artarak 1981 yılında 2.219,4 milyon Dolar olarak gerçekleştiğinden sonra 1988 yılına kadar bu değer aşılamamış ve 1990 sonu itibariyle 1981 yılı değerinin %7,6 fazlası olarak gerçekleşen 2.387,8 milyon Dolar değerine ulaşabilmiştir. Sonuç olarak 1980-1990 döneminde tarımsal ürün ihracatı olması gerekenin altında bir artış göstermiştir. 1980 yılında 1.671,7 milyon Dolar olan tarımsal ürün ihracatı toplam %142,8 ve yıllık ortalama %13'lük artışla 1990 yılında 2.387,8 milyon Dolar'a ulaşabilmiştir (Tablo:24). Yani 1990 yılı ihracatı 1980 yılı ihracatının yaklaşık 1,4 katı olarak gerçekleşmiştir. Bu da yapısal değişimi hızlandırarak tarımsal ürün ihracatının toplam ihracata oranını düşürmüştür.

Tarımsal ürün ihracatını teşvik etmek amacıyla Kurumlar Vergisi'nde "Yaş Meyve, Sebze ve Su Ürünleri İhracatı İstisnası" yer almıştır. Sözkonusu istisna yoluyla 1980 sonrasında bu ürünlerin ihracatı teşvik edilmeye çalışılmıştır. Fakat bu istisna, Tablo:24 ve Tablo:26 birlikte incelendiği zaman da görüleceği üzere fazla bir teşvik getirememiştir. 1980 yılında su ürünleri ile orman ürünleri ihracatının toplam tarımsal ürün ihracatına oranı sırasıyla %1,4 ve %0,4 iken 1990 yılına gelindiğinde %2,5 ve %0,5 olmuşlardır. İhracat istisnasının kapsadığı ürünlerin ihracat miktarlarındaki artış, kendisinden bekleneni gerçekleştirmekte yetersiz kalmıştır.

Tablo:26'e kısaca değinecek olursak; 1985 yılında toplam tarım ürünleri ihracatımız 1.718.900 bin Dolar ve istisnadan yararlanan tarım ürünü ihracatı tutarı 99.692 bin Dolar'dır. İhracattan yararlanan

TABLO:24

ALT GRUPLAR İTİBARIYLA TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATININ 1979-1990 DÖNEMİNDEKİ GELİŞİMİ

(MİLYON \$)

<u>SEKTÖRLER</u>	<u>1979</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>
A. Bitkisel Ürünler	1.252.9	1.533.4	1.922.6	1.699.5	1.484.4	1.382.0	1.441.5	1.546.8	1.484.3	1.988.8	1.785.3	2.101.4
a. Hububat	-	80.0	110.4	130.2	187.3	91.9	63.0	3.0	32.0	241.0	83.3	17.3
b. Baklagiller	-	-	215.7	207.1	189.0	175.2	171.4	242.7	234.0	370.6	209.9	291.7
c. Sanayi Bitkileri	-	-	774.6	686.5	493.8	446.8	550.6	461.5	395.2	491.9	685.6	654.9
d. Meyveler	-	648.0	735.1	576.3	525.6	564.7	527.6	694.0	704.4	768.9	687.1	995.1
e. Diğerleri	-	-	86.8	99.4	88.7	103.4	128.3	145.6	118.7	136.4	119.4	151.5
B. Hayvancılık Ürünleri	62.0	108.2	258.2	389.6	362.0	323.2	244.2	285.3	310.8	286.0	276.6	215.6
C. Su Ürünleri	21.7	22.7	26.6	24.0	20.3	20.3	21.1	39.7	44.7	51.3	52.1	58.5
D. Orman Ürünleri	7.0	7.4	12.0	28.1	13.9	23.7	12.7	13.7	12.7	15.2	12.5	12.3
TOPLAM	1.343.9	1.671.7	2.219.4	2.141.2	1.880.6	1.749.2	1.719.5	1.885.6	1.852.5	2.341.5	2.126.5	2.387.8
TÜRKİYE İHRACATI	2.261.2	2.910.1	4.702.9	5.745.9	5.727.8	7.133.6	7.958.0	7.456.7	10.190.0	11.662.0	11.625.0	12.960.0
TOPLAM/TÜRKİYE İH.	59.4	57.4	47.2	37.3	32.8	24.5	21.6	25.3	18.2	20.1	18.3	18.4

KAYNAK: TOBB İktisadi Rapor 1987- Economic Report 1990-İktisadi Rapor 1991, DİE

TABLO:25

ALT SEKTÖRLERİN TOPLAM TARIM VE HAYVANCILIK ÜRÜNLERİ İHRACATINA ORANI %

(1980-1990 DÖNEMİNDE)

<u>SEKTÖRLER</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>
A. Bitkisel Ürünler	91.7	86.6	79.4	78.9	79.0	83.9	82.0	80.1	84.9	84.0	88.0
B. Hayvancılık Ürünleri	6.5	11.6	18.2	19.2	18.5	14.2	15.1	16.8	12.2	13.0	9.0
C. Su Ürünleri	1.4	1.2	1.1	1.0	1.2	1.2	2.1	2.4	2.1	2.5	2.5
D. Orman Ürünleri	0.4	0.5	1.3	0.7	1.4	0.7	0.7	0.7	0.7	0.5	0.5
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

KAYNAK: TABLO:25

TABLO:26

1985-1989 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'NİN SANAYİ ÜRÜNLERİ İHRACATI VE KURUMLAR
VERGİSİ'NDEKİ TARIM ÜRÜNLERİ İHRACAT İSTİNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA
(000\$)

Yıllar	Ürün Cinsi	(1) İhracat Tutarı	(2) İstisna Tutarı	2/1 % İstisna Oranı
1985	Tarım Ürünleri	1.718.900	99.692	0.58
1986	Tarım Ürünleri	1.885.500	147.069	0.78
1987	Tarım Ürünleri	1.852.500	64.837	0.35
1988	Tarım Ürünleri	2.341.300	63.215	0.27
1989	Tarım Ürünleri	2.126.500	106.325	0.50

KAYNAK: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret İstatistiklerinden ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Merkezi Kayıtlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

tarım ürünü ihracatı tutarının toplam tarım ürünü ihracatı tutarına oranı ise %0,58'dir. 1989 yılı sonu itibariyle, toplam tarım ürünü ihracatı 2.126.500 bin Dolar ve istisnadan yararlanan ihracat ise 106.325 bin Dolar'dır. İstisna oranı ise %0,50'dir.

Sanayi ürünü ihracatı istisnası ile tarım ürünleri ihracat istisnasını karşılaştırdığımız zaman, tarım ürünleri ihracat istisnasının yetersiz kaldığını görmekteyiz. Doğal olarak bu da ihracat miktarlarına yansımaktadır.

III-VERGİ TEŞVİK POLİTİKABİNİN DÖVİZ KAZANDIRICI FAALİYETLERE ETKİSİ

Döviz kazandırıcı faaliyetleri teşvik etmek amacıyla vergi teşvik tedbirleri içinde dış navlun istisnası ve turizm istisnası gibi istisnalara yer verilmiştir. Söz konusu istisnaların döviz kazandırıcı faaliyetleri teşvik etmekteki etkinliğini görebilmek amacıyla Tablo:27 ve Tablo:28 hazırlanmıştır. Tablolar incelendiği zaman görüleceği üzere, bu istisnalar döviz kazandırıcı faaliyetleri teşvik etmekte yetersiz kalmaktadır. Çünkü, istisna edilen kazanç tutarlarının bu faaliyetlerden elde edilen toplam kazançlara oranı düşük olmaktadır. Diğer teşvikler bu faaliyetlerden elde edilen gelirlerin teşvikinde daha etkili olmaktadır. Özellikle diğer teşviklerin etkisiyle 1980'den sonra bu gelirler artış göstermiştir.

Döviz kazandırıcı faaliyetleri teşvik etmekteki en önemli amaç, döviz gelirlerini arttırarak ithalatın herhangi bir tıkanıklığa uğramadan ve dış ödeme zorlukları ile karşılaşmadan yapılabilmesini sağlamaktır. Bu amaca, döviz kazandırıcı faaliyetlerin artması ve özellikle en büyük katkıyı sağlayan ihracatta görülen artışlar sonucunda önemli ölçüde ulaşılmıştır.

TABLO:27

1980-1989 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'NİN TURİZM GELİRLERİ İLE 1985-1989 YILLARI İÇİN KURUMLAR VERGİSİ'NDEKİ TURİZM KAZANÇLARI İSTİNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA
(000\$)

Yıllar	(1) Turizm Gelirleri	(2) İstisna Tutarı	2/1 % İstisna oranı %
1980	326.000	-	-
1981	380.000	-	-
1982	373.000	-	-
1983	420.000	-	-
1984	548.000	-	-
1985	1.094.00	30.632	0.28
1986	950.000	63.650	0.67
1987	1.476.000	112.176	0.76
1988	2.355.000	153.075	0.65
1989	2.557.000	148.306	0.58

KAYNAK: T.C. Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten Yayını, 1989-IV, Ankara, (Ekim-Aralık 1990), s.120 ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bilgi İşlem Merkezi Kayıtlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

TABLO:28

1980-1989 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'NİN DIŞ NAVLUN GELİRLERİ İLE 1985-1989 YILLARI İÇİN KURUMLAR VERGİSİ'NDEKİ DIŞ NAVLUN KAZANÇLARI İSTİNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA
(000\$)

Yıllar	(1) Dış Navlun Gelirleri	(2) İstisna Tutarı	2/1 İstisna oranı %
1980	396.000	-	-
1981	366.000	-	-
1982	437.000	-	-
1983	474.000	-	-
1984	619.000	-	-
1985	610.000	18.910	0.31
1986	640.000	29.440	0.46
1987	816.000	44.880	0.55
1988	822.000	41.922	0.51
1989	925.000	39.775	0.43

KAYNAK: T.C. Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten Yayını, 1989-IV, Ankara, (Ekim-Aralık 1990), s.120 ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bilgi İşlem Merkezi Kayıtlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

Türkiye'de 1980 yılında başlatılan ve izleyen yıllarda kapsamı ve etkinliğini arttıran ihracatı geliştirmeye yönelik politikalar, ihracatı hızla arttırmıştır. Bir yandan ihracattaki bu hızlı artış, diğer yandan da ithalat rejimindeki liberasyon, ithalatın herhangi bir tıkanıklığa uğramadan kolaylıkla yapılabilmesini sağlamıştır. İthalatta kaydedilen bu olumlu gelişmelere rağmen sözkonusu dönemde ithalatın yıllık artış hızı genellikle ihracatın artış hızının altında seyretmiş ve bunun doğal sonucu olarak dış ticaret açığı azalmış ve ithalatın ihracatı karşılama oranı yükselmiştir.

Tablo:29'da görüldüğü üzere ihracatın, yıllık artış hızı düzensiz olsa da 1979-1990 döneminde %573,1 artarak 2.261 milyon Dolar'dan 12.960 milyon Dolar'a ulaşmıştır. Buna karşın ithalat %440 oranında artmış ve 5.069 milyon Dolar'dan 22.302 milyon Dolar'a ulaşmıştır. İthalatta göre ihracatta meydana gelen %133,1 oranındaki fazla artış dış ticaret açığını ve ihracatın ithalatı karşılama oranını olumlu olarak etkilemiştir.

Sözkonusu dönemde dış ticaret açığı 1981, 1982 ve 1988 yıllarında sırasıyla %15,3 , %27 ve %32,6 gibi önemli oranda azalmıştır. Fakat diğer yıllarda dalgalı bir seyir izleyerek (1985 yılında %6,5 oranında azalmış) artmış ve 1989 yılına gelindiğinde 4 milyon Dolar civarında durağanlamıştır. Dış ticaret açığının 1980 yılında, ihracatın 1,72 (%172) katı iken, 1989'da %36'ya düşmesi, 1980-1989 döneminde ithalatın ihracatı karşılama oranının da %37'lerden %74'lere yükselmesi (Tablo:29), uygulanan ihracata yönelik politikanın başarısının bir göstergesidir.

1989 yılının ikinci yarısından itibaren ekonomide iç talep ağırlıklı büyümenin hızlanması, ithalat rejiminde yapılan değişiklikler çerçevesinde ithalattan alınan vergi ve fonlarda önemli

TABLO:29

IHRACAT, İTHALAT, DIŞ TİCARET AÇIĞI, İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI VE DIŞ TİCARET AÇIĞININ İHRACATA ORANI İLE YILLIK YÜZDE DEĞİŞMELERİ (MİLYON \$ VE %) 1980-1990

Yıllar	Toplam İhracat (Milyon \$)	İhracatta Yıllık % Değişme	Toplam İthalat (Milyon \$)	İtha. Yıllık Yüzde Değişme %	Dış Ticaret Açığı (Milyon \$)	Dış Tic. Açığında Yıl. % Değişme	İhracatın İtha. Karşılama Oranı %	İh. İth. Kar. Oran. Yıl. % Değişme	Dış Tic. Aç./ İhracat
1979	2.261	-	5.069	-	2.808	-	44.6	-	-
1980	2.910	28.7	7.909	56.0	4.999	78.0	36.8	-17.5	172
1981	4.703	61.6	8.933	12.9	4.230	-15.3	52.6	42.9	90
1982	5.746	22.1	8.843	-1.0	3.097	-26.7	65.0	23.5	54
1983	5.728	-0.3	9.235	4.4	3.507	13.3	62.0	-4.9	61
1984	7.133	24.5	10.757	16.5	3.624	3.3	66.3	6.9	51
1985	7.958	11.6	11.343	5.5	3.386	-6.5	70.2	5.8	43
1986	7.457	-6.2	11.105	-2.1	3.648	7.8	67.1	-4.4	49
1987	10.190	36.6	14.158	27.5	3.967	8.8	72.0	7.3	39
1988	11.662	14.4	14.335	1.3	2.693	-32.6	81.4	13.0	23
1989	11.625	0.3	15.792	10.2	4.167	55.9	73.6	-9.6	36
1990	12.960	11.5	22.302	41.2	9.342	124.2	58.1	-21.2	72

KAYNAK: DIE, Dış Ticaret İstatistikleri, TOBB "İktisadi Rapor 1991", Ankara, 1991, s.83

ölçüde indirime gidilmesi, ithal teminatlarının kaldırılması ve Türk Lirası'nın diğer ulusal paralar karşısında reel olarak değer kazanması sonucu, 1989 yılında 15.792 milyon Dolar olan ithalat, 1990 yılında 22.302 milyon Dolar'a çıkmıştır (Tablo:29). 1989 yılında 4.167 milyon Dolar olan dış ticaret açığı, ihracatta ılımlı ithalatta yüksek oranlı artış sonucu 1990 yılında %124,2'lik artışla 9.343 milyon Dolar'a çıkmış ve bunun sonucu olarak dış ticaret açığının ihracata oranı 1989'da %36 iken 1990'da %72 olmuştur. Diğer taraftan 1989 yılında %73,6 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı 1990 yılında %58,1 olarak gerçekleşmiştir.

Görüldüğü üzere 1980 sonrası izlenen ihracata dönük sanayileşme politikası dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemiştir. Bu olumlu etkinin ödemeler bilançosu dengesine ve giderek tüm ekonomiye düzenleyici ve yapıcı etkilerinin olacağını da söylemek mümkündür.

SONUÇ

Günümüzde gelişmiş-gelişmekte olan bütün ülkelerde dışa açık bir ekonomik yapıya sahip olmanın önemi anlaşılmıştır. Bütün bu ülkeler dış ticarete daha çok değer vermekte ve bunun için de ihracatın önemi giderek artmaktadır.

Ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerin, iktisadi kalkınmanın sağlanması amacıyla dış ticaretin geliştirilmesi yolundaki çabaları içinde en sağlıklı olanı ihracatın miktar ve değer olarak arttırılmasıdır. Çünkü ihracatın artması sonucunda döviz gelirleri artacak makina, techizat, hammadde gibi girdileri ithal etmek kolaylaşacak ve ekonomi çarkı rahat dönecektir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi tarihi incelendiğinde, özellikle Planlı Döneme gelinceye kadar ihracatı teşvik politikasının ikinci planda kaldığı, buna karşılık ithal ikamesine öncelik ve ağırlık verildiği görülür.

Türkiye'de Planlı Dönemde ihracatın arttırılması yanısıra, yapısının sanayi ürünler lehine değiştirilmesi iktisat politikasının temel hedefini oluşturmuş ve en önemli teşvik tedbirlerinden birisi olan ihracatta vergi iade ve diğer çeşitli teşvik tedbirleri uygulamaya konulmuştur. Fakat 1980'li yıllara kadar bu alanda belirgin bir gelişme sağlanamamıştır. Kısmen sanayi ürün ihracatı, toplam ihracatımız içerisinde artış göstermiştir.

Türkiye'de 1980'li yılların başında yaşanan döviz darboğazı, daha önce izlenen ithal ikamesi politikasının aksine ihracatı teşvik politikasını ön plana çıkarmıştır. 24 Ocak 1980'de alınan İstikrar Tedbirleri ile ciddi bir şekilde ihracatı teşvik politikası yürürlüğe konulmuştur. Bunun sonucunda, 1979 yılında 2 milyar 261 milyon Dolar olan ihracat, 1990'da 12 milyar 960 milyon Dolar gibi yüksek bir düzeye ulaşmıştır. İhracattaki bu artışa vergi iadesinin önemli bir katkısı olmuştur. 1980 yılında toplam ihracat içinde vergi iadesine tabi ihracatın payı %24,84 iken, 1987 yılında %58,60'a yükselmiştir. Ayrıca, ihracatçıların yararlanabileceği vergi teşviklerinin en önemlilerinden birisi olan KDV'deki ihracat istisnası da ihracatın artmasında etkili olmuştur. İhraç edilen mallar KDV'den tamamen arındırılarak rekabet gücü kazanmıştır.

1980 sonrasında ihracatın artması için uygulanan teşvikler daha çok sanayi ürünlerine yönelik olmuş ve sanayi ürünü ihracatındaki artış sonucunda ihracatın artması hedeflenmiştir. Bu amaçla 1980 yılından sonra, ilk kez Kurumlar Vergisi Kanunu'ndaki istisnalar içine "Sanayi Ürünü İhracat İstisnası" konulmuştur. Vergi iadesi daha çok sanayi ürünü ihracatını arttırmaya yönelik olmuştur. 1980-1985 döneminde toplam vergi iadesinin toplam ihracata oranı ortalama %7,82 , sanayi ürünlerine yapılan vergi iadesinin toplam ihracata oranı ise aynı dönem için %7,78 olarak gerçekleşmiştir. Böylece

sanayi ürünleri ihracatı, toplam ihracat içerisinde önemli bir pay almaya başlamıştır. 1980 yılında, toplam ihracat içinde sanayi ürünleri ihracatı %36 iken; bu pay her yıl artarak 1990 yılında %79'a çıkmıştır.

Tarım ürünleri ihracatını teşvik etmek amacıyla yönelik olan yaş meyve, sebze ve su ürünleri ihracatı istisnası teşvikte yetersiz kalmış ve tarım ürünleri ihracatında önemli bir artış olmamıştır.

Döviz kazandırıcı faaliyetler ve hizmetleri teşvik etmek için uygulanan yurt dışı inşaat- onarım, dış navlun ve turizm kazançları istisnaları da teşvikte yetersiz kalmıştır. Fakat ihracattaki artış döviz gelirlerinin önemli bir kaynağını oluşturmuştur.

Vergi teşviklerinin yanında, uygulanan diğer teşvik tedbirleri de ihracatın artmasına önemli katkılar sağlamış ve ihraç mallarına rekabet gücü kazandırmıştır.

Ülkemizde dışa açılma seferberliğinin başlatılması ve bunun için de ihracatı geliştirmeye yönelik vergi teşviklerine ve diğer teşviklere ağırlık verilmesi gerekliydi. Uygulanan ihracatın teşviki sonucunda 1980 sonrası ihracatta somut başarılar elde edilmiş ve amaca önemli ölçüde ulaşılmıştır. Günümüzde çoğu ülkeler değişik yollarla ihracatı teşvik etmektedir. Eğer, Türkiye ihracatını artırmak istiyorsa, ihracatını mutlaka teşvik etmelidir. Ancak, bundan sonra teşviklerin üretim ve yatırım sürecine kaydırılmasının daha yararlı olacağı düşüncesindeyiz. Çünkü, Türkiye gibi iç pazarı geniş olup, uzun yıllar içe dönük büyüyen ekonomilerde üretken sektörlerde üretilenlerin yaklaşık %30'unun ihraç edilmesi oldukça yüksek bir ihracat oranına ulaşıldığını yansıtmakta olup, 1980 sonrası hızlı ihracat artışının tekrar edilmeyeceği ve ihracatın artış hızı ile GSMH'nin artış hızının birbirine yakın ve paralel olacağı tahmin edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akad, A.S. "Alternatif Büyüme Stratejisi", İstanbul, 1983
- Akad, A. Savaş "Alternatif Büyüme Stratejisi: Türkiye'nin Dış Açılması. Bir Not" İletişim Yayınları, İstanbul, 1984
- Alemdaroğlu, Bülent Vergi Dünyası, Sayı :65, Ocak-1987, s.37
- Alper, Cem "Azgelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Gelişme", 2.B, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982
- Alkin, Erdoğan "Uluslararası Ekonomik İlişkiler" İ.Ü.İ.F. Yayını, İstanbul, 1981
- Alkin, Erdoğan "Hükümet Programında Dış Ekonomik İlişkiler", İktisat Dergisi, Sayı:231, Şubat-1984
- Alkılıç, İlhan "Sanayi Ürünü İhraç İstisnası", Maliye Postası, Yıl:11, Sayı:231, Ankara, Nisan-1990
- Alkılıç, İlhan "Yaş Meyve ve Sebze, Kesme Çiçek ve Su Ürünleri İhraç İstisnası", Maliye Postası, Yıl:11, Sayı:232, Ankara, Mayıs-1990

Ansiklopedik Ekonomi

- Sözlüğü Dünya Yayınları:42, İstanbul, 1987.
- Arpaç, Sabri "İhracatta KDV ladesi ve Mahsubu", Mali Sorunlara Çözüm, Yıl:1- Sayı:12, Ankara, Aralık-1985
- Balı, Orhan "İhracatı Teşvik Tedbirleri ve Uygulama Esasları", İhracatta Kredi Sigortası Semineri, Ankara İkt. ve Tic. İl. Aka. Ban. ve Sigor. Yük. Okulu, Ankara, 14-15 Nisan 1981
- Berksoy, Taner "İhracatta Çözüm Üretimdir", I.Ü.İ.F. Yayınları, İktisat Dergisi, Sayı:231, Şubat-1984
- Can, Tevfik "İhracatta Vergi ladesi Uygulaması ve Yürürlükte bulunan Hükümler", DPT:1293, Ankara, 1973
- Cimilli, Ekrem "İhracatta Vergi ladesi", ESADER, C.XII, No:, Eskişehir, Ocak-1976
- Çırak, Mesut "Türkiyenin Geleceği" İHRACAT", Yeni Asır İhracat Özel Araştırma Sayısı , 30-Aralık, 1983
- Değirmenci, İbrahim "Kurumlarda Sanayi Ürünü İhraç İstisnası", Petkim/Uygulamalı Mevzuat Dergisi, Yıl:2, Sayı:1, İzmir, Aralık 1989
- Dış Ticaret Derneği "Çeşitli Ülkelerde İhracatı Teşvik Tedbirleri", İstanbul, 1985
- D.P.T "Yatırımların ve İhracatın ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki-IV. 5 Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Yayın No: DPT-ÖİK: 263, Nisan 197
- "Yatırımları ve İhracatın Teşviki ve Uygulama Esasları", D.P.T. "773 -TUP:4 Ankara, 1969
- "Yatırımların ve İhracatın Teşviki ve Uygulama Esasları", DPT:, TUD:4, Ankara, 1969

- Hayta, Mustafa "Sanayi Ürünü İhracat İstisnası",
Petkim/Uygulamalı Mevzuat Dergisi, 12 Kasım,
İzmir, 1990
- İktisadi Kalkınma
Vakfı "Dünyada ve Türkiye'de İhracatı Teşvik
Tedbirleri", 1972
- İlkin, Akın "Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi" 3.B, İ.Ü. İktisat
Fak. Yay., İstanbul, 1979
- İncekaya, Ahmet "Dışa Açılma Süresince Türkiye Ekonomisi",
İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Sayı:254,Nisan
1987
- İstanbul Ticaret
Odası "İhracatı Teşvik Kararı-Tebliği", İstanbul,
Şubat-1991
"İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri
Teşvik Tebliği (91/1)"Yayın No: 1991-5, Şubat-
1991
"İhracatı Teşvik Kararı-Tebliği", Yayın
No:1991-5, Şubat-İstanbul, 1991
"Dış Ticaret Bülteni", İstanbul, Eylül-1991
"Dış Ticaret Bülteni", İstanbul, Temmuz-1991
- İyibozkurt, Erol "Dış Ticaret Teorisi ve Politikası" Bursa, 1987
Karluk, S.Rıdvan "Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret
Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi",
E.İ.T.İ.A., Yayın No:2371158, Eskişehir, 1981
"Dışsatımın Özendirilmesinde Ticari
Bankalarımızın Yeri", Eskişehir, 1979
- Kazgan, Gülten "Uluslararası Ekonomi: C.P. Kiddlebergerden
Uyarılama", Yalkın Ofset Matbaası, İstanbul,
1972

- Kazgan, Gülten Tuncer,
N. Kirmanoğlu, H. "Vergi iade Uygulamasının Türk İmalat Sanayii İhracatı Üzerindeki Etkisi (1970-1988), TÜSES, İstanbul, 1988
- KDV Genel Tebliği 26 Seri Nolu
- Kenar, Necdet "İhracatın Teşvikinde KDV İstisnası", Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Sayı:4, Ankara, Mayıs-1984
- Kızılot, Şükrü "Yaş Meyve, Sebze ve Su Ürünleri İhraç İstisnası", Mali Sorunlara Çözüm, Yıl:3, Sayı:30-31, Ankara, Haziran-Temmuz, 1987
- Kitiş, Nahit "KDV'de İhracat İstisnası Uygulaması", Vergi Dünyası, Sayı:78, Şubat- İstanbul, 1988
- Korkmaz, Esfender "Vergi Teşvik Tedbirleri", Maliye Enstitüsü Konferansları, 27.Seri, 1979/1980, Güryay Matbaası, İstanbul, 1980
- Kumbaracıbaşı, Onur "Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi", Ankara, 1976,
- Kurumlar Vergisi
Genel Tebliği 20 Numaralı
- Kurumlar Vergisi
Genel Tebliği 27 Numaralı
- Kütükçü, Abdullah "KDV Uygulama Notları-III", Maliye Postası, Yıl:11- Sayı: 12, Ankara, Aralık-1985
- Kütükçü, Abdullah "KDV'de Ön İstisna Tecil-terkin Sistemi", Petkim/Uygulamalı Mevzuat Dergisi, Yıl:2, Sayı:13, İzmir, Aralık-1990
- Manisalı, Erol "Gelişme Ekonomisi", 2.B., İ.Ü.İ.F. Yayını, İstanbul, 1978
- Mumcu, Necati "Dış Ticaret Kalkınma Stratejileri ve 5.Plan", İksit Dergisi, Sayı: 240, Kasım-1984

- Olalı, Hasan "Dış Ticaret Teorisi ve Politikaları" 2.B., Ege Üniversitesi İ.T.İ.A.'nın yayını, 1972
- Öcal, Tezer "1988 Mali Yılı Politikaları ve 4 Şubat Tedbirleri Toplantısına Sunulan Tebliğ", T.O.B.B. Yayın No: 71, Ankara, 1988
- Öğüt, Ahmet "İhracatçının KDV XVI", Maliye Postası, Yıl:11, Sayı: 227, Ankara, Şubat-1990
- Öncal, Türkan "Ekonomik Politikada Dış Ticaret Politikası Alternatifleri ve Türkiye'de İhracatı Teşvik Önlemleri" Maliye Enstitüsü Konferansları 28. Seri, 1981-1982, İstanbul, 1982
- "Ekonomik Kalkınmada Dış Ticaret Politikası Alternatifleri ve Türkiye'de İhracatı Teşvik Önlemleri", Maliye Enstitüsü Konferansları 28. seri, İstanbul, 1982
- "Ekonomik Kalkınmada Dış Ticaret Politikası Alternatiflerive Türkiye'de ihracatı Teşvik Önlemleri", Maliye Enstitüsü Koferansları, 28. Seri, 1981/1982, İstanbul, 1982
- Özden T. Murat "İhracatta Vergi İadesi", Mali Sorunlara Çözüm, Yıl: 2, Sayı: 25, Ankara, Ocak-1987
- Pakdemirli, Ekrem "Kalkınma Politikamız İçinde Teşvik ve Yönlendirme Politikaları", 2. İktisat Kongresi Kalkınma Sempozyumu Tebliğleri, İzmir, 1981
- R.G. 20.5.1989
11.11.1990
13.11.1990
5.7.1963
16.12.1964
25.5.1964

11.8.1967

11.11.1967

21.2.1968

30.4.1968

16.9.1968

10.8.1970

20.9.1970

20.8.1970

6.10.1970

6.12.1971

2.3.1978

29.9.1978

Seyidoğlu, Halil .

"Türkiye Ekonomisi ve İstikrar Politikaları: Türkiye'de İhracatı Teşvik Önlemleri ve Ekonomik Etkileri", M.Ü. Türker Yayını, İstanbul, 1986

"Uluslararası İktisat (Teori-Politika-Uygulama)", 5. B., Turhan Kitabevi, Ankara, 1986

"Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası", Turhan, Kitabevi, Ankara, 1982

Ticaret Bakanlığı .

"50 Yılda Türkiye'nin İhracatı Teşvik Tedbirleri", Ankara, 1974

Tolu, Abdullah

"İhracat Nedeniyle Yapılan KDV İadelerinde Bir Sorun ve Çözümü", Maliye Postası, Yıl:11, Sayı: 239, Ağustos-1990

TOBB

"İktisadi rapor 1989", Ankara, 1989

Tuncer, Nihat

"Az gelişmiş Ülkelerin Topluma Geçişte İktisad Politikalarının Rolü: Türkiye (1945-1967)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İ.Ü.F. 1986

- Uludağ, Ramazan "Sanayi Ürün İhracat İstisnasının Teşvik Niteliği", Sanayi Dünyası, Yıl: 2, Sayı16, Nisan-1982
- Üstar, Faik "Ekonomimiz ve İhracat Sorunlarımız", 1.B. Nisan 1971
- Yaşa, Memduh "İktisadi Meseselelerimiz" Nurettin Uycun Matbaası, İstanbul, 1966